

Technická univerzita v Liberci
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra: DĚJEPISU

Kombinace oborů: dějepis, německý jazyk

**Sudetoněmecké hnutí na Liberecku v letech
1933 - 1938 v německém regionálním tisku**

**Sudetengerman Movement in the Region of Liberec in the Years
1933 - 1938 in German Regional Newspaper**

Diplomová práce 99 - PF - KAD - 045

Autor:

Kateřina Kabrielová

Podpis: *Kateřina
Kabrielová*

Adresa:

Lesní 23

460 01 Liberec

Vedoucí práce: Mgr. Josef Urbánek

	stran	obrázků	tabulek	příloh
počet	95			12

V Liberci dne 30. 4. 1999

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

461 17 LIBEREC 1, Hálkova 6

Tel. 420.48.5352515, fax: 420.48.5352 332

Katedra: ...Dějepis.....

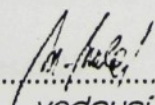
ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

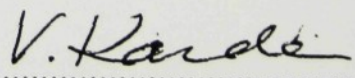
(závěrečného projektu)

diplomant: Kateřina Kabrielová.....
adresa: Lesní 23....Liberec 1....460 01.....
obor: dějepis - německý jazyk.....
Název DP: Sudetoněmecké hnutí na Liberecku v letech
1933 - 38 v německém regionálním tisku.....
Vedoucí práce: Mgr. Josef Urbánek.....
Termín odevzdání: 30.4.1999.....

Pozn.: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž specifikují zadání: východiska, cíle, předpoklady, metody zpracování, základní literaturu (zpravidla na rub tohoto formuláře). Zásady pro zpracování DP lze zakoupit v Edičním středisku TUL a jsou též k dispozici v UKN TUL, na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické.

V Liberci dne 14.4.1998

vedoucí katedry

pro děkan

Převzal (diplomant):

Datum: 12.5.1998
TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Univerzitní knihovna
Voroněžská 1325, Liberec 1

Podpis: Kateřina Kabrielová

KAD/DE
95p, 21 s. přel.

Prohlášení o původnosti práce

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla veškerou použitou literaturu.

V Liberci dne 30. 4. 1999

Kabrielová Kabrielová

Poděkování

Za podnětné rady a vedení celé práce děkuji Mgr. Josefu Urbánkovi. Za ochotu a pomoc při vyhledávání pramenů děkuji pracovníkům libereckého archivu.

Prohlášení k využívání výsledků DP

Jsem si vědoma těchto skutečností:

- a) diplomová práce je majetkem školy
- b) s diplomovou prací nelze bez svolení školy disponovat
- c) diplomová práce může být zapůjčena či objednána (kopie)

za účelem využití jejího obsahu.

Beru na vědomí, že po pěti letech si mohu diplomovou práci vyžádat v Univerzitní knihovně TU v Liberci, kde bude uložena.

Kateřina Kabrielová

Lesní 23

460 01 Liberec

ANOTACE:

Diplomová práce se věnuje vývoji sudetoněmeckého hnutí na Liberecku. Obecný vývoj hnutí zahrnuje roky 1918 - 1938. Na základě německého regionálního tisku Reichenberger Zeitung vycházejícího v Liberci jsou mapovány roky 1933 - 1938. Práce zahrnuje okolnosti vzniku první masovější organizace sudetských Němců Sudetoněmecké vlastenecké fronty SHF v říjnu 1933, její další vývoj až do vytvoření Sudetoněmecké strany SdP v roce 1935, vývoj je ukončen začleněním SdP do Národně - socialistické německé dělnické strany NSDAP v župě Sudety, která se vytvořila po Mnichovské dohodě v říjnu 1938.

RESÜMEE:

Diplomarbeit beschäftigt sich mit der sudetendeutschen Bewegung im Bezirk Liberec (Reichenberg). Allgemein wird die Entwicklung der Bewegung zwischen den Jahren 1918 - 1938 beschrieben. Aufgrund der deutschen regionalen Presse Reichenberger Zeitung, die in Liberec erschien, wird die sudetendeutsche Bewegung zwischen den Jahren 1933 - 1938 untersucht. Die Arbeit befaßt die Entstehung der Sudetendeutschen Heimatsfront (SHF) im Oktober 1933, ihre Umwandlung in die Sudetendeutsche Partei (SdP) im Jahre 1935 und die Entwicklung endet mit der Eingliederung der SdP in die Nationalsozialistische deutsche Arbeitspartei (NSDAP) im Gau Sudetenland, der nach Münchner Abkommen entstand.

SUMMARY:

This diploma thesis deals with the evolution of Sudetengerman movement between years 1918 and 1938 in the region of Liberec. The evolution of this movement in years 1933 - 1938 is based on the analysis of the German regional newspaper Reichenberger Zeitung which was issued in Liberec. The work includes also various circumstances around the origin of the first large organisation of Sudetengerman people - Sudetengerman Patriotic Front (SHF) in October 1933 and its further evolution until the origin of the Sudetengerman Party (SdP) in the year of 1935. Then this party joined the National Socialistic German Worker Party (NSDAP) in the district of Sudeten founded after the Munich agreement in October 1938.

Obsah

1.	Úvod	1
2.	Kritika pramenů a literatury	3
2.1.	Kritika pramenů	3
2.2.	Kritika literatury	6
3.	Vývoj sudetoněmeckého hnutí v ČSR	13
3.1.	Pokus o rozbití republiky	13
3.2.	Vývoj Henleinova hnutí v první polovině 30. let ..	17
3.3.	Volební úspěch roku 1935	24
3.4.	SdP v roli páté kolony	28
3.5.	Situace před Mnichovem	31
3.6.	Sudety po Mnichovu	37
4.	Sudetoněmecké hnutí na Liberecku	42
4.1.	Sudetoněmecké hnutí podle regionálního tisku	46
4.1.1.	Události roku 1933	46
4.1.2.	Události roku 1934	51
4.1.3.	Události roku 1935	55
4.1.4.	Události roku 1936	60
4.1.5.	Události roku 1937	65
4.1.6.	Události roku 1938	70
4.1.7.	Liberec po Mnichovu (Návštěvy představitelů třetí říše v Liberci)	81
5.	Závěr	88
6.	Seznam pramenů a literatury	92
6.1.	Seznam pramenů	92
6.2.	Seznam literatury	92
	Seznam příloh	

1. Úvod

Cílem práce je analýza sudetoněmeckého hnutí v libereckém regionálním tisku. Tento region nebyl obýván jedním národem, významnou úlohu zde hrálo totiž německé obyvatelstvo, které bylo početnější než obyvatelstvo národnosti české. Historici se snaží odstranit tabu, která se vytvořila u obou národů a výsledky bádání přiblížit veřejnosti. Ve svých pracích se věnují různým stránkám soužití, tudíž i třecím plochám mezi oběma národy. Existuje mnoho perspektiv, ze kterých je možné tuto problematiku zpracovávat a tím přispět do mozaiky poznání česko - německých vztahů. Znalost historie obou národů tak může napomoci vzájemnému pochopení a následně k odstranění předsudků, které se na obou stranách vytvořily.

Název práce napovídá, že jsem se rozhodla sledovat vývoj sudetoněmeckého hnutí na základě studia německého regionálního deníku Reichenberger Zeitung a jeho pokračovatele Die Zeit. Právě studium těchto novin považuji za zajímavý a důležitý úhel pohledu, neboť byly nejčtenější. Pro výběr periodika jsem měla několik důvodů, prvním bylo dochování všech výtisků, druhým důvodem byl relativně vysoký náklad (díky jemuž překračoval hranice provinčního periodika), třetím důvodem pak bylo i to, že se nejednalo (alespoň zpočátku) o stranický deník. Posledním důvodem (nikoli co do významu) byl zájem zjistit, jak interpretuje jednání sudetských Němců redakce německých novin. Jinými slovy, jak vidí Němci sami sebe.

Časové vymezení tématu 1933 - 1938 je dáno vítězstvím nacionálního socialismu a jeho vlivu na vytvoření jednotného sudetoněmeckého hnutí (1. říjen 1933 vznik SHF) a doplňovacími volbami do říšského sněmu (4. prosinec 1938), kterými se sudetští Němci oficiálně stali občany říše. Práce částečně navazuje na diplomovou práci M. Slavíkové: Sudetoněmecké hnutí na Liberecku v letech 1918 - 1938 a jeho vliv na život české menšiny, přičemž autorka zpracovala téma do roku 1933.

Při podrobném studiu tiskovin pak budu komentovat nejpodstatnější události zachycující hnutí v oblasti Liberecka. Mnohé zásadní události však překračovaly i oblast regionu, proto považuji za důležité informovat i o nich, podobně jako to činily Reichenberger Zeitung.

Pro výuku dějepisu je velice důležitá znalost regionálních dějin, kterým bohužel současné osnovy nevěnují přílišnou pozornost. Myslím, že by se mé poznatky daly využít jako rozšíření učiva meziválečných československých dějin. Ukázky z tisku a zejména fotografie považuji i pro žáky, kteří neovládají německý jazyk, za velice názornou pomůcku. I při výuce německého jazyka se německý tisk může stát příjemným zpestřením výuky.

Ještě jeden pohled na dějiny je od roku 1907, za války byla jeho činnost zastavena. K jeho obnovení došlo až 14. března 1919 a činnost ukončil 22. srpna 1933. V období 1. republiky byl majitelem a vydavatelem novin Obvodní výbor Českobudovské strany socialistické v Liberci. Po vzniku ČSR důrazně prosazuje, aby Němci byla vyňata nejen práva jako ostatním občanům českobudovské národnosti. Od 30. let se začal postupně dostávat do konfliktu s komunisty a jejich otázkou sociální spravedlnosti. Noviny obsahují hlavně občanské správy i polemiky s německým lidem v oblasti demokracie a spravedlnosti a působí v německém regionálním tisku. Náklad periodika se pohyboval kolem 4 000 výtisků a byl určen pro českou menšinu.

Německý výbor vydával od 19. srpna 1919. Jeho majitelem a vydavatelem byl v období 1. republiky výbor 4. obvodu 4. župy ČS strany socialistické v Liberci - Horst Ritzdole, ale ve skutečnosti jen bylo od roku 1925 vydavatelem a úřední držitelskou Nasa hory. Periodikum se zabývalo i činy a chování liberálních Němců, přičemž zprávy měly často honičný až nepřátelský charakter. Na stránkách jsou i milácké příběhy i polemiky s Ještěckým ústavem a německými školky. Vyznamenal se členem socialistické strany a liberecký zastupitel Jan Kogler. Náklad činil v meziválečném období 1 000 - 3 000 výtisků. Po Mnichovu je noviny zastaveny.

Ve srovnání s českými periodiky vycházely německé publikace a až desetkrát méně výtisků (což odpovídalo národnosti strážníků v Liberci). Velikost

2. Kritika pramenů a literatury

2. 1. Kritika pramenů

V Liberci vycházelo v období 1. republiky velké množství tiskovin. Většina z nich se bohužel nedochovala, nebo vycházela pouze krátce. Některé noviny nevycházely v mnou zkoumaném období, tedy mezi lety 1933 - 1938. Protože jsem chtěla mapovat konkrétní události spojené s SdP a Libercem, byly pro mou práci stěžejním pramenem deníky. V Liberci vycházely česky i německy psané tiskoviny. Z česky psaných to byl týdeník Ještědský obzor jako orgán Československé strany sociálně demokratické a deník Naše hory vycházející s podtitulkem Časopis Československé strany socialistické pro severní Čechy. I v těchto periodikách můžeme získat informace o sudetoněmeckém hnutí, toto hnutí zde však nepatří mezi hlavní témata zpráv.

Ještědský obzor vycházel již od roku 1907, za války byla jeho činnost zastavena. K jeho obnovení došlo až 14. března 1919 a činnost ukončil 22. října 1938. V období 1. republiky byl majitelem a vydavatelem novin Obvodní výbor Československé strany sociálně demokratické v Liberci. Po vzniku ČSR důrazně prosazuje, aby Němcům byla zajištěna stejná práva jako ostatním občanům československé národnosti. Od 20. let se do popředí dostává rozkol v sociální demokracii a později otázka sociální (nezaměstnanost). Noviny obsahují kromě celostátních zpráv i polemiky s německým listem sociální demokracie a komentáře k článkům v německém regionálním tisku. Náklad periodika se pohyboval kolem 4 500 výtisků a byl určen pro českou menšinu.

Naše hory vycházejí od 19. srpna 1919. Jejich majitelem a vydavatelem byl v záhlaví listu formálně uveden Výkonný výbor 4. obvodu 4. župy čs. strany socialistické / v Liberci - Horním Růžodole, ale ve skutečnosti jím bylo od roku 1925 vydavatelské a tiskové družstvo Naše hory. Periodikum se zabývalo i činy a chováním libereckých Němců, přičemž zprávy měly často ironický až nepřátelský charakter. Na stránkách listu si můžeme přečíst i polemiky s Ještědským obzorem a německými deníky. Výraznou osobností byl člen socialistické strany a liberecký zastupitel Jan Kögler. Náklad činil v meziválečném období 1 000 - 3 000 výtisků. Po Mnichovu již noviny nevycházejí.¹

Ve srovnání s českými periodiky vycházely německé tiskoviny v až desetinásobně vyšším nákladu (což odpovídalo národnostní struktuře v Liberci). Velká

část české menšiny ovládala oba jazyky, proto pro ní nebylo problémem číst i místní německy psané noviny. Z těchto důvodů byl zvolen jako hlavní pramen k mapování vývoje sudetoněmeckého hnutí deník Reichenberger Zeitung, který je uložen v SOA Liberec.

Reichenberger Zeitung

Noviny vycházely mezi roky 1860 - 1938. V letech 1881 - 1899 měly podtitulek „Organ für die Deutschnationale Partei in Böhmen“², do roku 1919 „Tagblatt für die Deutschnationale Partei in Böhmen“³, poté vycházel deník v Československé republice jako „Tagblatt für das deutsche Volk in Böhmen“⁴. Ve večerním vydání z 3. října 1938 můžeme číst nový podtitulek „Tagblatt des Sudetendeutschen Volks“⁵ a 9. října 1938 získávají noviny novou podobu a v hlavičce se objevuje říšský státní znak. Večerní vydání novin z 11. listopadu vychází pod názvem „Heimatblatt der Sudetendeutschen“⁶. Od 6. listopadu 1938 až do konce války nahrazuje Reichenberger Zeitung deník Die Zeit, jako ústřední orgán NSDAP Sudetské župy.

Reichenberger Zeitung vycházely šestkrát týdně, roku 1885 přibýlo večerní vydání, které bylo prvním večerním vydáním německých novin v Čechách. Deník vycházel v libereckém nakladatelství Gebrüder Stiepel.

Od roku 1866 noviny vedl Wilhelm Feistner a pozvedl je na nejrozšířenější německy psaný regionální deník v ČSR, který překročil hranice regionu (roku 1920 - 53 000 výtisků, 1930 - 68 000 výtisků)⁷. Feistnerovým zástupcem byl Adalbert Lux, člen DAWG (Německé pracovní a hospodářské společenství) a městský zastupitel, který zde publikoval v letech 1913 - 1937. Za jejich působení měly noviny nejúplnější a nejprehlednější zpravodajství ze všech libereckých novin.

V období 1. republiky byly noviny sice nacionálně laděné, ale nezastávaly názor jedné politické strany. Čtenáři je považovali za mluvčí celé sudetoněmecké oblasti a list se tomuto označení nebránil. Až do jara 1938 zůstává demokratickým listem, jemuž je nejbližší liberální proud německé politiky. Jména Feistner a Lux byla zárukou demokratického charakteru novin. Od března 1938 se noviny začínají orientovat na SdP, která má v novinách samostatnou rubriku. Oficiálně se Reichenberger Zeitung přihlašují k politice SdP 27. března 1938 článkem „Vor der Entscheidung“, jehož

autorem byl pravděpodobně Franz Matzke, budoucí šéfredaktor Reichenberger Zeitung a nacistických Die Zeit. Feistner opouští redakci novin v červenci 1938, kdy se již deník stává mluvčím útočné politiky SdP. 6. listopadu se v nových Die Zeit můžeme dočíst o úkolech novin, které uvedl říšský stranický vůdce pro tisk Amann : „...sloužit vůdci, štěstí národa a moci říše...“

Reichenberger Zeitung jsem zvolila jako pramen k mapování vývoje sudetoněmeckého hnutí na Liberecku kvůli jeho poměrně objektivnímu hodnocení událostí do března 1938 (pokud považujeme noviny za objektivní pramen). Články vycházející po březnu 1938 jsou důkazem toho, jak je možné noviny využít k propagandě a manipulaci. Dalším důvodem pro jeho výběr bylo dostatečné množství dochovaných výtisků pro mnou zkoumané období, tedy roky 1933 - 1938.

Dalšími významnými německými periodiky byly Reichenberger Tagesbote, Vorwärts a Der Kamerad, která však vycházela v menším nákladu a byla stranicky orientovaná.

Reichenberger Tagesbote vycházely dvakrát denně od roku 1929 a zanikají koncem druhé světové války. Vydavatelem byl Emil Böhme, Buchdruckerei Jablonec nad Nisou. Deník podporoval německou nacionální opozici, ale nechtěl rozpoutávat boje mezi sudetoněmeckými stranami. Ostře vystupoval proti libereckému starostovi a jeho straně svobodných demokratů. Noviny přebíraly, podobně jako Reichenberger Zeitung, zprávy z Československé tiskové kanceláře a polemizovaly s míněním českých prestižních listů. Ve srovnání s Reichenberger Zeitung nebyly tak precizní a byly obsahově chudší. Náklad činil pouhých 3 000 kusů.⁸

Německý levicový tisk zastupoval deník Vorwärts, který měl podtitulky: Sozialdemokratisches Tagblatt, Zentral Organ der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei (deutsche Abteilung), Organ der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei.⁹ Vycházel od podzimu 1918 až do roku 1935 (dva poslední roky ilegálně). Vydavatelem bylo nakladatelství „Zukunft“ Runge & Co.

Dalším německým periodikem byl od roku 1936 vycházející týdeník Der Kamerad. Jednalo se o nacisticky orientovaný tisk, jehož vydavatelem byla liberecká

pobočka SdP ve spolupráci se Sudetendeutsche Zeitungsverlag. V průběhu roku 1938 se na stranách týdeníku stupňuje kampaň proti starostovi města, demokraticky smýšlejícímu Kostkovi. Náklad činil v roce 1937 asi 7 000 výtisků.¹⁰

Kronika města Liberce VII, 1931 - 1936 a 1937 - 1941

Kronika města Liberce je důležitým pramenem pro studium dějin města. Podává podrobné informace o činnosti městského zastupitelstva a důležitých událostech v Liberci. Kronika je psána většinou loajálně vůči radnici. Po odchodu starosty Kostky v březnu 1938 dochází ke změně politické orientace na radnici. Kronikář začíná informovat více než o událostech ve městě o činnosti SdP. Po vstupu německých vojsk do Liberce 8. října 1938 hovoří kronika o nové historii města, která se tímto dnem začíná psát. Nová etapa dějin je uvedena hákovým křížem. Od tohoto dne se objevují kritiky veškerého minulého dění v Liberci i ČSR a kronika je poplatná ideologii SdP a NSDAP. Kronika je k dispozici v SOA Liberec.

2.2. Kritika literatury

Základní literaturou vztahující se k dějinám Liberce se stala publikace autorského kolektivu pod vedením *Romana Karpaše* *Kniha o Liberci*. Kniha podává komplexní pohled na dějiny Liberce od prvopočátku až po současnost. Je rozdělena do osmi oddílů, obsahuje bohatý obrazový materiál a řadu příloh. Publikace se snaží pojmut v co nejširším rozsahu vývoj Liberce a liberecké společnosti. Autoři sami přiznávají, že „struktura knihy a metoda jejího sestavování je v mnohém ohledu atypická a spíše redakční než přísně historicky - vědecké povahy...průběh některých událostí je jenom načrtnut, jiné jsou popsány podrobněji, což je dáno spíše množstvím získaného materiálu než historickým významem té které kapitoly.“ Události jsou začleňovány do celonárodního, popř. mezinárodního kontextu. Kniha bohužel neobsahuje poznámkový aparát, proto se nedá zjistit původ uvedených informací.

Informace o libereckém zastupitelstvu, činnosti starostů a významných návštěvách z třetí říše podává druhý sešit čtvrté řady (věnovaný městským kronikám) od *Viktora Luga* *Heimatkunde des Kreises (Bezirk) Reichenberg, Sudetenland*. Jednotlivé řady sešitů měly různá zaměření (I. přírodověda, II. folkloristika, III. dějiny, IV. místní kroniky). Sešity čtvrté řady (IV.) se zabývají různými oblastmi života v

Liberci: spolkovým životem, osobnostmi, vzděláváním, hudbou, divadlem, zdravotnictvím a sportem.

K regionální literatuře můžeme zařadit i práci *Jiřího Procházky Liberečtí komunisté proti henleinovcům* zařazenou do sborníku Severní Čechy a Mnichov. Jak již název napovídá reprezentuje autor KSČ jako jedinou stranu bojující proti nedemokratickým metodám SdP. I přes velikou tendenčnost díla je zde zpracován vývoj SdP a hospodářská situace na Liberecku podložená prostudováním velkého množství archivních materiálů.

K dějinám sudetoněmeckého hnutí existuje značné množství literatury. Mezi základní publikace patří memoárově laděné dílo autorů *Stanislava Bimana a Jaroslava Malíře Kariéra učitele tělocviku*, které se věnuje životu nejvýznamnějšího představitele sudetoněmeckého hnutí Konráda Henleina. Kniha podává podrobný popis vývoje sudetoněmeckého hnutí a je doprovázena mnohými informacemi z německých regionálních novin. Liberec hrál v dějinách sudetoněmeckého hnutí významnou roli, a proto zde najdeme i dostatek údajů týkajících se Liberce. I přes velké množství informací má formu spíše popularizační a nevyhne se drobné ironii na adresu čelních představitelů sudetoněmeckého hnutí.

Sudetoněmeckého hnutí podrobně mapuje i kniha *Otty Nováka Henleinovci proti Československu*. Autor vymezuje historii Henleinova hnutí v období mezi 1. říjnem 1933 a 11. prosincem 1938, což odpovídá období, které zpracovává i tato práce. Kniha je bohužel poplatná době svého vzniku, autor zdůrazňuje fašistický náboj tohoto hnutí. V proslovu připomíná, že ve svém díle navazuje na dosavadní poznatky československé historiografie, přičemž mu metodologickou podporu poskytly mimo jiné spisy K. Gottwalda, J. Švermy, edice dokumentů komunistické strany a neopomenul ani výsledky bádání historiků bývalé NDR.

Tématu se týká publikace autorů *Stanislava Bimana a Romana Cílka Partie hnědých pěšáků*. Sudetoněmeckému hnutí se věnuje jen okrajově. Nejdůležitější je zde vývoj a činnost oddílů freikorps. V knize je potvrzena úloha komunistické strany jako jediné nejvýznamnější bojovnice proti radikalizujícímu se henleinovskému hnutí u nás.

K nahlédnutí do problému československých meziválečných dějin slouží publikace učebnicového charakteru autorky **Věry Olivové** *Dějiny Československa IV (1918 - 1945)* z roku 1967 či její aktualizované vydání ve dvoudílných skriptech pražské univerzity z roku 1993 (*Československé dějiny 1918 - 1939*).

Historii česko - německých vztahů (od dob stěhování národů po odsun Němců) se zaměřením na sudetská území se zabývá kniha od **Karla Richtera** *Sudety*. Autor sám uvádí, že nejde o historicko - vědní monografii, ale o literaturu faktu, proto se zde často setkáváme s některými nepřesnostmi.

Problém česko - německých vztahů přibližuje a analyzuje práce **Václava Kurala** *Konflikt místo společenství ? a Místo společenství - konflikt!* První práce se zaměřuje na období 1918 - 1938 a rozšiřuje pohled i na vztahy mezi Československem a Rakouskem a Československem a Německem. Je to pokus o souborný a přehledný výklad této tematiky. Autor čerpá ze širokého spektra literatury a knihu opatřil bohatým poznámkovým aparátem a přehlednými tabulkami. Důraz je kladen na dějiny politických vztahů, přičemž ustupují vztahy kulturní a občanské. Druhé dílo s podtitulem *Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu* mapuje období 1938 - 1945. Pro mne byla nejdůležitější část věnující se situaci v pohraničí bezprostředně po Mnichovu.

Podrobným popisem období, které předcházelo podpisu Mnichovské dohody se věnuje kniha **Roberty Kvačky a kolektivu** *Československý rok 1938*. Autoři uvádějí, že „dílo chce čtenáři fotograficky oživit podobu doby lidí a dějů určujících či naplňujících onen rok a jeho ničivé završení v následujícím březnu 1939.“ Práce čerpá z důkladné znalosti československé a zahraniční dokumentace.

Méně podrobnou práci týkající se období kolem Mnichova je učebnice **Jana Gebharta** *Rok zkoušek a zklamání*, která není sice příliš rozsáhlá, ale uvádí mnoho citací ze základních dokumentů doby.

Za zmínku stojí i kniha **Josefa Bartoše** *Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938 - 1945*. Monografie se zabývá situací, která v odtržených územích nastala po Mnichovské dohodě. Popisuje velké změny, které pro obyvatelstvo v této době nastaly v oblasti správní, hospodářské a sociální. Je zde zdůrazněně úloha města

Liberce jako hlavního města sudetské župy. V kapitole týkající se českého obyvatelstva se autor zaměřuje více na oblast tzv. východních Sudet (severní Morava).

Boris Čelovský se ve své rozsáhlé knize *So oder so* rozebírá na základě německých dokumentů Hitlerův plán na řešení české otázky. Jednotlivé dokumenty jsou řazeny chronologicky a nejsou opatřeny komentářem. Publikace je opatřena poznámkovým aparátem a řadou příloh. Objevují se zde dokumenty, které dokazují Hitlerovu podporu sudetoněmeckého hnutí.

Publikace předního německého historika **Ferdinanda Seibta** *Německo a Češi* s podtitulem *Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy* vyšla v roce 1996 i v českém překladu. Autor v ní líčí celou historii vztahů českého a německého etnika a dvě kapitoly jsou věnovány meziválečnému období.

Po roce 1989 se objevilo značné množství literatury zabývající se česko - německými vztahy (např. česko - německé sborníky *Češi a Němci, historická tabu* a *Konfliktní společenství, katastrofa, uvolnění*). Jednou z nich je i sborník prací německých historiků *Tisíc let česko - německých vztahů*. Kniha podává stručný přehled nejdůležitějších událostí soužití Čechů a Němců. První vydání vyšlo již v roce 1990. Jak uvádí Prof. Nitter: „..., aby už skončilo nevědecké a neseriózní překrucování dějin Čechů a Němců.“ Pro mou práci byla zajímavá kapitola obsahující období 1918 - 1945, protože ukazuje SdP z pohledu německých historiků.

Německý pohled na Československo mi poskytla kniha profesora pro východoevropské dějiny **J. K. Hoensche** *Geschichte der Tschechoslowakei* zahrnující roky 1914 - 1991. Část publikace se věnuje i československým meziválečným dějinám, přičemž odhaluje i vztahy SdP s hitlerovským Německem. Autor se snaží na základě nejnovějších výzkumů třetím obnoveným vydáním z roku 1992 napravit některé pokřivené interpretace československých dějin.

Rozsáhlým dílem, věnujícím se sudetoněmeckým dějinám, od osídlení do současnosti je práce německého politika **Emila Franzela** *Sudetendeutsche Geschichte*. Autor hájí zájmy sudetských Němců a odsuzuje odsun jako bezpráví. Tendenční přístup se objevuje i ve zpracování dějin sudetských Němců mezi válkami. Kritizuje českou vládu a prezidenta Beneše.

Dějiny sudetských Němců se zabýval i člen landsmanšaftu *Fritz Peter Habel* v díle *Die Sudetendeutschen*. Kniha se kromě dějin sudetských Němců věnuje i geografii a dějinám kultury. Hovoří se zde o právu Němců na vlast, kterou museli po válce opustit. SdP považuje za prosazovatelku práv Němců, která jim byla v ČSR odírána. Svůj podíl na připojení Sudet k říši měli podle něj i Češi, neboť nepřistoupili na požadavek autonomie a v SdP převážilo proříšské křídlo. .

Sudetoněmeckým dějinám se věnují okrajově autoři bývalé DDR, kteří v rámci dějin Československa hovoří i o sudetoněmeckých stranách. Mezi tyto autory patří *Rudolf Dau* a *Franz Svatosch* (*Neueste Geschichte der Tschechoslowakei*) a *Gerhard Hass* (*Münchener Diktat 1938*), jejichž díla jsou poplatná komunistickému režimu a ve svém pohledu se neliší od děl českých z téže doby.

Monografie *Karla - Augusta Deubnera* (*Der Politiker Konrad Henlein*), *Ernsta Tscherneho* (*Das ist Konrad Henlein*) a *Rudolfa Jahna* (*Konrad Henlein*) z roku 1938 líčící život a dílo Konráda Henleina měly jednoznačně sloužit propagandistickým účelům, neboť hodnotí Henleina pouze kladně a staví ho do role obhájce lidských práv, vůdce a sjednotitele sudetských Němců a vzorného otce. Ačkoliv jsou knihy velice tendenční, jsou cenné zejména značným množstvím obrazových materiálů. Podobně zaměřených publikací vycházelo v této době nepřehledné množství, přičemž některé vydávalo i nakladatelství K. H. Franka v Karlových Varech.

Podrobnější informace o libereckém regionálním tisku mi poskytly diplomové práce *J. Rudiše: Německý regionální tisk v Liberci 1918 - 1938* a *M. Czizmazia: Český regionální tisk v Liberci 1918 - 1938*. Práce se staly výchozím materiálem pro volbu *Reichenberger Zeitung* jako pramene k mé práci.

Vývojem sudetoněmeckého hnutí se zabývají i diplomové práce *M. Slavíkové Sudetoněmecké hnutí na Liberecku v letech 1918 - 1938 a jeho vliv na život české menšiny* a *H. Bradáčové Sudetoněmecké hnutí v letech 1918 - 1938 na Liberecku a česko - německé vztahy v letech 1918 - 1938*. První práce mapuje vývoj sudetoněmeckého hnutí pouze do roku 1933, protože množství materiálu vztahující se k tématu překračovalo rámec diplomové práce. Autorka klade důraz spíše na česko - německé vztahy než na vývoj sudetoněmeckého hnutí. Práce H. Bradáčové, jak název

napovídá, je pouze úvodem do problematiky. Práce vznikla v roce 1992, a proto v ní chybí poznatky z nově vyšlé literatury.

K tomuto tématu existuje značné množství literatury, do kritiky literatury jsem zařadila pouze základní díla. Další práce jsou uvedeny v seznamu literatury.

3) Deník Německé národní strany v Čechách

4) Deník německého národa v Čechách

5) Deník sudetoněmeckého národa

6) Vlastenecký list sudetských Němců

7) Mosse, R.: Zeitungskatalog der Tschechoslowakei und Plakatierungsbuch, s.24

8) Téma, s. 24

9) Sociálnědemokratický deník, Centrální orgán Komunistické strany Československa

10) Mladý svět, Orgán Komunistické strany Československa

11) Mladý svět, s. 27

Poznámky ke kapitole:

- 1) Podrobnější informace mi poskytla diplomová práce Marka Czizmazia: Český regionální tisk v Liberci v letech 1918 - 1938.
- 2) Orgán Německé nacionální strany v Čechách
- 3) Deník Německé nacionální strany v Čechách
- 4) Deník německého národa v Čechách
- 5) Deník sudetoněmeckého národa
- 6) Vlastenecký list sudetských Němců
- 7) Mosse, R.: Zeitungskatalog der Tschechoslowakei und Plakatierungsbuch, s.24
- 8) Tamtéž, s. 24
- 9) Sociálnědemokratický deník, Centrální orgán Komunistické strany Československa (německé oddělení), Orgán Komunistické strany Československa
- 10) Mosse, c.d., s. 24

3. Vývoj sudetoněmeckého hnutí v ČSR

3. 1. Pokus o rozbití republiky

Situace, která vznikla v osudovém roce 1938, nebyla zdaleka výsledkem vývoje ČSR v několika posledních letech, ale kořeny musíme hledat mnohem dříve. Stačí připomenout neustálého nepřátelství, někdy otevřené, jindy skryté, mezi Němci a Čechy. A to není jen otázka doby vlády Habsburků po Bílé Hoře. Vraťme se proto zpět do 20. století, kdy se formuje roztržka mezi Čechy a Němci do té míry, že je definitivně řešena až odsunem, který není vyjasněnou otázkou ani nyní na konci století. A Liberecka se tato otázka dotýká velmi silně.

Pomineme-li pokusy o oddělení území České koruny, první významnější pokus se objevuje až roku 1918. V roce 1848 šlo sice o první ucelenou podobu, která byla projednávána na teplickém kongresu Němců z českých zemí, avšak tehdejším závěrem sjezdu byl projekt "ustavení země české s největším šetřením německých zájmů". V praxi to znamenalo rozdělení Čech na sedm krajů (čtyři české a tři německé - Loketsko, Litoměřicko a Žatecko). Takto vytvořený celek by se stal včetně českých krajů součástí hospodářské a později i politické jednoty s Velkoněmeckem.¹

V roce 1918 byla situace velmi vážná a hrozila téměř zničením právě se rodící Československé republiky. Už v květnu 1918 rozdělila Seidlova vláda ve Vídni území Čech na 12 obvodů založených na národnostním principu. Stačilo pouze německé obvody spojit v jeden celek, ale tato a podobná řešení (jakož i manifest císaře Karla I. z 16. října 1918) byla odmítnuta především rakouskými Němci. K nim se přidali - ještě na půdě vídeňského parlamentu - i čeští Němci. Důvod byl prostý a nejlépe ho asi vystihl poslanec Hans Knirsch, národně socialistický politik: "...odmítáme předem myšlenku na spojení německého Rakouska ve svaz států se slovanskými národy, které vznikají ze starého Rakouska. V národnostním, sociálním a kulturním zájmu žádáme připojení německého Rakouska jako spolkového státu k německé říši..."²

Tento požadavek nebyl jen laciným gestem, ale po vyhlášení samostatné Československé republiky 28. října byl navíc jedním z hlavních důvodů k nepokojům českých Němců. O den později, 29. října 1918, totiž reagovali na tento fakt sudetští Němci v Liberci a vyhlásili provincii Deutschböhmen. Dovolávali se práva na

sebeurčení, kterého se později jako jednoho z principů versailleského systému dovolával nejeden vůdce národa. Hlavním důvodem byla ale zřejmě skutečnost, že se z privilegované většiny stali Němci v nově utvořené ČSR menšinou s nejistou budoucností - republiku totiž paradoxně jako první uznalo Německo, s nímž byly spojeny i veškeré naděje českých Němců. Provincie Deutschböhmen neměla jinou možnost než požádat o přijetí do svazku s Rakouskem. Podobná situace nastala i jinde. Dne 30. října 1918 vzniká v Opavě provincie Sudetenland, 3. listopadu 1918 na Znojemsku Deutschsüdmähren přímo jako součást Dolního Rakouska a konečně 3. listopadu Němci v Pošumaví vytvářejí Böhmerwaldgau. Situace dochází až tak daleko, že vláda provincie Deutschböhmen vydává 2. listopadu 1918 rozkaz k utvoření ozbrojených sil, tzv. Volkswehru. Snahou zdejší vlády bylo zřejmě i využití jednotek císařské německé armády vracějící se z Maďarska, Rumunska atd., které se začaly přemísťovat směrem na západ. Tento pohyb byl ale mylně vyložen, neboť přemísťování jednotek bylo pouze součástí kapitulčních podmínek. Myšlenku obsadit vojensky Ústí nad Labem, Děčín a Litoměřice vyslovil sice v Berlíně generál Groener, avšak hrozící komunistický puč tyto snahy zlikvidoval. Na Liberecku, ale i jinde, se bojovalo. Vláda ve Vídni sice 22. listopadu schválila připojení čtyř provincií k Rakousku a tento geopolitický nesmysl byl ještě korunován připojením Jihlavy, Brna a Olomouce.³

Rakousko, v této době již stát poražený, nemělo nejmenší šanci prosadit své nároky. Vítězné mocnosti včetně Československa se postaraly o to, aby celá akce upadla do nezájmu veřejnosti. Proto už 14. prosince 1918 padá vláda v Liberci. Její přední představitel Rudolf Lodgman von Auen prchá do Saska a krátce nato skládají zbraně i ostatní provincie. Do konce roku 1918 je území Čech a Moravy pod správou československé vlády. Sudetské Němce definitivně začlenila do ČSR až Saintgermainská smlouva s Rakouskem z 10. září 1919.⁴

Takto neslavně skončil jeden z nejvýznamnějších pokusů sudetských Němců o prosazení určité míry samostatnosti. Omylem by však bylo pokládat za skončené i snahy německých obyvatel pohraničí v působení na československou vládu. Důležité bylo, že se působení přeneslo z politické roviny, kde nemělo naději na úspěch, do organizací jiných, např. sportovních. Jak se později ukázalo, byl to tah mimořádně úspěšný, neboť pod rouškou sportovních a mládežnických klubů se uchovaly nedotčeny a byly

rozvíjeny myšlenky národní sounáležitosti, ve 30. letech silně ovlivněné nastupující ideologií nacionálního socialismu.

2) Richner, K.: *Soudny*, 1934, str. 74

3) Percutka, F.: *Právní stát*, 1937, str. 279

4) Kural, V.: *Kritika práva*, 1937, str. 30

Poznámky ke kapitole: Mladí v první polovině 30. let

- 1) Hilf, R.: Němci a Češi, str. 41
- 2) Richter, K.: Sudety, str. 74
- 3) Peroutka, F.: Budování státu I., str. 229
- 4) Kural, V.: Konflikt místo společenství?, str. 30.

M v roce 1919 vzniká Deutscher Turnverband (DTV), lidově nazývaný turneři, jeho sídlem byl sice v Teplicích. Zpočátku vskluku tělocvičný charakter se již poměrně měnil. Zaslouhu na "osudování" sounáležitosti Němců měla i řada mladých z DTV. Od roku 1923 byl jedním z nich i v této době ještě neznámý rodák z Liberce Karel Hrdina. Představitelé spolku stále častěji prohlášují, že nositelem německého hnutí může být jen turnerstvo, což dokumentuje i účast na NHI. spolek turnerů v Mladé, konaném v červnu 1923.¹

Mladá Liberec je po celou tuto dobu jedním z center vývoje. Právě zde vzniká roku 1926 původně Pracovní kroužek pro společenské vědy. Jeho náplní bylo rozvíjení teorie a teorie pro Španna² a hlavně jeho teze o nedůležitosti a sjednocení všech Němců. Ze spolku se v roce 1929 vyvíjí Kameradschaftsbund (KB)

Stejně významný rok byla naděle i DTV. Začátkem 30. let dochází navíc ke spojení turnerských spolků a jejich posláním už zdaleka není jen sportovní činnost. Šlo o účast na demokratické společnosti se členy DNSAP (která se už v roce 1920 utvářela k myšlence Adolfa Hitlera), jako např. 15. listopadu 1929 v Adl.³

3. 2. Vývoj Henleinova hnutí v první polovině 30. let

Německé politické strany se podle vztahu ke státu dělily na dva politické proudy, aktivistický a negativistický. První hledal možnosti soužití a spolupráce, druhý viděl československý stát jako nezbytné zlo, které musí být odstraněno. Mezi aktivistické strany patřila Německá sociálně demokratická strana (DSAP), Německá agrární strana (BdL), Německá křesťansko - sociální strana (CDV) a němečtí demokraté. Negativistický proud tvořili zejména nacionalisté sdružovaní v Německé národněsocialistické straně (DNSAP) a Německé nacionální straně (DNP). DNSAP (hakenkreuzleři) se opírali o maloburžoazii, deklasované příslušníky proletariátu a nacionalistické intelektuály. Ideově se ztotožňovali s Hitlerovým nacistickým hnutím. Strana sídlila v Duchcově a v jejím čele stáli H. Knirsch, R. Jung, H. Krebs. Početně slabší DNP zastupovala konzervativnější střední vrstvy německého obyvatelstva a v jejím čele stáli dr. R. Lodgman, O. Kallina a E. Scholich. Tato strana udržovala styky s Hugenbergovou nacionální stranou v Německu.¹

Již v roce 1919 vzniká Deutscher Turnverband (DTV), lidově nazývaný turneři, jako tělocvičný svaz s centrem v Teplicích. Zpočátku vsutku tělocvičný charakter se lety postupně měnil. Zásahu na "utužování" sounáležitosti Němců měla i řada vzdělavatelů DTV. Od roku 1923 byl jedním z nich i v této době ještě neznámý rodák z Liberecka Konrád Henlein. Představitelé spolků stále častěji prohlašují, že nositelem nacionalistického hnutí může být jen turnerstvo, což dokumentuje i účast na XIII. sjezdu turnerů v Mnichově, konaném v červenci 1923.²

Město Liberec je po celou tuto dobu jedním z center vývoje. Právě zde vzniká roku 1926 původně Pracovní kroužek pro společenské vědy. Jeho náplní bylo rozvíjení myšlenek a teorií prof. Spanna³ a hlavně jeho tezí o nadřazenosti a sjednocení všech Němců. Ze spolku se v roce 1929 vytváří Kameradschaftsbund (KB).

Stále významnější roli hraje nadále i DTV. Začátkem 30. let dochází navíc ke zpolitizování turnerských spolků a jejich posláním už zdaleka není jen sportovní činnost. Stále častěji se objevují na demonstracích společně se členy DNSAP (která se už v roce 1920 veřejně hlásila k myšlenkám Adolfa Hitlera), jako např. 15. listopadu 1929 v Aši.⁴

Složité vývoj ve Výmarské republice sledovali se zájmem i představitelé sudetských Němců. V září 1932 píše jeden z teoretiků Kameradschaftsbundu Walter Brandt: „Osud střední Evropy a tím i nynějšího Československa budou dalekosáhle určovat poměry v německé říši“ a Rudolf Jung, předák německého hnutí u nás, dodal v osobním dopise Hitlerovi: „Němci mimo říšské hranice mohou doufat ve zlepšení své situace pouze v souvislosti se vzestupem našeho hnutí v říši.“⁵ Velkou událostí se stalo 30. ledna jmenování Hitlera říšským kancléřem. Byl to další příznivý moment, který hrál do karet i českým Němcům v jejich snažení. A přišel v pravý čas, neboť hlavní opěrné body, jmenovitě nejreakčnější složky Němců u nás DNSAP a DNP, byly ohroženy. Bylo to v souvislosti s procesem proti Volkssportu⁶. Jeho členové byli 21. února 1933 v Brně odsouzeni na 1 - 3 roky a v parlamentu se objevily snahy o potrestání i německých poslanců Krebse, Junga a dalších. Nakonec řešil tuto otázku imunitní výbor. Tím vyvstal otazník nad další existencí DNSAP. I druhá strana DNP měla konflikty s Československým státem.⁷ Vedení i členové obou stran tušili reálnou možnost zákazu či rozpuštění stran, zvláště poté, co se i Edvard Beneš pochvalně vyjádřil o rozpuštění KS Německa. Přesto se 13. - 16. července 1933 uskutečnilo asi největší setkání a vystoupení turnerstva v jeho dějinách. Snahou bylo demonstrovat československému státu sílu a jednotu. Místem setkání byl Žatec.

Přes vnitřní rozpory ve vedení se viditelně zaktivizoval i Kameradschaftsbund. Prostřednictvím jednoho z členů, Ernsta Kundta, dal podnět k založení Sudetoněmecké národní rady (Volksrat). Ustavení proběhlo 19. března 1933 na liberecké radnici. Jejím hlavním úkolem bylo seskupit všechny německé spolky, hnutí a strany. To byl úkol mimořádně obtížný a jednání v létě 1933 uvázla na mrtvém bodě. Za vůdce nové jednotné sudetoněmecké fronty, součástí které se stala v prvé řadě i ohrožená DNSAP, byl navržen nejprve profesor římského práva pražské univerzity Sano Nicola, ale po jeho odmítnutí je navržen již zmiňovaný Konrád Henlein, do té doby v politice málo známý. Současně je navázáno i jednání s dalšími organizacemi a stranami, především s agrárníky (Bund der Landwirte) a křesťanskými sociály (Deutsche Christlichsoziale Volkspartei). Jednání jsou však neúspěšná. To znamenalo konec národní fronty v původně plánovaném rozsahu. Přesto se Henlein odhodlal k činu, který byl zřejmě pro další přežití nacionálního hnutí klíčový. Rozhodl se (samozřejmě nikoli sám) svolat

mimořádný sjezd DNSAP, na němž se strana rozpustí a teprve potom vyjde s výzvou k založení Sudetendeutsche Heimatfront (SHF). Proklamace pak skutečně vyšla v ašském deníku strany⁸ a byla to v českých kruzích „bomba“, neboť jméno Konráda Henleina bylo neznámé. Obsah proklamace nebyl považován za příliš významný, protože prozrazoval málo o Henleinových úmyslech a pohyboval se v obecné rovině.

Samotná akce byla připravována již delší dobu a pouze ohrožení aktivistických stran urychlilo realizaci plánu. Z politického hlediska šlo o skvěle provedený tah. Henlein totiž spoléhal především na členy DTV, kteří měli zajistit potřebný ohlas a hlavně masovost. Stranám DNSAP a DNP hrozil bezprostřední zákaz nebo rozpuštění a nejpozději do října 1933 bylo nutné podniknout protiakci. Založení Sudetendeutsche Heimatfront bylo umožněno především přestupem členů DNSAP. Dne 30. září Henlein oficiálně stranu rozpouští, její členové masově přestupují do Sudetendeutsche Heimatfront založené o den později (viz příloha č. 3), 2. října 1933 opouští DNSAP i direktorium a den nato může být strana s definitivní platností zrušena. Nepohodlná strana tedy mizí a členstvo pouze změnilo své stranické legitimace, nikoli své přesvědčení. Podobný proces proběhl i v DNP. Německý poslanec Scholich na Novojičínsku, stejně jako ing. Kallina na Liberecku agitují pro přestup členů do Heimatfront. Patrné je to na stránkách časopisů Reichenberger Tagesbote a Gablonzer Zeitung. Zde se setkáváme i s hesly, která byla hojně užívána při kampani. K oživení nacionalistických vášní přispělo zřejmě i to nejznámější „Blut und Boden“, prosazované osobně Henleinem.

Teprve 4. října 1933 dochází k dlouho očekávanému kroku československé vlády. Je zakázána činnost DNP a DNSAP je rozpuštěna. Rozhodnutí vlády mělo za následek obrovský příliv členů do SHF, jak se později Henlein přiznal, bylo celému vedení úzko z tak překotného přílivu členů.

Jestliže se ještě před nějakým časem nemohli aktivisté dohodnout s německými agrárníky a křesťanskými sociály, nyní se situace trochu změnila. Už 25. října 1933 se dohodl Henlein s předsedou BdL Franzem Spinou na utvoření určitého národního společenství - tzv. Volksgemeinschaftu. Ve skutečnosti šlo o vymezení sfér vlivu, ústy

Spiny znějící takto: „...BdL bude mít na starosti organizování všeho sudetoněmeckého rolnictva, zatímco Sudetendeutsche Heimatfront náleží ostatní oblasti.“⁹

Vytvoření SHF umožnilo sice odrazit nebezpečný nápor československých orgánů, ale situace ještě nebyla zdaleka tak vykrystalizovaná, jak by si vedení hnutí přálo. Nejprve bylo nutné vytvořit síť důvěrníků. Jako první je vytvořena síť v Liberci, který hrál do jisté míry roli organizačního a politického centra této oblasti. Důležitou roli hrálo i to, že Liberecko a Jablonecko byly poměrně průmyslové oblasti, to znamená, že nábor dělníků nebyl příliš ovlivněn Henleinovými sliby Spinovi - neagitoval a nenabíral do řad SHF rolníky.

Dochází ale i k dalším událostem, které ukazují na nepevnost a hlavně na zranitelnost nově vzniklého hnutí. Československé orgány si byly vědomy minulosti a současné transformace nacionalistických stran do SHF a zahájily protiútok. Hned 23. listopadu je zatčen W. Brandt, jeden z nejbližších spolupracovníků Henleina. V lednu 1934 pak jako prvořadý úkol řeší strana neutralizaci postoje německé sociální demokracie vůči ní. Německá sociální demokracie totiž společně s ministrem zahraničí Benešem žádala zákaz SHF a upozorňovala na její nebezpečí. Za této situace se zdálo, že hnutí, zbavené téměř vší podpory a zmítané vnitřními boji, čeká jediný osud - samovolný rozklad a zánik. Dokonce i německé velvyslanectví v polovině ledna 1934 oznamuje do Berlína, že s Henleinovým hnutím nelze za těchto okolností počítat. Jako nepodařený žert se proto leckomu mohla zdát schůze 82 okresních vedoucích s vedením SHF. Obecně se předpokládalo, že vedení ohlásí rozpuštění SHF. Místo toho jsou přijaty nové stanovy, jmenování noví spolupracovníci Henleina (např. vedoucím tiskového střediska se stává K. H. Frank). Všem je jasné, že následující měsíce rozhodnou o bytí či nebytí SHF, protože je nutné zahájit nenápadnou, ale přitom účelnou politiku. Už 14. února 1934 získal Henlein díky Spinovi (ministru zdravotnictví a tělovýchovy) audienci u ministra vnitra Josefa Černého. Výsledkem setkání bylo hned následujícího dne propuštění zatčených členů SHF.¹⁰

Pád Malypetrovy vlády druhého dne na tomto faktu nic nezměnil. Hnutí nalezlo ve Spinovi oporu a díky jeho podpoře zde hnutí stále existovalo a v době vrcholící hospodářské krize výrazně posilovalo své pozice.

V listopadu 1934 požádala vláda rektora německé Univerzity o vydání insignií české Karlově Univerzitě (ta byla podle zákona z roku 1920 prohlášena za jedinou právoplatnou nástupkyni). Došlo ke studentským nepokojům a násilnostem, které vláda potlačila. Od té doby mohlo Henleinovo hnutí počítat s podporou německé inteligence.¹¹

Hrozba Damoklova meče v podobě zákazu či rozpuštění hnutí nedávala vedení SHF spát. Hnutí se opatrně snažilo nalézt podporu na Hradě a v Německu. Nezbytná byla i spolupráce dalších německých stran, kromě německé sociální demokracie, která v zákazu hnutí viděla jedinou možnost řešení situace. V českých politických kruzích se dlouho spekulovalo o omezení či zastavení aktivit Henleinova hnutí, přinejmenším do roku 1935 (voleb), avšak rozporuplné zprávy o celé záležitosti zapříčinily, že většina politických stran neměla na SHF vyhraněný názor, tudíž se jednoznačně nevyslovily k této tak ožehavé otázce. Pro hnutí to bylo velkým štěstím, pro stát nikoli, ale otázka zákazu hnutí se odsunula na pozdější dobu, přesněji ad acta. Od března 1934 se v rámci SHF začaly zakládat ordnerské oddíly, které měly, jak uvádějí pokyny pro jejich činnost, zasáhnout proti rudým narušovatelům schůzí SHF.¹²

Československé ministerstvo zahraničí sledovalo se znepokojením nejen vývoj v Sudetech. Anglie a částečně i Francie sympatizovaly s vývojem v Německu, v Polsku se Pilsudskému dařilo sbližování s Německem (24. ledna 1934 smlouva o neútočení). Německo se postupně dostávalo z mezinárodní izolace vyvolané podmínkami z Versailles a samozřejmě nezapomnělo na své občany žijící v okolních zemích. Po jednání Henleina se členem tajné říšské rady Der Volksdeutsche Rat Hermannem Ulmannem získává Berlín ujištění o loajálnosti českých Němců. Ač se to zdálo nereálné, Henleinovi se znovu podařilo získat ztracené pozice a zaujmout se svým hnutím důležité místo v československém politickém spektru. Podařilo se mu téměř nemožné a 18. září 1934 tlumočí stanovisko Berlína k vývoji v Čechách sám Rudolf Hess: „Třetí říše k vám nabyla opět důvěru.“¹³

Jinými slovy to znamenalo příliv dalších financí celému hnutí. Naoplátku byly Německu poskytovány důležité informace o vývoji v ČSR. Příchod tří až pěti tisíc

odpůrců nacistického režimu do ČSR se v SHF a u části německého obyvatelstva setkala s malou pozorností a odmítavým postojem.

2) Birnba, S. - Maltz, J. - Sandra Německé (ilustrace), s. 30

3) Prof. Othmar Spann přeběhl před I. světovou válkou na bavorské teritorium, teprve po vzniku ČSR odešel do Vídně

4) Birnba, S. - Maltz, J. - G. G. s. 43

5) Tazovák, s. 46

6) Volksgemeinschaft - roku 1929 ministerstvem vnitra povolená zájmová organizace. Tajná strana, která se je podle vzoru nacistických oddílů SA organizovala stranou DNSAP. Byla založena stranou z Německa a její někteří členové absolvovali vojenský výcvik. Jeho zakladatelem byl Hans Krebs. Hlavní centrum bylo v Litoměřicích. Počet členů v roce 1938 činil 5 000 členů, v době rozpuštění 50 000 členů.

7) V útlumu 1941 byla zakázána mládežnická organizace DNF Grenzlandjugend, která měla své sídlo v Praze-Myšlenky

8) Tazovák, Tazovák, 30.9.1933, s. 1

9) Birnba, S. - Maltz, J. - G. G. s. 79

10) Birnba, G. - Dostanová proti Československu, s. 27

11) Birnba, G. - Německých vzalák s. 214

12) Birnba, G. - G. G. s. 59

13) Birnba, S. - Maltz, J. - G. G. s. 102

Poznámky ke kapitole:

- 1) Richter, K.: Sudety, s. 74
- 2) Biman, S. - Malíř, J.: Kariéra učitele tělocviku, s. 30
- 3) Prof. Othmar Spann působil před 1. světovou válkou na brněnské technice, teprve po vzniku ČSR odešel do Vídně
- 4) Biman, S. - Malíř, J.: c. d. s. 43
- 5) Tamtéž, s.46
- 6) Volkssport - roku 1929 ministerstvem vnitra povolená zájmová organizace. Tajná služba zjistila, že je podle vzoru nacistických oddílů SA organizovaná stranou DNSAP. Byla zásobována zbraněmi z Německa a její někteří členové absolvovali vojenský výcvik. Jeho zakladatelem byl i Hans Krebs. Ilegální centrum bylo v Litoměřicích. Počet členů v době vzniku činil 5 000 členů, v době rozpuštění 50 000 členů.
- 7) V březnu 1932 byla zakázána mládežnická organizace DNP Grenzlandjugend, která šířila velkoněmecké myšlenky
- 8) Ascher Zeitung, 30. 9. 1933, s. 1
- 9) Biman, S. - Malíř, J.: c.d., s. 78
- 10) Novák, O.: Henleinovci proti Československu, s. 27
- 11) Tisíc let česko - německých vztahů: s. 214
- 12) Novák, O.: c. d., s. 59
- 13) Biman, S. - Malíř, J.: c. d., s. 102

3. 3. Volební úspěch roku 1935

Blížil se rok 1935, pro Československou republiku rok voleb do parlamentu i do senátu a málokoho napadlo, že tu v ústraní vyrůstá nová politická síla, která je schopna ohrozit i tak relativně stabilní politický systém, za jaký byla všeobecně československá demokracie považována. Je třeba se zmínit o prostředcích, jakých SHF používala k působení na své voliče. Na úplný začátek volební kampaně je svolán obrovský mítink do Karlových Varů na 7. října 1934. Nic nebyly platné intervence samotného vůdce hnutí Henleina v Praze, protože mítink, který měl svou velkolepostí všechny oslnit, byl zakázán. Stejně tak se stalo i s mítinkem v Jablonci o týden později. Ministerstvo vnitra rovněž zakázalo užívání černo - červeně - černé vlajky SHF s upozorněním, že svými nedávnými akcemi se dopustilo několika protistátních činů.¹

Teprve třetí pokus uspěl. Dne 21. října 1934 bylo povoleno setkání v České Lípě. Vedení hnutí se na mítink dobře připravilo a výsledkem byla dokonalá maska demokratického a plně loajálního hnutí vůči ČSR. Hlavním řečníkem byl sám Konrád Henlein. Ve svém projevu se rezolutně vyslovil proti fašismu, přihlásil se k republikánskému a demokratickému systému ČSR, přesto můžeme v projevu nalézt požadavek zatím nekonkretizované formy samosprávy, s tím spojenou decentralizaci založenou na národnostním principu.² Touto řečí měly být jednou provždy pohřbeny snahy zakázat SHF, jak se toho domáhaly socialistické strany a později i Spina, který si jen takto mohl uchovat ministerské křeslo. Naopak si hnutí získalo podporu u českých agrárníků (následná jednání s Beranem a Stoupalem). Vyústěním této podpory se stala úzká spolupráce. Díky ní byla BdL ponechána svému osudu a Spina přechází do tábora odpůrců SHF a v lednu 1935 už dokonce žádal Stoupala o rozhodný zákrok proti Henleinovi. Henlein však i nadále vyvolává dojem, že jediným možným řešením nároků je cesta politického kompromisu a volby je nutno pojímat, jak sám řekl, v duchu „rytířského boje“.

V dubnu 1935 začíná další kolo boje o voliče, nikoli už rytířsky, ale o to účinněji. Čeští sociální demokraté, lidovci a národní socialisté za podpory Beneše podávají další návrh na rozpuštění Sudetendeutsche Heimatfront, ale nejsilnější strana - agrárníci - jsou proti. Popularita hnutí dosahovala v této době značné intenzity, a to

nejen v severních Čechách. Do sporu nakonec zasáhl a konečný verdikt vynesl teprve prezident Masaryk. Sdělil, že Henlein a jeho hnutí by měli dostat šanci, „... je to kantorská povaha, která dbá o čest“ a neuslyší - li o nějakém pádném argumentu proti hnutí, nemá námitek proti účasti SHF ve volbách.³ Opět se tedy projevila neujasněnost a nejednotnost názorů na narůstající sílu hnutí a navíc blížící se volby roztržily politické síly českých stran vzájemným předvolebním bojem. To byl zřejmě hlavní důvod úspěchu, neboť jednotná SHF s velkou potenciální základnou voličů mohla s podporou českých agrárníků jít do voleb s klidem.

Navíc v plánech české agrární strany tvořila SHF důležitou položku, s jejíž účastí kalkulovala i v dalším vývoji. Právě odtud přišla myšlenka změnit původní název hnutí Sudetendeutsche Heimatfront na Sudetendeutsche Partei (SdP). Podle československého volebního řádu se mohly voleb účastnit pouze politické strany, nikoliv hnutí a až do 30. dubna 1935 SHF stranou nebyla.⁴

Dne 23. dubna 1935 zahájilo vedení - dosud ještě SHF - v čele s Henleinem svou předvolební cestu (viz příloha č. 4) Za zmínku stojí mimo jiné heslo, které často používali jak představitelé SHF, tak i komunistická propaganda: „Kdo nejde s námi, jde proti nám.“ Cesta se neobešla bez řady stížností na fašisticky laděnou kampaň SdP. Žádná z nich však nebyla vyslyšena, neboť ministerstvo vnitra měli v moci čeští agrárníci. Navíc jako každá kandidující strana dostala i SdP značný finanční obnos na volební kampaň. SdP nasadila do volební kampaně všechny síly a prostředky. Aby získali i dělnictvo, založili henleinovci tzv. Sudetoněmeckou národní pomoc (Sudetendeutsche Volkshilfe), která vyplácela dělníkům podpory (malé, propagandisticky dobře využitě). Na volební kampaň přispělo i Německo jednorázovou částkou tří milionů Kč a pravidelnými měsíčními částkami ca. 136 000 Kč.⁵

Ohlas voličů v Sudetech se dal očekávat, ale že volby nakonec dopadnou tak, jak dopadly, v to nedoufali ani největší optimisté v řadách strany. Sudetendeutsche Partei se tak stala druhou nejsilnější stranou v republice, při počtu 1 249 497 získaných hlasů to znamenalo 44 poslanců a 26 senátorů.⁶ Přes tento úspěch nevstoupila SdP do vlády a její vůdčí osobnost - Konrád Henlein - se nenechal dokonce ani zvolit poslancem. Důvod byl zjevný, na půdě parlamentu by těžko vybojoval svou věc, ta

musela být přes všechna ujištění vybojována mimo parlamentní lavice. Potom se nelze divit, že zvolení poslanci za SdP museli ještě předtím, než složili oficiální slib v parlamentu (18. června 1935) složit už 2. června v Chebu jiný slib. Byl to slib věrnosti a přijímal jej osobně šéf strany.⁷

Poznámky ke kapitole:

1) Biman, S. - Malíř, J.: Kariéra učitele tělocviku, s.107

2) Kural, V.: Konflikt místo společenství?, s.122

3) Biman, S. - Malíř, J.: c.d., s.116

4) Hass, G.: Münchner Diktat 1938, s. 35

5) Hoensch, J. K.: Geschichte der Tschechoslowakei, s. 67

6) Olivová, V.: Dějiny Československa IV, s. 548 - 549

7) Novák, O.: Henleinovci proti Československu, s. 67

3. 4. SdP v roli páté kolony

Henlein hned po volbách slíbil prezidentovi T. G. Masarykovi naprostou loajalitu, ale ve skutečnosti si vytvářel podmínky pro postupnou vnitřní destrukci Československa. Pozornost věnoval zesílení propagační činnosti. V roce 1935 začíná vycházet stranický deník Die Zeit, z Aše do Prahy přesídlil i časopis Rundschau a začal se vydávat nový časopis Sudetendeutsche Tageszeitung. Henleinovo hnutí podporoval i časopis Morgenpost.¹

Vedení strany zřídilo tzv. Lügenabwehrstelle k obraně proti pomluvám o SdP. SdP upevňuje své kontakty s německými emigračními organizacemi jako byl Sudetoněmecký svaz (Sudetendeutscher Heimatbund) v Německu nebo Heimwehr a Jihoněmecké středisko (Süddeutsche Mittelstelle) v Rakousku.²

Politické spektrum doplňoval Svaz Němců v Čechách (Bund der Deutschen in Böhmen). Představitelé svazu se stýkali s nacionalistickými činiteli v Německu. Jeho úkolem bylo vychovávat a měl vliv na kulturní, obranné a vlastivědné spolky. V roce 1934 vzniká sjednocením všech německých svazů centralizovaný Bund der Deutschen (BdD), přičemž župní organizace existovaly již dříve. Po vytvoření SHF s ní BdD navázala styky a stala se iniciátorem tzv. pracovních táborů.

SdP ovládala kulturní, tělovýchovné a osvětové spolky. Kulturní organizací sudetských Němců byl Deutscher Kulturverband (DKV), který pečoval o německé školství a osvětu. Při již zmiňovaném DTV byl zřízen Volkswart pro udržování spolupráce se všemi nepolitickými německými organizacemi a Kulturwart, který se zabýval výchovou mládeže.

V rámci rozšiřování svého vlivu budovala SdP skupiny dělnické, živnostenské a selské mládeže. Dařilo se jí získávat inteligenci, zejména učitelstvo, pro agitační a organizační práci. V továrnách organizovala závodní výbory SdP, zřizovala okresní dělnické výbory a získávala stoupence v nezávislých odborových organizacích.

Německé obchodní a živnostenské komory byly jakýmsi zástupným orgánem německých podnikatelů výrobců vůči československému státu a jeho hospodářské

politice. Ve druhé polovině třicátých let měly i důležitou politickou funkci. Chránily svůj národnostní charakter vůči zásahům státu. Ve vedení se objevovali členové SdP.³

Ve většině států (hlavně zámořských) začala zřizovat střediska pro propagaci sudetoněmecké otázky, jejichž úkolem bylo líčení „útlaku“ Němců v ČSR a propagace exportu sudetoněmeckých výrobků.

Poznámky ke kapitole:

- 1) Richter, K.: Sudety, s.86
- 2) Tamtéž s. 86
- 3) Faltys, A.: Postavení českého pohraničí v rámci Velkoněmecké říše 1938 - 1945. In: Historie a vojenství, 1968, č. 3, s. 397

3. 5. Situace před Mnichovem

Roky 1935 - 1938 jsou pro severní Čechy, a nejen ty, ve znamení konsolidace celého hnutí, které podporováno z Německa získávalo stále nové ústupky ze strany československé vlády. Zástupci SdP cestují také po Evropě. Nejprve cesta do Švýcarska, kde Henlein: „...chtěl zjistit, jaké stanovisko zaujímají politikové západní, ale i severní a střední Evropy k sudetské otázce.“¹

Rovněž návštěva v Londýně 9. prosince 1935 utvrdila zastánce politiky appeasementu, že vývoj v Československu se ubírá správnou cestou, jaká byla nastolena roku 1918 a politika SdP bude dále řešena cestou loajality vůči ČSR, pochopením a mírovým uspořádáním. Takovouto nálepku zástupci sudetských Němců vytvořili ve většině evropských zemí a britská (a nejen ta) zahraniční politika jim uvěřila. Otázkou je, zda-li o tom byla skutečně přesvědčena nebo chtěla věřit mírovému vývoji. Spousta indicií naznačovala, že třetí plochy mezi Němci a československou vládou se zvětšují.

Výrazným momentem roku 1935 byla rovněž abdikace prezidenta Masaryka, 14. prosince. Ačkoli Masaryk svého nástupce víceméně určil, nebylo o něm dosud rozhodnuto, protože čeští agrárníci prosazovali kandidaturu prof. Němce. Henlein za podporu Němce žádal příliš - 30 000 Němců do úřadů a dvě vládní křesla. avšak poté, co Beneš získal podporu lůďáků (třetí nejsilnější strana tzv. Prosincové fronty) stal se opoziční blok bezmocným a agrárníci podpořili při volbě Beneše. Důležité je, že SdP a agrárníci přehodnocují vzájemné vztahy a definitivně se rozcházejí.²

Od počátku roku 1936 se začínají prohlubovat vztahy libereckého vedení strany s představiteli říše. Přitom k setkávání často docházelo za tichého souhlasu, ne-li podpory československé vlády. Vedle Henleinových snah o setkání s Hitlerem na sebe stále více upozorňuje i K. H. Frank a opět uvnitř strany začíná pnutí a politické spory. Situaci měl pomoci řešit nový německý konzul Walter Lierau³, jmenovaný v květnu 1935 a tehdy také přijíždí do Liberce. Lierau byl velkým propagátorem fašismu a z bývalých členů NSDAP vytvořil v krátké době v Liberci a okolí síť informátorů, jejichž prostřednictvím dostával informace, které dál předával Gestapu a Sicherheitsdienst. Upozornil rovněž na Henleina, že svým řečením a pochodováním nemůže ničeho dosáhnout. Bylo nutno zahájit jednání s vládou. Skutečně k němu dochází již od léta

1936. Tajná jednání jsou vedena mezi vyslancem Mastným a německým emisarem Trauttmannsdorffem. Na základě jednání mohl prezident Beneš v srpnu 1936 v Liberci naznačit, že se vláda hodlá zabývat německými požadavky. Beneš i Hodža navrhuji zahájit jednání, ale SdP viděla možnost případného uspokojení svých požadavků, k čemuž nikdy nesmělo dojít, proto koncem ledna 1937 ztrácí o jednání zájem. V únoru 1937 vyslovil Henlein už otevřeně požadavek autonomie sudetských oblastí, tentokrát v Ústí nad Labem, ale přitom se až do podzimu 1937 vyhýbal Hodžovým snahám o zasednutí k jednacímu stolu. Ani iniciativa "aktivistů" z jara 1937, směřující ke zlepšení životních a pracovních podmínek Němců, nemohla zabránit přílivu členstva do SdP. V té době jsou v Berlíně dohotovovány a 24. července přijaty směrnice pro jednotnou válečnou přípravu branné moci, které se staly základem pro tzv. Fall Grün.⁴

Do Liberce byl po svém zatčení 6. října 1937 převezen jeden z Henleinových nejbližších spolupracovníků Hans Rutha. Kdo za zatčením stál se už asi nikdy nedovíme, neboť materiály policejního ředitelství v Liberci se ztratily ještě před okupací, ale tato skutečnost SdP prospěla. Jednak vyvolala nejistotu v řadách členstva, což vytvořilo větší možnost členy účinněji ovládat a také se zbavila nepohodlného člena vedení. Proto zahájil říšskoněmecký tisk štvavou kampaň proti ČSR. Ministr Krofta prohlásil, že Goebbelsova propaganda dosáhla té míry, „...jako by se Německo chystalo k trestné výpravě proti republice.“⁵

O to větší ranou se stala Ruthova sebevražda 5. listopadu 1937. Jestliže předtím šlo o ostrou propagandu stran německého tisku, nyní šlo přímo o lavinu, která měla ukázat útlak a v několika případech se vyskytovala obvinění, že Ruthovu smrt zavinily československé orgány. Ve stranickém deníku Rundschau objevíme spoustu nekrologů oslavujících hrdinu boje za národní zájmy apod. Stranou nezůstává ani liberecký Die Zeit⁶ a nechybějí ani výhrůžky vůči ČSR. Že šlo o nepříjemnou záležitost, dokresluje i fakt, že ve své správě se o sebevraždě zmiňuje i ministr spravedlnosti I. Dérer.

Spád událostem dává až 12. březen 1938 - anšlus Rakouska. V sudetských oblastech stoupá napětí s blížícím se dnem D a SdP se stále drží Ribbentropových pokynů - vyostřovat situaci, jak jen to bude možné. 22. března vystoupili z vlády němečtí agrárníci a den poté i němečtí sociálové a včlenili se do SdP. Sociální

demokraté rovněž v těchto dnech opouštějí vládu, což fakticky znamená konec aktivismu. Až 28. březen dal jasné představy Henleinovým plánům. Toho dne se v Berlíně setkává s Hitlerem a dostává příslib podpory. Problém českých Němců bude už brzy řešen, přičemž s Henleinem je počítáno jako s možným říšským místodržitelem. SdP začíná dávat vládě takové požadavky, které nemohly československé orgány nikdy přijmout. Základem bylo i nadále odmítat vstup do vlády, postupná konkretizace požadavků pak vytvářela jen velmi omezený prostor pro vyjednávání. Snahy SdP byly jasné - vyhnout se konsensu za každou cenu a udržet vyhrocenou situaci.⁷

Maska umírněné politiky, tak úspěšná vůči zahraniční veřejnosti, je uplatňována i doma. Projevilo se to i na karlovarském sjezdu (viz příloha č. 6) a následně při schválení návrhu národnostního statutu z 19. května 1938. Hodža mohl oznámit, že otázka menšin bude řešena. Nepochybně k tomu přispěla i částečná mobilizace vyhlášená po anšlusu Rakouska. 21. května byly povolány dva ročníky ze zálohy, což činilo 180 000 mužů. Sudetští Němci považovali mobilizaci za zastrašování před obecními volbami.⁸

Napětí se nadále stupňuje a přibývá i konfliktů přímo na hranicích. Velkou manifestací obyvatelstva sudetských oblastí se stal v Chebu pohřeb dvou kurýrů, kteří byli zastřeleni jednotkami SOS při jednom z mnohých incidentů. Neradostně vyzněla i návštěva tří britských novinářů na libereckém sekretariátě strany. Ti se zde dozvěděli přímo od vedení, že dohoda s československou vládou je nemožná a otevřeně se hovořilo o případném zásahu Německa. Když jsou navíc 3. srpna 1938 zástupci vedení SdP informováni od členů Runcimanovy mise, že britská podpora ČSR v případě konfliktu je více než nejistá, bylo všem jasné, případně v to jen doufali, že krize, která brzy vzejde, bude snad konečným řešením německé otázky.⁹

Dne 1. září se Henlein opět objevuje na schůzce s Hitlerem, tentokrát v Obersalzbergu, výsledkem je koordinace připravených diversních akcí a incidentů s dalším stupňováním politických požadavků. Československá vláda reagovala vstřícným gestem a 4. září přijímá další návrh národního statutu. To znamenalo přijetí až 90 % požadavků SdP formulovaných na karlovarském sjezdu. Až tak daleko byla vláda ochotna jít, avšak bylo pozdě. Navečer 12. září promluvil Hitler na sjezdu NSDAP v

Norimberku, hrubě napadl československý stát, jeho národy a vládu. Tato řeč se stala signálem pro henleinovce, začali napadat služebny policie, celnice, úřady, byty a obchody Čechů a Židů. Nyní se vláda odhodlala k činu a vyhlásila stanné právo. O dva dny později pronesl Henlein v říšském rozhlase, že jednání s československou vládou již není možné (viz příloha č. 8). Reakce německého obyvatelstva byla zcela spontánní a objevuje se požadavek připojení k říši. Heslem obyvatel a hlavně německých listů bylo známé „Heim nach Reich“. Už 15. září se nabízí britský ministerský předseda Chamberlain, že je ochoten jednat s Hitlerem o sudetoněmecké otázce. Na českou účast při jednání se zapomnělo.¹⁰

Neustálé incidenty a aktivizaci polovojenských německých jednotek na jaře 1938, které nebylo české četnictvo a oddíly SOS schopny řešit, zčásti vyřešila mobilizace a zčásti zásah pravidelné československé armády. Pohraničí bylo na konci září již téměř pacifikováno a na řadě míst zavládl klid. Tato situace byla ale přesným opakem toho, co Henlein a Hitler potřebovali. Nutností se stala aktivizace obyvatelstva s cílem dokázat zahraničí (především Anglii a Francii), že bez uspokojení potřeb sudetských Němců bude Evropa opět ve válce.

K tomuto účelu jsou do akcí zapojeny jednotky německých freikorps (viz příloha č. 9), s čímž souhlasil i Hitler. Jednotky byly založeny 17. září 1938 jako Sudetoněmecký dobrovolnický sbor, jehož úkolem bylo provádět diverzní akce v československém pohraničí proti státním objektům, zejména vojenským a policejním, ale i proti českému obyvatelstvu. Nadšení obyvatelstva v této oblasti bylo značné, tudíž s obsazením jednotek nebyl problém. Důležitým se stalo vyzbrojení freikorps, které vyřešili organizátoři použitím trofejních zbraní rakouské armády. Ty byly po březnovém anšlusu častým předmětem obchodu. K politické krizi se přidaly další incidenty na hranicích. V noci z 19. na 20. září 1938 padly v pohraničí první výstřely.¹¹

O den později je přijato ultimátum dané československé vládě Anglií a Francií, ultimátum přijaté a dané vládě po schůzce v Berchtesgadenu. Propozice ultimáta byly přijaty i přesto, že šlo o protiústavní čin. Bylo-li přijetí tím pravým řešením v dané situaci není předmětem této práce, přesto je nutné připomenout hlavní důvody, považované Benešem a ostatními koaličními představiteli za opravňující k přijetí

propozic. Jednak všichni věřili v příslib garancí, zejména ze strany Velké Británie. Ty byly jen planými sliby Československu, protože v případě jejich realizací by Německo vypovědělo Británii námořní smlouvu z roku 1935. Nepřijetím by se republika dostala do silné mezinárodní izolace, mohla být případně obviněna z rozpoutání světové války. Vnitropolitické důvody rovněž nebyly zanedbatelné. Uvnitř koalice byly síly rozhodnuté kapitulovat a právě na této snaze jednota koalice stála.¹²

Poznámky ke kapitole:

- 1) Biman, S. - Malíř, J.: Kariéra učitele tělocviku, s. 125
- 2) Tamtéž, s. 131
- 3) Lierau - syn velkostatkáře, člena junkerské šlechty z Pruska, tvůrce jednotky freikorpsu 1918 - 1921. Před příchodem do Liberce byl 14 let ve službách ministerstva zahraničí. Od roku 1921 měl úzké styky s Hitlerem, který ho pověřil dohledem nad SdP.
- 4) Fall Grün (Zelený plán) byl vojenský plán přepadení ČSR, který od 1. června 1937 rozpracovával německý generální štáb. Jeho cílem bylo obsadit ČSR bleskovou akcí, předpokládal i válku propagační založenou na spolupráci se sudetoněmeckým obyvatelstvem. Záminkou k válce mělo být zavraždění německého vyslance v Praze. K uskutečnění však nedošlo, neboť byla podepsána Mnichovská dohoda
- 5) Biman, S. - Malíř, J.: c. d., s. 179
- 6) Die Zeit, 11/1937 (více článků), od roku 1935 deník SdP - neplést s Die Zeit vycházejícím jako pokračovatel RZ
- 7) Kural, V.: Konflikt místo společenství?, s. 171.
- 8) Franzel, E.: Sudetendeutsche Geschichte, s. 389.
- 9) Čelovský, B.: So oder so, s. 162.
- 10) Kvaček, R. - Chalupa, A. - Hejduk, M.: Československý rok 1938, s. 178 - 179.
- 11) Tuto problematiku zpracovává zpopularizovaným stylem O. Holub v knize Souboj s abwehrem.
- 12) Král, V.: Dny, které otráslы Československem, s. 94

3. 6. Sudety po Mnichovu

Sudetští Němci dosáhli po Mnichovu formálně maximálních cílů:

1. byli připojeni k Německu,
2. na území, které obývali byla vytvořena říšská župa, sloužící jako vzor správní přestavby Velkoněmecké říše,
3. do čela župy byl postaven jejich vůdce Konrád Henlein.¹

Naděje na zvláštní postavení sudetských Němců v rámci říše, kterou sudetští Němci měli v době, kdy vítali vojáky wehrmachtu jako osvoboditele, se staly postupem času planými.

V průběhu mnichovských dnů se SdP a především její vedení připravovalo na novou situaci. Už 22. září 1938 je Henleinův spolupracovník Wolfgang Richter pověřen zpracováním otázek souvisejících s hospodářstvím, financemi a správou po připojení k říši. Nebyl to úkol snadný. Održené území bylo svou rozlohou přes 40 000 km² poměrně velké, ale geograficky nesourodé (viz příloha č. 10) a jediným společným rysem bylo, že šlo o pohraniční oblasti ČSR. V oblasti, která nás zajímá, vznikla tzv. Sudetská župa s přibližně 3 000 000 obyvatel. Do této župy byly začleněny všechny okupované oblasti severní části českých zemí od Ostravy až k Chodsku, kromě Hlučínska, které bylo přičleněno ke Slezsku. V jižní části Čech a Moravy byly přičleněny k Bavorsku a rakouským župám Horní a Dolní Dunaj. Sudetskou župu tvořily tři vládní obvody v čele s vládními prezidenty, kteří byli jmenováni z řad sudetských Němců. V Ústí nad Labem to byl Hans Krebs, v Karlových Varech Wilhem Sebekowski a v Opavě Friedrich Zippelius.²

Snahou říše v případě sudetských oblastí bylo co nejrychlejší „zglajchšaltování“, tj. dosažení stavu, kdy odtržená území budou politicky i hospodářsky podléhat správě říše a stanou se její součástí. Jedním z prvních kroků se stalo prohlášení, že všichni zdejší obyvatelé, kteří se přestěhovali do roku 1918, jsou říšskými státními příslušníky (včetně Čechů) a podléhají všem říšským zákonům. Jsou zavedeny také všechny státní, správní a politické instituce podle říšského vzoru. Navíc se při prosazování nového

pořádku uplatňovali představitelé říše, sudetští Němci byli až na taktické výjimky odsunuti do pozice vykonavatele.

Obyvatelé Sudet předpokládali poměrně širokou autonomii v rámci říše. Tím by si uchovali svůj sudetský ráz, ale k tomu nedošlo. Faktické výkonné moci se ujal místo SdP vrchní velitel pozemních vojsk a velitelé jednotlivých armádních skupin podle toho, kde byli dislokováni. Rovněž obsazování úřednických míst (zásobování, hospodářství a finance) nebylo v kompetenci domácích, protože se jich ujali příchozí Němci z říše a stoupencům Henleinovy strany zbývají pouze nižší úřady, tj. obecní. Výstavbou administrativy nově zřízené župy je pověřen říšský ministr vnitra Frick. V případě Sudet měl tak ideální příležitost, aby na území (získaném navíc bez války) vyzkoušel a realizoval nacistický model správy. Ten měl vycházet z těsného spojení strany a státního vedení a vytvořit vzor pro přestavbu v celé říši.³

Důležitým faktorem bylo i to, že se při zavádění nové správy bylo možné opřít o část místního obyvatelstva (Němce). V této době se objevil pro Sudety termín „Mustergau“ - vzorová župa. Představitelé sudetských Němců ovšem nechtěli brát „vzorovou župu“ jako experiment, ale jako vzor pro ostatní. Slibovali si od toho uznání, materiální podporu a zvláštní pozornost, kterou by získali jako „úderná pěst“ v národnostním pohraničním boji. Ale říšský zákon ze září 1938 prohlásil Sudetskou župu za závazný model pro budování podobných územních celků. Principy tohoto modelu tvořily: negace demokratické samosprávy i zemského či kmenového patriotismu, a tím vlastně i specifika sudetoněmectví; totožnost státní správy a samosprávy; vůdcovský princip; personální unie státu a strany; manipulace společnosti totální mocí prostřednictvím uceleného systému státních, stranických i společenských orgánů a organizací. Řešením byl kompromis.⁴

Již 1. října 1938 vydává Hitler výnos o správě sudetoněmeckého území. Na základě výnosu pak vznikla pod ministerstvem vnitra centrála pro převzetí sudetoněmeckého území. Téhož dne je Konrád Henlein jmenován do funkce říšskoněmeckého komisaře pro sudetoněmecké oblasti (Reichskomissar für die sudetendeutschen Gebiete). V jeho kompetencích byla veškerá správa, která nepodléhala vojenské okupační správě. Kromě toho mu bylo svěřeno vedení SdP a byl

podřízen přímo Hitlerovi. Jeho pravomoc se sice formálně vztahovala na celé okupované pohraničí, ale ve skutečnosti spravoval jižní odtržené části úřad vládního prezidenta pro Dolní Bavorsko a Horní Falc v Řezně a tzv. hlavní zemské úřady pozdějších rakouských žup v Linci a ve Vídni. Hlučínsko bylo svěřeno vládnímu prezidentu v Opoli (provincie Slezsko).⁵

Hitler ve svém prvním výnosu udává, že v okupovaném pohraničí platí dosavadní zákony, pokud neodporují zásadám nové moci, ale již 8. října 1938 bylo stanoveno, že všechny další v říši vydané zákony platí i v Sudetech (později vstupují v platnost i zákony vydané před uvedeným datem).

Dne 9. října 1938 podepisuje Henlein v Liberci listinu o rozpuštění jednotek freikorps a přijímá hodnost Gruppenführera SS. Důvodem rozpuštění byly některé incidenty v župě, které si vynutily přímý zásah Hitlera. Ten nařídil přeměnit freikorps na pomocné oddíly policie, čímž by přešly pod přímé vedení generála Kurta Daluegeho. Takto transformovaný freikorps měl nadále chránit obyvatelstvo měst a venkova a udržovat klid a pořádek. Dodatkem nařízení bylo i ustanovení o okamžité demobilizaci freikorps potom, co dosáhnou svých okresů, ve kterých budou působit.⁶

Přestavbou hospodářské správy v okupovaném pohraničí byla prakticky zahájena činnost komisaře pro rozpuštění, převedení a sjednocení hospodářských a společenských organizací (Stilhalterkomissar - STIKO), který jako vládní zplnomocněnec likvidoval a povoloval všechny organizace a spolky, jakékoliv kulturní, hospodářské či politické povahy. Po dosazení STIKO následovala 18. října 1938 nařízení o zavedení zásad čtyřletého plánu, 19. října 1938 zákon o říšském stavu výživy, 29. října 1938 nařízení o zavedení organizace živnostenského podnikání a další nařízení, která prohlubovala hospodářskou závislost Sudet na Německu.⁷

Dne 20. října 1938 přebírají správu v Sudetech civilní úředníci. 30. října 1938 je zřízena župa NSDAP Sudety a jejím vedoucím byl jmenován Henlein. Henleinovým zástupcem byl určen K. H. Frank. Sídlem župy se stal Liberec. Tento krok měl zajistit hladký průběh včlenění SdP do NSDAP. 4. listopadu se vytváří úřady vládních prezidentů (Regierungspräsident) sídlících v Ústí nad Labem, Karlových Varech a Opavě. Poté, co byly přesně vymezeny hranice, je 21. listopadu 1938 vydán zákon o

spojení sudetoněmeckého území s německou říší. O dva dny dříve je v Liberci za účasti ministra propagandy Goebbelse zahájena předvolební kampaň. Jednalo se o doplňující volby do Říšského sněmu, které měly spíše formu plebiscitu, v němž se vyjadřoval souhlas s politikou Hitlera a s připojením k Německu. Vyvrcholením volební kampaně pak byla návštěva Hitlera v Liberci. Volby se konaly 4. prosince 1938.⁸

3) Faltys, A.: c. d., s. 391.

4) Kural, V.: Misto společenství - konflikt, s. 37.

5) Bartoň, J.: c. d., s. 27.

6) Benan, S. - Čilek, K.: Parne inedych pšákků, s. 199.

7) Faltys, A.: c. d., s. 390.

8) Karpáš a kol.: Kniha o Liberci, s. 367.

Poznámky ke kapitole: Němci v Liberci

- 1) Faltys, A.: Postavení českého pohraničí v rámci Velkoněmecké říše v letech 1938 - 1945. In: Historie a vojenství, 1968, č. 3., s. 411.
- 2) Bartoš, J.: Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938 - 1945, s. 30.
- 3) Faltys, A.: c. d., s. 391.
- 4) Kural, V.: Místo společenství - konflikt!, s. 37
- 5) Bartoš, J.: c. d., s. 27
- 6) Biman, S. - Cílek, R.: Partie hnědých pěšáků, s.199
- 7) Faltys, A.: c. d., s. 399
- 8) Karpaš a kol.: Kniha o Liberci, s. 367

4. Sudetoněmecké hnutí na Liberecku

Den po vyhlášení Československé republiky 29. října 1918 se Liberec stává hlavním městem provincie Deutschböhmen a sídlem zemské vlády, v jejíž čele stál zemský hejtman dr. Lodgman von Auen. Proti provincii zasáhla armáda 16. prosince 1918 a Lodgman von Auen musel předat zemský úřad do správy československé vlády. Československé vláda postupně získala podporu zdejších německých průmyslníků (Johan Liebieg, F. Ginzkey), kteří v pohraničí nacházeli odbyt a levnou pracovní sílu. Rovněž se jako občané Československa vyhnuli placení reparací, které musely platit poražené země. Se vznikem ČSR se zvýšil počet českého obyvatelstva (v roce 1921 bylo v Liberci 32 800 obyvatel, z toho 4900 Čechů)¹ přílivem českých úředníků, státních zaměstnanců a dělníků. V místních volbách 1919 získaly Spojené německé strany největší počet křesel, za nimi pak byli němečtí sociální demokraté a koalice českých stran (viz příloha č. 1). Kandidát německých spojených stran Franz Bayer (DNP) se stal starostou a ukončil činnost prozatímní správy. Výsledky komunálních voleb v Liberci se od ostatních částí republiky lišily převahou občanských stran nad socialistickými (německý občanský blok byl nejsilnější až do 1929).²

Liberečtí Němci postupně zjišťují, že z hospodářských důvodů jim nezbyde nic jiného, než přestat spoléhat na podporu z Německa a upustit od iredentistické politiky. Po obecních volbách 1923 (viz příloha č. 1) se vytváří blok aktivistických stran tzv. pracovní souručenství, které tvořily němečtí agrárníci BdL, křesťanští sociálové DCV, živnostníci DGB a svobodomyšlní demokraté DDFP. Německé zájmy se začínají prosazovat věcným způsobem, začíná se hovořit o národní samosprávě v rámci ČSR.

Na opačném břehu stálo bojové souručenství (v čele s DNSAP), které pořádalo 11. listopadu 1923 v libereckém Radničním sklípku lidový den (Volkstag). Byla to reakce na Hitlerův mnichovský puč a poslanec Knirsch zde vystoupil s požadavkem autonomie.

V Liberci působily všechny významné německé politické strany. Velice silná byla již zmiňovaná DNP, jejíž zakládající sjezd se v roce 1919 konal právě v Liberci. Významnými osobnostmi strany v Liberci byli starosta Bayer (do 1929) a Eduard Rohn, který je od roku 1935 členem SdP a roku 1938 starostou města.

Nejvíce protičesky orientovanou stranou byla Německá nacionálně socialistická dělnická strana DNSAP, založená 15. listopadu 1919. Tato strana je charakteristická úzkými kontakty s hakenkreuzlery. V roce 1922 publikovala v Liberci svůj program (Co chtějí němečtí socialisté?). V zastupitelstvu Liberce působili R. Köhler, W. Kastner, M. Woldrich a H. A. Jahnel. Straně, jak již bylo řečeno, byla zakázána činnost a její členové vstoupili do SHF.³

Mezi liberecké aktivistické strany patřila Německá demokratická svobodomyšlná strana DDFP, vytvořená v roce 1919. Od roku 1923 se stává členkou aktivistického seskupení Německého pracovního seskupení DAG (Deutsche Arbeitsgemeinschaft) sdružující křesťany, agrárníky a živnostníky. Odchodem části poslanců z DNP a jejich spojením s DDFP se vytváří Německé pracovní a hospodářské společenství DAWG (Deutsche Arbeits- und Wirtschaftsgemeinschaft), reprezentující německé podnikatele. Významnou osobností tohoto uskupení se stává Carl Kostka, který se po obecních volbách roku 1929 (viz příloha č. 1) stává starostou. Kostka byl členem Liberecké národní rady (Reichenberger Volksrat), která byla založena 19. března 1933 v Liberci jako místní orgán Sudetoněmecké národní rady (Sudetendeutsche Volksrat), která měla celostátní působnost.⁴

Za přispění prezidenta Německého politického pracovního úřadu v Praze dr. Eugena Ledebur - Wichelna a předsedy Liberecké národní rady dr. Weihraucha došlo v liberecké radnici k založení Sudetoněmecké národní rady. Zúčastnili se jí představitelé ze všech částí sudetoněmeckých oblastí. Rada přijala zásady a jejím hlavním úkolem bylo upozornit české i německé politiky na hospodářské problémy v sudetské oblasti. Hovoří dokonce o nouzi, kterou je možné překonat půjčkami od státu. Žádají také o obnovení a prohloubení hospodářských kontaktů s Německem, jako významným odbytištěm výrobků. Při příležitosti založení Sudetoněmecké národní rady se konala také 14. výroční schůze Německého politického pracovního úřadu, který již od svého založení zprostředkovával spolupráci německých politických organizací. Dr. Brand ve svém projevu vyjádřil přání, aby se rada stala vedoucí institucí sudetských Němců a díky ní mohlo dojít k vytvoření sudetoněmecké správy. Proto je důležité, aby se vytvářely okresní, místní a zemské rady. Závěrečné usnesení přednesené starostou Kostkou podpořilo 200 účastníků ze sudetoněmeckých stran.⁵

V Liberci existovalo velké množství menších aktivistických stran: agráři (BdL), živnostníci (DGP), křesťanští sociálové (DCV) atd. Tyto strany se ve volbách spojovaly do různých seskupení. Ve 30. letech prošly podobným vývojem, nástup SdP zapříčinil porážku v parlamentních volbách v roce 1935 a po anšlusu Rakouska byly většinou rozpuštěny, nebo jejich členové vstoupili do SdP.⁶

Další vývoj hnutí je zpracován na základě informací z Reichenberger Zeitung. Některé zprávy jsou doplněny o informace z literatury a vsazeny do kontextu.

5) Reichenberger Zeitung 20. 3. 1933, večerní vydání, s. 1 - 2.

6) Karpáš, R. a kol. o. d. , s. 283.

Poznámky ke kapitole:

- 1) Karpaš, R. a kol.: Kniha o Liberci, s. 648, Tabulka národnostního složení obyvatelstva (údaje jsou zaokrouhlené)
- 2) Tamtéž, s. 277
- 3) Tamtéž, s. 283
- 4) Tatáž, s. 283
- 5) Reichenberger Zeitung 20. 3. 1933, večerní vydání, s. 1 - 2.
- 6) Karpaš, R. a kol: c. d. , s. 283

4. 1. Sudetoněmecké hnutí v regionálním tisku

4. 1. 1. Události roku 1933

Rok 1933 byl poznamenán událostmi v Německu, kde 30. ledna jmenoval prezident Hindenburg Adolfa Hitlera říšským kancléřem. Tato událost zradikalizovala některé německé nacionální strany v Československu. Již dříve bylo známé napojení DNSAP na Německo. Československá vláda, ale i liberecké policejní ředitelství zakázalo již v roce 1932 nošení hákového kříže, je zakázána i nacistická mládežnická organizace. 24. září 1932 došlo k již zmiňovanému procesu s Volkssportem. Až po pěti měsících vydala poslanecká sněmovna k soudnímu stíhání poslance Junga, Krebse, Kaspera a Schuberta. Pro zbavení imunity hlasovalo 120 poslanců, proti bylo 44 poslanců z řad opozice, hlasování se zdrželi poslanci z německých vládních stran a hlínkových lůďáků. Této události se věnuje i RZ. V článku jsou zmiňovány důvody zbavení imunity (příliš závažné obvinění), následuje dlouhá Krebsova obhajovací řeč, ve které si stěžuje na zaujatost orgánů, prohlašuje, že neexistuje žádné spojení s SA a NSDAP. K této problematice se vyjadřuje i poslanec Scholich (DNP). Považuje proces za útok na Němce a jejich ponížení.¹ Ke zbavení imunity se vyjadřovali poslanci mnoha stran. Poslanec Peters z DAWG řekl, že jeho strana je proti zbavení imunity, neboť v procesu je příliš mnoho nejasností a aktivistická politika nemůže pokračovat, jestliže jsou porušována práva Němců. Poslanec Ježek dementuje názory všech německých stran, že se jedná o útok na německý národ, ale jedná se pouze o zbavení imunity čtyř republiku rozvracejících poslanců.² Názor redakce vyjadřuje ve svém komentáři K. Wachsmann, který celý proces považuje za nespravedlivý. Hlasování proti zbavení imunity německých poslanců pak nepovažuje za souhlas s programem DNSAP (jak se prý domnívají čeští poslanci). Tímto činem pak dělají Češi z poslanců DNSAP mučedníky.³

V březnu došlo k již zmiňovanému založení Sudetoněmecké národní rady. Byl to první krok k sjednocení sudetských Němců. Rada se pokoušela vystupovat jako mluvčí sudetských Němců, neměla však podporu většiny německých politických stran.

RZ otiskují štvavý článek Maxe Karga z deníku „Der Tag“,⁴ v němž autor tvrdí: „Sudetští Němci jsou stále menšinou a nemohou zasahovat do vlády ani v Berlíně ani v

Praze. Proto nechápu, proč se mezi sebou perou, sociální demokraté a nacionální socialisté, jako tomu bylo v Trutnově a Chebu. Němci by měli myslet hlavně na to, že jsou Němci a měli by se spojit a mít odstup k dění ve státě, nebo se oním třetím, kdo se směje, stanou Češi a ještě více omezí práva Němců. Pro nás, sudetské Němce, by bylo velice příhodné rozložit celý český parlament. Musí se vytvořit sudetoněmecká strana, která se stane autoritou pro všechny sudetské Němce.⁵ Kromě této velice ostré výzvy se v novinách objevují i další. Příkladem může být výzva sudetoněmeckého měsíčníku pro politiku, hospodářství a kulturu „Der Weg“, která se obrací na vůdce sudetských Němců. Sudetští Němci by měli být zprostředkovateli mezi politikou z Prahy a Berlína. Poslanci a senátoři by se pak měli sjednotit v názorech na případnou spolupráci s československou vládou.⁶

Po procesu s Volkssportem a následném zbavení poslanců imunity se v tisku začíná hovořit o rozpuštění DNP. RZ polemizují s Národními listy, které hovoří o rozdávání protistátních letáků ve Frýdlantě. RZ tvrdí, že čeští úředníci kontrolují schůze a agitaci, které nemají protistátní charakter.⁷ Československá vláda radikálně zasahuje proti DNP a DNSAP tím, že 4. října zastavuje jejich činnost. O této události samozřejmě informují i RZ. Předseda DNSAP Kasper byl v Ústí nad Labem zatčen, další člen Krebs utekl do Německa. Ostatní sudetoněmecké strany tvrdí, že by tyto události neměly mít vliv na rozklad Sudetoněmecké národní rady.⁸

V RZ se 20. září objevuje článek „Kdo je Konrád Henlein?“, který čtenářům přibližuje život Konráda Henleina. Zdůrazňuje jeho statečnost během světové války a jeho činnost v tělovýchovných organizacích, přičemž nejsou opomenuty jeho organizační schopnosti a obětavost. Autoři dále zmiňují onemocnění, které vzniklo z přepracování. Lékaři nevěřili v jeho uzdravení, ale stal se zázrak a po několikaměsíční rekonvalescenci se Henlein mohl vrátit ke svým blízkým.⁹

Dne 11. listopadu došlo k rozpuštění DNSAP a zároveň ztrácí poslanci DNSAP svůj mandát. Rozhodnutím zemského úřadu byli odvoláni zástupci DNP a DNSAP ze všech samosprávních orgánů. Liberec a nejbližší okolí musely vyměnit 95 členů městského, okresního a krajského zastupitelstva, které nahradili zástupci z ostatních

německých stran. Na radnici se posílily aktivistické strany, přičemž toto složení vydrželo až do léta 1938.¹⁰

Již od září začíná mohutná kampaň, která vyzývala Němce v pohraničí ke vstupu do SHF. I na stránkách tisku se objevuje propagace hnutí s výzvami k podávání přihlášek. Začátkem října zakládá Henlein SHF a je obviňován, že je řízen z Německa, a že do svých řad přijímá bývalé členy DNSAP a DNP. Henlein se brání tím, že založení SHF je jeho soukromá věc. Na důkaz toho, že není finančně podporován z říše, vyzval obyvatelstvo ke sbírce.¹¹ O týden později formuluje Henlein program SHF: „Byl jsem vyzván, abych vedl sudetské Němce. Nechci poslanecký mandát, nejsem a nebudu straník, jsem mluvčím sudetoněmeckého národa. Nechceme budovat stranu, chceme být hnutím sudetských Němců. Chceme mít spolurozhodovací právo ve státě, máme na ně podle čtrnácti Wilsonových bodů nárok. Musíme napnout všechny síly, abychom odbourali nezaměstnanost. Apeluji na Čechy, nechceme dvojí měřítko, chceme spolupráci“. A svůj projev ukončil: „Můžete klást našemu hnutí překážky, můžete nám ubližovat a můžete nás proklínat, jedno je jisté, hnutí sudetských Němců je a zůstane zde. Naše hlavní zásady zní: jednota, spravedlnost, ochrana našeho národa a naší vlasti.“¹² První Henleinovo veřejné vystoupení se konalo v liberecké tělocvičně za účasti 7 000 příznivců.

Na podzim roku 1933 byla v Liberci založena Sudetendeutsche Volkshilfe (Sudetoněmecká lidová pomoc), která měla na starosti sbírky pro nezaměstnané. Výbor pro rozdělování pomoci sloužil propagandě SHF a byl i silným tlakem na nezaměstnané (podpora byla často vázaná na přihlášku SHF). Někteří němečtí podnikatelé strhávali dělníkům část mzdy jako příspěvek pro Volkshilfe.¹³ Organizace měla i svou rubriku v RZ, která se v novinách na čas přestala objevovat. Stát před volbami pozastavil činnost Volkshilfe, kterou povolil až 21. listopadu 1935 pod podmínkou, že ji budou kontrolovat odpovědné okresní úřady.

I přijímání do zaměstnání v německých továrnách bylo vázáno na členství v SHF, téměř povinnou se stala účast na Henleinových shromáždění. Liberecko patřilo mezi první místa, kde vznikala SHF a získala podporu mnoha podnikatelů. Mezi nejvýznamnější patřil Theodor Liebieg.¹⁴

Poznámka K založení SHF se vyjádřil ve svém úvodníku i starosta Kostka: „Negativisté se řídili heslem Lodgmana von Auen: Velezrada je povinnost. Mám strach z autoritativních stran, jako je SHF. Henlein jedná neupřímně. Není pravda, jak tvrdí Henlein, že „staré strany“ nechtěly sjednocení Německých stran, před nedávnem jsme založili Sudetoněmeckou lidovou radu“¹⁵

4) tiskový orgán DPAF - vycházel z Ústředí a Liberec

5) RZ 13. 4. 1933, večerní vydání, s. 1

6) RZ 25. 4. 1933, večerní vydání, s. 1

7) RZ 19. 4. 1933, s. 1

8) RZ 5. 10. 1933, s. 1

9) RZ 20. 9. 1933, večerní vydání, s. 1, 2

10) Karpal, R. a kol.: Kniha o Liberci, s. 345

Rozložení síl na radnici: DAWG - 13 (dříve 8), DCV - 7 (3), DSAP - 7 (3)

DGP - 3(2)

11) RZ 3. 10. 1933, s. 1

12) RZ 13. 11. 1933, večerní vydání, s. 1 - 3

13) Karpal, R. a kol.: c. d. s. 345

14) Tamtéž, s. 346

15) RZ 14. 11. 1933, s. 1, 2

Poznámky ke kapitole:

- 1) RZ 22. 2. 1933, s. 1, 2
- 2) RZ 24. 2. 1933, s. 1 - 3
- 3) RZ 24. 2. 1933, s. 1
- 4) tiskový orgán DNSAP vycházející v Ústí nad Labem
- 5) RZ 10. 4. 1933, večerní vydání, s. 1
- 6) RZ 25. 4. 1933, večerní vydání, s. 1
- 7) RZ 19. 4. 1933, s. 1
- 8) RZ 5. 10. 1933, s. 1
- 9) RZ 20. 9. 1933, večerní vydání, s. 1, 2
- 10) Karpaš, R. a kol.: Kniha o Liberci, s. 345

Rozložení sil na radnici: DAWG - 13 (dříve 8), DCV - 7 (3), DSAP - 7 (3)

DGP - 3(2)

- 11) RZ 5. 10. 1933, s. 1
- 12) RZ 13. 11. 1933, večerní vydání, s. 1 - 3
- 13) Karpaš, R. a kol.: c. d. s. 345.
- 14) Tamtéž, s. 346.
- 15) RZ 14. 11. 1933, s. 1, 2

4. 1. 2. Události roku 1934

V lednu byl počet členů SHF 12 976 a jejich počet se neustále zvyšoval z důvodů uvedených v předešlé kapitole. Ostatním německým stranám se růst členské základny příliš nelíbil a poukazovaly na nedemokratičnost, proto docházelo i k incidentům mezi členy SHF a ostatních stran. Příkladem mohou být střety se sociální demokracií v Chebu¹ a Kraslicích.²

Koncem ledna se v Ústí nad Labem konal sjezd SHF, na kterém byly přijaty stanovy, zvoleni prozatímní krajsí důvěrníci pro jednotlivé volební kraje a nové vedení. Ve stanovách se mimo jiné uvádí, že nové síly je třeba hledat v mladé generaci; potřebujeme zodpovědné a čestné zástupce; platíme stejné daně jako Češi, chceme stejná práva. Jednatelům strany byl zvolen Rudolf Sandner.³ Na sjezd pak navázala schůze SHF v Liberci, kde se hovořilo především o důležitosti podpory ze strany dělníků.⁴ Kvůli častým incidentům během schůzí SHF dochází během února i k zákazu některých z nich.

Počátkem roku se uskutečnila první oficiální návštěva ministra ČSR v Liberci. Byl jím ministr národní obrany Bradáč, který oficiálně přijel na tryznu za zemřelého premiéra a předsedu agrární strany Švehlu. Dalším oficiálním bodem návštěvy byla inspekce liberecké vojenské posádky. Pravděpodobně šlo však o akci, která měla posílit aktivistické německé strany v Liberci a upevnit spolupráci mezi Čechy a Němci. Starosta Kostka ve svém projevu žádal ministra o hospodářskou pomoc pro severní Čechy a vytvoření pracovních míst.⁵

Velkým podporovatelem SHF byl Svaz Němců (BdD), který pod podmínkou členství v SHF nabízí řadu výhod (výhodné půjčky, zprostředkování pracovních míst či vaření polévek pro nezaměstnané, denní ubytovny, školky, letní pobyty pro nemocné děti v přírodě, vánoční nadílky a kulturní akce). Sjezd jizersko - ještědské župy BdD se konal 18. října v areálu liberecké radnice. Na schůzi byla hodnocena roční činnost, zejména problémy, které nastaly po zavedení zákona o zrušení stran. Tento akt se dotkl řady činovníků svazu, kteří se museli podrobit domovním prohlídkám a úředním omezením. Díky těmto zásahům přišla organizace o tisíc členů. Župní vedoucí BdD Kremsler se bránil proti obvinění z protistátní činnosti slovy: „Práce svazu je prospěšná

a blahodárná. Slouží německému obyvatelstvu v této oblasti, a tedy i státu.“⁶

V období března a dubna se velké množství článků věnuje sjednocení menších sudetoněmeckých stran a případné spolupráci s SHF. Henlein jedná na sjezdu DAWG s jejím předsedou Alfredem Roschem. Shodují se na podobnosti programů obou stran a na možné spolupráci. K úkolům v oblasti městské správy, které společenství přibyly po získání mandátů rozpuštěných stran DNP a DNSAP, hovořil liberecký starosta Kostka. Zdůraznil aktivistický postoj DAWG v rámci obecní a městské samosprávy.⁷

Nový hospodářsko - sociální program formuluje SHF v rámci masové akce konané 22. července pod širým nebem ve Šluknově. Za účasti 6 000 členů hovořil Henlein o základně SHF, kterou by měli tvořit veteráni ze světové války, mládež a dělnictvo. Dále poukázal na důležitost sociálního citění: „Národ je zdravý jen tehdy, jestliže se dobře daří i jeho poslednímu příslušníku. Myslím na desetitisíce práceschopných lidí, kteří nemají práci a především na mladé lidi, kteří nemají budoucnost.... Hlavním úkolem hospodářsko - sociálního programu je poskytnout všem práceschopným občanům právo na práci. Dělníci se už nemusí sami starat o práci, když vstoupí do našich řad, pomůžeme jim a zajistíme lepší budoucnost.“⁸ SHF prochází krizovým vývojem a musí se vypořádat s nepřáteli ve vlastních řadách. Henlein radikálně zasahuje a vylučuje některé členy pod záminkou neposlušnosti a nedodržování stanov. Vytváří se nové vedení strany, které tvoří: W. Brand, K. H. Frank, F. Köllner, R. Lammel, E. Peschka, W. Rünneker a W. Sebekowski.“⁹

Henlein chtěl zahájit předvolební kampaň sjezdem v Karlových Varech už 7. října, ale to mu nebylo vládou umožněno.¹⁰ Situace se opakovala i při žádosti o mítink nazvaný „Den domoviny“ v Jablonci nad Nisou.¹¹ Neustálé útoky a obviňování ze strany československé vlády na adresu SHF vedlo Henleina k vytvoření programu hnutí, který se zabýval postojem SHF k zahraničním a vnitropolitickým otázkám. Příležitost mu poskytlo shromáždění 30 000 účastníků v České Lípě, které se mohlo konat díky přimluvě agrárníků. Henlein ve své hodinové řeči zdůraznil aktivistickou orientaci jeho hnutí, odmítl nacionální socialismus i fašismus a přihlásil se k demokracii. Dále uvedl, že musí být upevněna jednota a vedení státu (sudetoněmecký parlament je nesmysl). Neusilujeme o revizi hranic, neboť se německým bratrům v ČSR vede mnohem lépe než v Rakousku - Uhersku. Sudetští Němci podávají Čechům ruku na důkaz smíru,

záleží na Čechách, zda ji přijmou. Válku po zkušenostech nepovažujeme za politický prostředek. Byli jsme a budeme Němci, věrnost národu nevylučuje věrnost státu. Vyčítá se nám německví, aby se s námi mohlo jednat jako s druhořadými občany a nepřáteli státu. Jsou nám vyčítány návštěvy v Německu, bez kterých bychom ale nemohli zhodnotit situaci. Vidím ve vůdcově řeči imperialistické tendence. Jsme proti restauraci habsburské monarchie, protože by byla nebezpečím pro evropský mír a ČSR. Chceme suverénní a nezávislou justici, stejná práva bez ohledu na národnost a stranickost, ochranu spořádaných občanů před udavači a vlastní samosprávu. Jsme nejsilnější sudetoněmeckou stranou, proto ztělesňujeme zájmy sudetských Němců. Nikoho nenutíme ke vstupu do SHF. Úřady a státní správa by měly být obsazovány podle národnostního klíče.¹² Tato řeč měla definitivně zabránit zákazu SHF, o který usilovala vládní koalice.

V říjnu, po roce existence, čítalo hnutí 71 431 členů.¹³ Byla to velice dobrá výchozí situace pro nadcházející volby.

11) KZ 10. 10. 1934, s. 1.

12) KZ 22. 10. 1934, večerní vydání, s. 1 - 4, úryvek z Henleinova projevu.

13) Novák, O.: Henleinova strana pro Československo, s. 29.

Poznámky ke kapitole:

- 1) RZ 9. 1. 1934, s. 2
- 2) RZ 10. 1. 1934, večerní vydání, s. 2
- 3) RZ 29. 1. 1934, večerní vydání, s. 3
- 4) RZ 21. 2. 1934, s. 2
- 5) RZ 12. 2. 1934, s. 1, 2
- 6) RZ 19. 3. 1934, s. 4
- 7) RZ 13. 5. 1934, s. 1, 3
- 8) RZ 23. 7. 1937, večerní vydání, s. 1, 2
- 9) RZ 14. 9. 1934, s. 1
- 10) RZ 21. 9. 1934 s. 1.
- 11) RZ 10. 10. 1934 s. 1.
- 12) RZ 22. 10. 1934, večerní vydání, s. 1 - 4, úryvek z Henleinova projevu
- 13) Novák, O.: Henleinovci proti Československu, s. 29

4. 1. 3. Události roku 1935

Tento rok byl ve znamení voleb do parlamentu, senátu a zemského zastupitelstva. Volební kampaň se nevyhnula ani Liberecku. Všechny strany se předháněly v získávání voličů, ani SHF nebyla výjimkou. Její účast ve volbách nebyla dlouho jistá a strana byla k volbám oficiálně připuštěna až 5. dubna. Součástí její volební kampaně byla i 15. dubna konaná schůze představitelů volebního kraje Mladá Boleslav, do kterého patřil i Liberec. Akce proběhla v liberecké tělocvičně za účasti 1500 členů a Henlein pronesl další ze svých dojemných projevů: „V této hodině děkuji nejen vám, členové hnutí, ale také vašim manželkám, neboť vaše manželky jsou tiché trpitelky, kterým politický boj nepřináší nic jiného než odříkání. Právě vám bych chtěl říct, že náš politický boj neslouží k uspokojení mužské ješitnosti, ale jde nám o osud našich dětí.“ Dále uvedl, že SHF je první hnutí německého národa, které nemá kořeny v monarchii. Vyjádřil i svůj názor na poslaneckou práci, kterou odmítal, protože nechce brát politiku jako povolání, neboť je pro něj věcí cti. Dalším řečníkem byl Frank, který kritizoval útoky ostatních stran na SHF: „Napadání a šikana naše hnutí jen stmelily.“ Krajský vedoucí SHF W. Brand pak navázal: „Mýlí se ten, kdo hovoří o kapitulaci SHF před kapitalismem a liberalismem... Existují podnikatelé, kteří chápou národní společenství stejně jako nezaměstnané kamarády...“ Setkání ukončil Henlein slovy: „Chci od vás důvěru a věrnost.“¹

Dne 30. dubna musela být Sudetendeutsche Heimatfront z výše uvedených důvodů přejmenovaná na Sudetendeutsche Partei. Henlein zahajuje předvolební cestu po severních Čechách. 4. května hovoří ve Smržovce a Jablonci nad Nisou, o den později pak na libereckém výstavišti. V tento den se v RZ objevují kandidátní listiny všech německých stran. Na prvním místě volební listiny za SdP v mladoboleslavském kraji se objevil R. Sander.²

Volební mítink 5. května v Liberci se neobešel bez policejní asistence, neboť na Henleina byl spáchán neúspěšný atentát. K tomuto incidentu došlo ve Znojmě, Henleinovo auto bylo zasaženo několika střelami, ale nikomu se nic nestalo. Tato událost vzbudila podezření, že se jednalo o předem připravenou akci samotnou SdP. Jinak vše viděl kandidát do parlamentu Sander, který na setkání hovoří o atentátu

zorganizovaném marxisty.³ Vše začalo v 9 hodin, kdy se na výstavišti objevil Henlein v doprovodu ordnerů. Henlein již po několikáté zopakoval hlavní body svého volebního programu. Jeho řeč se neobešla bez urážek ostatních stran a československé vlády. Mimo jiné zde uvedl, že je možné zrušit SdP jako politickou stranu, ale není možné zrušit 3 500 000 Němců, potřebujeme životní prostor a práci pro nás a naše děti. Svou řeč ukončil slovy: „Bůh žehnej naší cestě a vítězství.“⁴

RZ informují o předvolební kampani ostatních politických stran. Otiskují i volební řeč starosty Kostky, který zdůraznil význam demokracie a svobodného smýšlení v politice a hospodářství. Podle jeho názoru byla chyba, že německé vládní strany nespolupracovaly s opozicí. Němci musí mít stejná práva jako Češi, aby si s nimi mohli zpívat *Kde domov můj*. DAWG a DDFP vytvořily volební seskupení, které se bude snažit tento program prosadit.⁵

Poslední výzva - tak nazvaly RZ zprávu o posledním předvolebním mítinku SdP, který se konal v zaplněné liberecké tělocvičně. Tohoto mítinku se účastnili kandidáti z mladoboleslavského kraje. Čelní kandidát Sander setkání ukončil slovy: „Nechceme nic jiného než klid, pořádek, práci a chleba. Češi, kteří toto pochopí vykonají službu státu.“⁶

U většiny článků týkajících se předvolebních mítinků SdP noviny zdůrazňují klid a pořádek, který při nich panoval. K jednomu z mála incidentů došlo mezi členem SdP a českými obyvateli z Horního Růžodolu. Touto oblastí projížděl propagátor SdP na motorce, kterého zde Češi fyzicky napadli a házeli po něm kameny. Nakonec byl nutný zákrok policie.⁷

O volebních výsledcích informuje zvláštní vydání novin. Zvítězila SdP s více než 75% německých voličů, ostatní německé politické strany utrpěly zdrcující porážku (viz příloha č. 2). Ze 44 mandátů jich strana získala 10 v Karlových Varech a 6 v Lounech.⁸ O den později Henlein hodnotil volby slovy: „...SdP se stala mluvčím sudetoněmeckého národa, ale tím nese i velkou odpovědnost za vývoj našich dějin.“⁹ Rovněž zaslal telegramy prezidentovi a premiérovi, ve kterých se vyjádřil o spolupráci SdP s vládou za podmínky, že bude moci uskutečňovat volební program.¹⁰

O výsledcích voleb se mohli obyvatelé města Liberce dozvědět z vývěsek, které byly umístěny před redakcemi novin. Stejná situace panovala i před RZ, kde si lidé opisovali průběžné výsledky. Počet zvědavců se zvýšil do té míry, že již nestačilo místo a výsledky musely být předčítány nahlas. Pokaždé, když se předčítaly výsledky Henleinovy strany, ozývalo se hlasité „hajlování“. Výsledky v Liberci vyvolaly u obyvatel nadšení, které přerostlo v spontánní odříkávání Nizozemské děkovné modlitby.¹¹

Výsledky SdP ve volbách byly tak drtivé, že i když se nejednalo o obecní volby, navrhl starosta Kostka 23. května odstoupení celé městské rady v čele s ním. Navrhl vypsání nových obecních voleb. S tím nesouhlasily české a většina německých demokraticky smýšlejících stran. Kostka tedy zůstal starostou do roku 1938.¹²

Týden po parlamentních volbách následovaly volby do zemských a okresních správ. Pro SdP byly volby do zemské správy v Liberci stejně úspěšné, neboť získala 71,1%. Do okresních zastupitelstev se v Liberci nevolilo, neboť město mělo vlastní statut.¹³ V následujících dnech se v novinách objevuje velké množství spekulací o případném vstupu SdP do vlády. SdP nakonec vstup odmítne a Němce zastupují ve vládě sociální demokraté a agráři.

Mnoho obyvatel Liberce si od voleb slibovalo vyřešení nebo alespoň zmírnění hospodářské krize, ale očekávání se bohužel nenaplnila. 11. srpna přijíždí do Liberce ministr sociální péče J. Nečas, od kterého se očekává udělení státních zakázek městu (výstavba letiště a nemocnice, prodloužení tramvajové trati). Místostarosta Richter uvedl, že i přesto, že není henleinovec, vzhlíží k Německu, ve kterém už není nouze. Mimo jiné je prý potřeba zajistit práci nejen pro řadové dělníky, ale i pro textilní specialisty a úředníky, především formou státních zakázek.¹⁴

Odpověď na sociální a hospodářskou politiku dává Henlein v rámci severočeského národního sjezdu v Novém Boru, kde před 70 000 příznivci pronesl: „Jestliže stát nemá vůli a ani není schopný zmírnit nouzi, musí nám pomoci mezinárodní podpůrné organizace, abychom zachránili naše bratry a sestry před vyhladověním.... Díky výsledkům voleb se naše problémy staly evropskou záležitostí.“¹⁵

Nejmasovějším mítinkem strany se stal krajský sjezd SdP v Teplicích - Šanově se 100 000 účastníky. Henleinovi bylo zakázáno hovořit pod širým nebem, proto se musel uchýlit do místní tělocvičny a jeho projev byl přenášen místním rozhlasem. Henlein připomněl, že před rokem formuloval v České Lípě program strany a bilancoval její činnost.¹⁶ Celá akce byla podobně jako ostatní v tomto roce masová a výborně zorganizovaná a sudetští Němci (z velké části nezaměstnaní) se na nich utvrzovali v myšlence národního společenství.

V listopadu pořádá Henlein cestu po Slezsku a navštěvuje i Slovensko, kde je 4. listopadu zvolen předsedou Karpatoněmecké strany. Přibližně o týden později se koná v Liberci další akce SdP u příležitosti druhého výročí založení hnutí. Dav čítající 10 000 příznivců vyzval Henlein ke slibu věrnosti. Dále Henlein zhodnotil dvouleté působení hnutí, které vyvrcholilo volebním vítězstvím. Opět vyzdvihuje sudetoněmeckou otázku jako problém evropský a svoji řeč končí slovy: „Za naše právo budeme bojovat a nepřestaneme, dokud nebude splněno do posledního bodu. Naše strana je garantem toho, že naše politika zůstane čestná, slušná a pevná.“¹⁷

Práva sudetoněmeckých průmyslníků a dělníků hájil i prezident Obchodní a živnostenské komory Theodor Liebieg na zasedání této organizace. Ve svém projevu se obrátil na nového ministerského předsedu Hodžu s výzvou k oživení průmyslu. Podává návrh na řešení krize podporou vývozu do Anglie a Německa. Odměnou za splnění těchto požadavků komory by pak měla být podpora vlády.¹⁸

Poznámky ke kapitole:

- 1) RZ 15. 4. 1935, večerní vydání, s. 1
- 2) RZ 4. 5. 1935, s. 2
- 3) RZ 6. 5. 1935, s. 2
- 4) RZ 6. 5. 1935, s. 1
- 5) RZ 11. 5. 1935, s. 2
- 6) RZ 17. 5. 1935, s. 2
- 7) RZ 19. 5. 1935, s. 2
- 8) RZ 20. 5. 1935, s. 1, 2
- 9) RZ 21. 5. 1935, večerní vydání, s. 1
- 10) RZ 21. 5. 1935, s. 2
- 11) RZ 20. 5. 1935, s. 3
- 12) Karpaš, R. a kol.: Kniha o Liberci, s. 346
- 13) RZ 27. 5. 1935, zvláštní vydání, s. 1
- 14) RZ 12. 8. 1935, s. 1, 2
- 15) RZ 2. 9. 1935, večerní vydání, s. 1
- 16) RZ 21. 10. 1935, večerní vydání, s. 1
- 17) RZ 13. 11. 1935, večerní vydání, s. 1, 2
- 18) RZ 15. 11. 1935, večerní vydání, s. 1, 2

4. 1. 4. Události roku 1936

V tomto roce začíná plně působit ve funkci prezident Beneš, který byl zvolen 18. prosince minulého roku. Ve svém novém postavení musel řešit problémy sudetských Němců. Bylo důležité, aby přesvědčil německé obyvatelstvo o tom, že se bude vážně zabývat národnostními i sociálními otázkami a hospodářskou situací v oblastech obývaných sudetskými Němci.

Počátkem ledna 1936 se v Liberci konal sjezd BdL, na kterém se předseda strany Spina negativně vyjádřil k politice SdP. Kritizoval totalitní smýšlení ve straně a nemožnost vytvoření názorové jednoty, jestliže zastupuje různé názorové skupiny. Členové SdP se snad mohou shodnout v nacionálních otázkách, nikoli však v otázkách hospodářských a sociálních. Dále Spina uvažuje, k čemu by došlo, jestliže by zbyla pouze SdP jako jediná představitelka sudetských Němců. Zřejmě by došlo k úplné izolaci obou národů v ČSR. I přes volební neúspěch v minulém roce nehodlá BdL vystoupit z vlády, neboť politika obstrukcí zde byla do roku 1926 a nepřinesla žádné výsledky. Svůj projev ukončil Masarykovými slovy: „Němci budou mít tolik vlivu, kolik si ho vyvládnou.“¹

Poté, co se Henleinovi nezdařila spolupráce s BdL, se snažil získat rolníky pro svou stranu, proto uspořádal 28. ledna krajské setkání zemědělců SdP. Henlein hovořil o spjatosti německých rolníků s naší vlastí a o tom, že rolníci musí myslet na národ a nejen prosazovat své stranické zájmy a mají spolupracovat s dělníky. Na tato slova navázal: „Zapomněli jste, že němečtí dělníci byli před stovkami let také rolníky? Je to stejná krev, která vám proudí v žilách, jsme jeden národ a tento národ nesmí egoisticky hájit zájmy jedné skupiny.“²

Ke zlepšení hospodářských vztahů mezi Rakouskem a sudetskými Němci přispěla návštěva rakouského velvyslance Marka v Liberci. Starosta Kostka rakouského velvyslance přijal u příležitosti založení Ortsgruppe des Österreichischen Hilfvereines (místní organizace Rakouského podpůrného spolku). V rámci návštěvy si prohlédl Liebiegovu továrnu a muzeum.³

Na radikálnosti začínal nabírat i BdD jako nestranický svaz, který podporuje politiku SdP. Na zasedání ještědsko - jizerské župy 30. března v Liberci se objevují

hesla: „Jeden národ, jeden svaz, jeden německý život.“⁴ Největší slavností BdD se stává 4. července svátek všech Němců konaný v Šumperku, kterého zúčastnili i zástupci z Liberce. Hovořilo se zde o všech problémech sudetských Němců: hospodářství, zaměstnanost, kultura, výchova mládeže a vzdělávání. Předseda svazu Wehrensennig vyzval k probuzení národního vědomí.⁵

Nedlouho po své návštěvě v Londýně (17.července) hovořil Henlein na okresní schůzi SdP v Chrastavě: „Chceme pro sudetské Němce neomezenou samosprávu, bude to výhodné pro československý stát i Evropu. Jestliže chceme, aby nás dějiny neodsoudily, musíme zůstat tvrdí. Jeden za všechny, všichni za jednoho.“⁶

Již počátkem července se v tisku objevují zprávy o chystané návštěvě prezidenta Beneše v Liberci. 9. srpna vydává zástupce starosty výzvu pro občany města, ve které podává podrobné informace o výzdobě ve městě a organizaci celé návštěvy. 15. srpna zveřejňují RZ harmonogram návštěvy a upřesňují pokyny pro školní mládež, která se má zúčastnit uvítacího ceremoniálu. Konečně nastal dlouho očekávaný den a 19. srpna v dopoledních hodinách přijíždí prezident Beneš do Liberce. I deník RZ věnuje této události velkou pozornost, od 18. do 22. srpna. se v obou vydáních objevují zprávy o prezidentově návštěvě: „...poprvé přijede prezident do severních Čech. Je to pro nás veliká čest, že si mezi množstvím německých měst, která jej zvala, vybral právě Liberec. V jeho osobě je ztělesněna státní moc a státní jednota... Prezident bude uvítán všemi obyvateli, Němci i Čechy. Při návštěvě mu mohou Němci ukázat, že k němu, jako prezidentovi, který si velice váží Němců, mají důvěru. ...,že v severních Čechách bydlí dobří občané státu.“⁷ Prezidenta s chotí na radnici přivítal starosta Kostka, který vyjádřil radost nad prezidentovým zájmem o sudetoněmeckou otázku a upozornil na hospodářské problémy regionu. Pozdrav za české obyvatelstvo přednesl Jan Kögler. Prezident Beneš se zúčastnil i Libereckých veletrhů, kde ho uvítal prezident Obchodní a živnostenské komory T. Liebieg, který předal Benešovi Pamětní spis o hospodářské situaci v severních Čechách. Ve spisu kritizoval hospodářskou situaci a navrhl několik opatření k omezení nezaměstnanosti a oživení průmyslu.⁸ Kromě návštěv libereckých škol zavítal Beneš neplánovaně do Liebiegova městečka, kde hovořil i s některými zaměstnanci o jejich situaci. Se zpožděním prezident odpoledne odjel do Jablonce nad Nisou.⁹

Prezident dal při této návštěvě najevo představitelům SdP, že otázky národnostní jsou záležitostí vnitropolitickou a žádná země nemá právo se vměšovat do záležitostí suverénního státu. ČSR, která si je vědoma svých práv, nepřipustí zásahy cizích zemí. Z hlediska hospodářského slíbil řešení problému nezaměstnanosti. Rovněž slíbil, že se bude věnovat i otázkám menšin.¹⁰

Během léta prochází SdP krizí a rozpory uvnitř strany jsou veliké. 23. července se čelní představitel strany Brand vzdává všech funkcí a odchází z politického života. Ve straně sílí boj o moc. Vytváří se opozice proti Henleinovi. 6. října podepisuje Henlein dohodu o smíru, ve které je uznán nejvyšší politickou instancí sudetských Němců. Vnitrostranická opozice zastaví veškerou činnost proti jednotě strany, za což byli Kreissl a Kasper povoláni do nově zřízené vůdcovské rady (nejvyšší stranický orgán).¹¹ Zprávu tiskového oddělení SdP o této události přetiskuje 7. října i RZ.

Mnoho článků se v této době věnuje dožínkovým slavnostem, na kterých se kromě tisíců účastníků vždy objevují představitelé SdP. Avšak oslavám 28. října se RZ věnují jen povrchně.

Vedení SdP vyzvalo 31. října osmnáct velkých sudetských měst k národnímu setkání. Mezi těmito městy byl i Liberec, kde na schůzi v tělocvičně hovořil poslanec Sander k hospodářským problémům, kritizoval vládu, že zamítla program SdP na oživení průmyslu. Vláda by se podle něj měla více věnovat domácí politice, než zahraniční, poněvadž ostatní země na naše hospodářství neberou ohled. Sander také zpochybnil vládní politiku zaměstnanosti, v důsledku které kvalifikovaní dělníci a řemeslníci musí pomáhat při výstavbě silnic. Z 393 veřejných zakázek v sudetských oblastech prý získaly německé firmy pouze 63 (české firmy nezaměstnávají německé obyvatelstvo).¹²

O německých požadavcích se jednalo i v parlamentě. Poslanec za SdP Rosche vyzdvihl sudetské Němce: „Nikdo nevidí, že Němci přes nouzi a znepokojení zachovávají disciplínu, klid a trpělivost. Sudetoněmecké hnutí je pro evoluci, ne pro revoluci. ...problém sudetských Němců se musí vyřešit pro všechny, ne jen pro vládní strany.“¹³ O několik dní později hovořil v Liberci další poslanec SdP Neuwirth o

nutnosti vysání nových voleb do městského zastupitelstva, neboť rozložení sil na radnici neodpovídá skutečnosti.¹⁴

2) RZ 28. 1. 1936, s. 1, 2

3) RZ 29. 2. 1936, s. 1

4) RZ 30. 3. 1936, večerní vydání, s. 1

5) RZ 5. 7. 1936, s. 8, 9

6) RZ 27. 7. 1936, s. 3

7) RZ 19. 8. 1936, s. 1, 2

8) Karpáč, R. a kol.: Kniha : Lázeň, s. 145

9) RZ 21. 8. 1936, s. 3

10) Karpáč a kol., c. d., s. 149

11) Bimau, S. - Malý, J.: Kariéra v obci, s. 10

12) RZ 31. 10. 1936, večerní vydání, s. 1, 2

13) RZ 7. 11. 1936, s. 1, 2

14) RZ 11. 11. 1936, večerní vydání, s. 1

Poznámky ke kapitole:

- 1) RZ 7. 1. 1936, s. 1, 2
- 2) RZ 28. 1. 1936, s. 1, 2
- 3) RZ 29. 2. 1936, s. 1
- 4) RZ 30. 3. 1936, večerní vydání, s. 1
- 5) RZ 5. 7. 1936, s. 8, 9
- 6) RZ 27. 7. 1936, s. 3
- 7) RZ 19. 8. 1936, s. 1, 2
- 8) Karpaš, R. a kol.: Kniha o Liberci, s. 348
- 9) RZ 21. 8. 1936, s. 3
- 10) Karpaš a kol., c. d., s. 349
- 11) Biman, S. - Malíř, J.: Kariéra učitele tělocviku, s.170
- 12) RZ 31. 10. 1936, večerní vydání, s. 1, 2
- 13) RZ 7. 11. 1936, s. 1, 2
- 14) RZ 11. 11. 1936, večerní vydání, s. 1

4. 1. 5. Události roku 1937

Hlavním úkolem v tomto roce bylo řešení sudetoněmecké otázky, neboť tato otázka začíná být evropským problémem. SdP si již mezi německým obyvatelstvem upevnila postavení. Dokázala se přenést přes vnitřní rozpory a přizpůsobovala se rychle měnící situaci. Zastavit růst vlivu SdP mohlo pouze řešení sociální problematiky a národnostního postavení Němců v ČSR ve formě alespoň rámcového statutu. SdP se do tohoto roku snaží vystupovat jako strana státotvorná.

Nespokojenost se svým postavením vyjádřila SdP na setkání 10 000 dělníků a zaměstnanců 18. ledna v liberecké tělocvičně. Hlavní projev přednesl vůdce dělnictva R. Kasper, který uvedl: „...bída sudetoněmeckých dělníků nevznikla kvůli hospodářské krizi, ale kvůli vnitropolitickému vývoji. ...z dělníků v průmyslu se vytvořila masa dělníků bez potřeb, myšlení a majetku.“ Jako řešení navrhl nové smýšlení - německý socialismus: „...německý dělník není příslušníkem stavu ani třídy, ale je nositelem nového smýšlení. Hlavním zájmem německého dělnictva je služba národu, ...němečtí dělníci vyrostli z disciplíny frontových vojáků a ideálů německé mládeže...“ Zástupce vlády mu zabránil dále hovořit, policie rozpustila shromáždění a vyklidila tělocvičnu. Deset lidí bylo zadrženo a až ve večerních hodinách osm z nich propuštěno. Mezi zadrženými byli i vysocí funkcionáři Porsche, Obrlik a Hollube. Poslanci Obrlik a Hollube poslali předsednictvu parlamentu protestní telegram proti brutálnímu napadení obyvatel a zástupců lidu.¹

Méně početnější akcí bylo druhé krajské setkání rolníků SdP, které se konalo 8. února. K 1 200 účastníkům hovořil zástupce sudetských rolníků G. Jonak. Hovořilo se o zemědělské politice vlády a polemizovalo se s vedením BdL, které prosazuje politiku stran zaměřených na určité skupiny obyvatel.²

Koncem ledna zveřejnily německé aktivistické strany pamětní spis, který podával konkrétní požadavky tzv. národního vyrovnání. Tento spis se stal podkladem vládního návrhu z 18. února (viz příloha č. 5). O dva dny později se K. H. Frank obrací na vládu kvůli nesouhlasu s body vládního návrhu. Program považuje za neúplný a problémy neřešící. Kritizuje také předložené podmínky pro přijímání do státních služeb,

kdy se vyžaduje loajalita vůči státu. Frank nechápe kritéria, podle kterých se bude loajalita posuzovat a označuje předem návrh za neúspěšný.³

Česko - německým vyrovnáním se zabývalo i další setkání vedoucích funkcionářů SdP 28. února v Ústí nad Labem. Hlavními požadavky se staly samospráva, zajištění národnostní hranice a náprava bezpráví. V otázce samosprávy pak Henlein uvedl, že německá samospráva by nebyla v rozporu s jednotou státu. Ke kritice na adresu SdP se Henlein vyjádřil: „Příslušnost ke straně není určena materiálními výhodami. Je to věc svědomí a charakteru. Jestliže má strana 500 000 členů a získala tři čtvrtiny hlasů sudetských Němců, pak je zbytečné se ptát, kdo zastupuje sudetské Němce. Řešení sudetoněmecké otázky je pak bez SdP nereálné.“ Rovněž byla kritizována politika německých aktivistických stran, které za deset let působení ve vládě neprosadily žádné výhody pro sudetské Němce a i jejich stávající program považuje SdP za špatný.⁴

SdP neustále stupňuje své požadavky a v parlamentě podává osnovu šesti prováděcích návrhů ke změnám v ústavě. Henlein hovoří 11. května v Praze o tom, že se SdP nehodlá spokojit s každodenními drobnými úspěchy, ale přeje si, aby bylo v co nejkratší době dosaženo rozhodujícího výsledku, změny, která by ovlivnila celé dosavadní uspořádání státu.⁵

Dne 14. května se konalo další setkání SdP v Liberci, kde před 3 000 členy hovořil dr. Kreissel: „...bojujeme, abychom zachránili naši vlast. ČSR vznikla proti vůli sudetských Němců. Češi nás musí nechat, abychom si vytvořili vztah k Československu. ...rozložení sil zastupitelstva neodpovídá rozdělení sil ve státě, od roku 1929 je prodlužované volební období.“ Dále uvedl, že SdP stihla za tři roky více než vláda za jedenáct let a o sudetoněmecké otázce se začíná hovořit i v zahraničním tisku.⁶

Masovější akcí než byla předchozí se stalo setkání SdP dne 21. května v liberecké tělocvičně. Henlein hovořil o sudetských Němcích jako součásti stomilionového kulturního národa. Dále hovořil o zákazu knih podporujících německé sebevědomí. Kritizoval Čechy, že berou Němcům právo na německou minulost (osoba Bismarcka) a považuje za urážlivé, že Češi chápou Spolek Němců v cizině jako iredentistický a nepřátelský. Na konci své řeči uvedl, že německý pozdrav, který je

všude ve světě běžný, není provokací proti československému národu. Za tato slova byl napomenut příslušníky české policie. Během dalších projevů, zabývajících se kulturní politikou, zasáhla policie a demonstraci rozehnala. Sto třicet lidí bylo zatčeno a po výsledku propuštěno. Někteří zatčení museli platit pokutu od 50 do 100 Kč.⁷ I další setkání SdP se sociálně - politickým charakterem konané 8. června bylo policií rozehnáno.

V sobotu 5. září se na okresním setkání SdP a spolku německých žen sešlo asi 30 000 lidí. Městem procházel dlouhý průvod, který skončil ve Starých Pavlovicích. Poslanec Porsche zde hovořil o růstu členské základy na okrese. SdP má 19 000 členů (roku 1933 měla 15 000 členů). Kritizoval politiku německých aktivistických stran, které si neváží německého národa a projev ukončil: „Jedněte s námi jako rovni s rovnými, potom už nebudeme mít na co si stěžovat... Jestliže se nedovoláme svých požadavků doma, vyzveme na pomoc zahraničí.“ Za spolek německých žen hovořila paní Ullrichová: „Sudetoněmeckým matkám záleží nejen na výchově dětí, ale i na výchově národa. Další členka paní Dietelová uvedla, že žena svou výchovou rozhoduje o duchu generací. Kdybychom neměli statečné matky, neměli bychom statečné muže.“⁸

Dne 14. září umírá prezident Masaryk a většina článků v RZ se věnuje této události. Prezidenta hodnotí převážně kladně jako muže, který učinil mnoho pro československý stát. O pohřbu noviny sice informují a podávají podrobné pokyny, ale místo toho, aby uveřejnily fotografie z pohřbu, věnují titulní stranu 22. září uvítání Mussoliniho v Berlíně.

Počátkem října se konalo zasedání místní organizace SdP, na které se jako řečník objevil prof. Pfizner. Vyjádřil svůj postoj k politice: „Politika se rovná nést největší odpovědnost za náš národ.“ Opět vyzval ke konání obecních voleb, které byly vypsaný již na 12. února 1936 a dodnes (7. října 1937) k nim nedošlo.⁹

Dne 30. října je v RZ zveřejněn protest SdP proti teplické policii. V Teplicích byli napadeni poslanci Frank, Köllner, Kundt, Richter a Sander pořádkovou policií. Jako poslanci byli zadrženi a museli se legitimovat. Považují to za urážku a ponížení a protestují na půdě parlamentu proti zásahu policie. RZ dále uvádí, že kvůli cenzuře nebylo možné o incidentu informovat.¹⁰ Ve skutečnosti vyprovokoval konflikt Frank,

který policistu udeřil pěstí. Na strážnici Frank pěstmi napadl další tři policisty a zranil je. Ostatní poslanci pak jako svědci prohlašovali, že útok vzešel ze strany policie. O incidentu se potom mezi sudetskými Němci hovořilo jako o důkazu československého policejního násilí vůči Němcům.¹¹

3) RZ 21. 2. 1937, s. 1

4) RZ 1. 3. 1937, s. 1, 2

5) Richter, K. Sudety, s. 96

6) RZ 15. 5. 1937, s. 2

7) RZ 22. 5. 1937, s. 3

8) RZ 6. 9. 1937, s. 3, 4

9) RZ 3. 10. 1937, s. 3

10) RZ 30. 10. 1937, s. 1

11) Richter, K. a. d., s. 99

Poznámky ke kapitole:

1) RZ 18. 1. 1937, večerní vydání, s. 1

2) RZ 9. 2. 1937, s. 1

3) RZ 21. 2. 1937, s. 1

4) RZ 1. 3. 1937, s. 1, 2

5) Richter, K.: Sudety, s. 98

6) RZ 15. 5. 1937, s. 2

7) RZ 22. 5. 1937, s. 3

8) RZ 6. 9. 1937, s. 3, 4

9) RZ 8. 10. 1937, s. 3

10) RZ 30. 10. 1937, s. 1

11) Richter, K.: c. d., s. 99

4. 1. 6. Události roku 1938

Rok 1938 je některými historiky nazýván rokem zkoušek a zklamání pro československý národ. Pro německé obyvatelstvo byl rokem naděje a vítězství.

Na stránkách Reichenberger Zeitung se již 1. ledna 1938 vyjadřují němečtí ministři k otázce: Co přejete ČSR k 20. výročí? Ministr Spina (BdL): „Mír a klid v zemi. Podle slov sv. Vojtěcha.“ Ministr Zajíček (DCV): „Mír mezi národy. Více práce (zaměstnanost).“ A Konrád Henlein: „Pocit uspokojení. Sudetští Němci vzpomínají na rok 1918 s rozhořčením a smutkem. Je to rok německé porážky, ke které je přiměli Češi. Přeji Čechům pokoru a sebekritiku odpovídající nové evropské situaci.“ Tato slova jako by předurčovala budoucí vývoj.¹

23. ledna se konala okresní schůze SdP v Liberci, které se zúčastnilo 1 300 obyvatel Liberce, ke kterým promluvili členové strany, kromě jiných i Henlein a okresní vedoucí J. Porsche. Henlein uvedl ve svém projevu, že jsou sudetští Němci připraveni vyřešit sami svůj problém, ale nesmí jim být upírána jejich práva. Dále dodal: „Když už jednou držím kormidlo v ruce, popluje loď podle mé vůle, ne podle vůle někoho jiného.“ Na schůzi byl kritizován postoj vlády k řešení sudetoněmeckého problému. Vláda se snažila zvýšit vliv aktivistických stran na sudetské Němce, to však podle SdP nemá význam, neboť aktivistické strany nejsou mluvčím sudetských Němců. Dále se hovořilo o reorganizaci strany, která proběhla minulý rok. Problémy v SdP se snažily využít ostatní strany, ale i přesto si SdP udržela svou pozici. Dr. Kinzel, zastupující kulturní politiku SdP, hovořil o právu sudetských Němců na práci a jejím dostatečném ohodnocení, jakož i o rozhlasovém vysílání pro sudetské Němce, které neslouží jejich zájmům, ale zájmům vlády. Pochvalně se vyjádřil o umělecké výstavě v Berlíně jako o velkém úspěchu sudetoněmecké politiky. Zasedání bylo jako obvykle zakončeno pozdravem „Sieg heil“.²

Další mítink místní organizace se konal v liberecké tělocvičně 28. ledna 1938 a zúčastnilo se ho 1 800 lidí. Pozitivně se hodnotil i nárůst členské základny z 6 000 na 7 500 členů za poslední rok. Schůze se zabývala přípravou obecních voleb. Poslanec a krajský vedoucí Obrlik hovořil o velké nezaměstnanosti Němců a svůj projev ukončil

slovy: „...pokud nám československá vláda nepomůže, budeme se muset obrátit na Berlín.“³

Od 19. února se na stránkách Reichenberger Zeitung diskutuje o Hitlerově projevu, jehož přenos vůdce nabídl Radiožurnálu. Vláda nakonec povolila jeho vysílání poté, co se dověděla, že projev bude přenášen i do Rakouska, Maďarska, Itálie, Švýcarska a USA. Ve 13 hodin si mohli českoslovenští Němci, ale i Češi v pohraničí, kteří ovládali němčinu, vyslechnout následující slova: „Mezi zájmy německé říše je ochrana menšin, které nejsou s to si zabezpečit vlastní silou na našich hranicích právo obecné, lidské a světové názorové svobody.“ Hitlerův projev vyvolal velký odpor na stránkách českých deníků, které Reichenberger Zeitung také přetiskují.⁴ Premiér Hodža prohlásil, že československá hranice je nedotknutelná, a že Hitlerův projev považuje za vměšování do vnitřních záležitostí státu. Zajímavá je i reakce libereckého starosty Kostky, který zaujal k projevu stanovisko jménem DAWG: „My jsme dnes po dvaceti letech přesvědčení, srovnáme - li náš život s životem menšin v jiných státech, že Němci v Československu utlačováni nejsou, a že se nám po strance národnostní vede mnohem lépe než Němcům v Tyrolích, Itálii, Polsku, Maďarsku nebo Jugoslávii. Odmítám změnu hranic sudetoněmeckého území,“ a na adresu rozvracečů republiky uvedl: „Jestliže chcete válku, jsme vašimi neúprosnými a nesmiřitelnými nepřáteli.“ Byla to velice odvážná slova Němce, který se takto vyjádřil ve městě s velice silnou SdP. Za své projevy byl spolu s rodinou ohrožován, což přispělo k zhoršení jeho zdravotního stavu a následnému odstoupení z funkce 4. dubna 1938.

Po anšlusu Rakouska se mění podoba Reichenberger Zeitung a již zmiňované odstoupení starosty se odráží i v Kronice města Liberce („těšíme se na sjednocení s Německem“).⁵ V Liberci, ale i jinde, začíná sílit sudetoněmecká propaganda. Představitelé henleinovců na Liberecku jednájí o rozdělení funkcí a úkolů v případě intervence německých vojsk. SdP se staví do funkce jediného mluvčího sudetských Němců. K SdP se postupně připojují ostatní německé, do té doby aktivistické, strany. 22. března vystupuje BdL z vlády a o dva dny později i křesťanští sociálové, nakonec i sociální demokraté. Předseda BdL G. Hacker ohlásil přestup strany do SdP: „BdL vystupuje z vlády. Ztroskotal pokus, který jsme započali v roce 1926, ve kterém jsme se snažili spolupodílením na vládě zajistit spolupráci národů a hájit zájmy sudetských

Němců. Ani vládní usnesení z 18. února. 1937 (o národnostním vyrovnání a hospodářské pomoci pohraničí) nebylo splněno. BdL vstupuje jako celek do SdP. Doba vyžaduje jednotnou německou stranu“.⁶ Křesťanští sociálové, poté co vystoupili z vlády, nechali na vůli členů, zda do SdP vstoupí. Poslanecký klub CVP a senátoři přestoupili do klubu SdP. Členové CVP si udrželi své mandáty v obecní, okresní a zemské samosprávě.⁷

Dne 24. března uvádí starosta Kostka, že není důvod k odstoupení z funkce a doporučuje uspořádat co nejdříve volby. Kdyby odstoupil již teď, nastoupil by na jeho místo vládní komisař a dodává, že toto by si nepřáli ani členové SdP.⁸ Tato slova nezabránila již zmiňovanému odchodu starosty Kostky z radnice⁹ a jeho nahrazení náměstkem Richterem. Přechod dříve aktivistických stran do SdP a Kostkův odchod změnil poměr sil na radnici ve prospěch SdP.

Rostoucí vliv SdP se projevil i na dalším setkání sympatizantů strany 27. března 1938 na libereckém výstavišti. Setkání se zúčastnilo 20 000 lidí, kvůli kterým musela být otevřena i druhá hala. Akci provázela i vlajkový průvod (Fahneneinmarsch) a svou věrnost SdP vyjádřili účastníci zvednutou pravicí. Poslanec dr. Neuwirth přednesl projev, ve kterém ocenil včlenění většiny sudetoněmeckých stran do SdP. Pasoval stranu do role jediného mluvčího sudetoněmeckého národa. Zhodnotil vývoj strany: „...dějiny SdP jsou dějinami výchovy k disciplíně.“ Kriticky se vyjádřil k situaci v Československu a nazval ji chaosem českého partajničení. Na Neuwirtha navázal senátor Weller, který se vracel k Henleinovu projevu z 21. října 1934 v České Lípě považovanému za první politický program SdP. Negativně hovořil o zákonu na ochranu republiky, který způsobil mnoho bezpráví na občanech sudetoněmeckého národa.¹⁰

O den později prohlásil okresní vůdce SdP Josef Porsche na schůzi okresního zastupitelstva, že je nutné vypsát nové volby, aby politické rozložení zastupitelstva odpovídalo skutečnosti a na podporu svých slov opustili členové SdP jednání.

Dne 1. dubna 1938 vychází vládní nařízení o zákazu konání politických shromáždění na otevřených prostranstvích. Od té doby se můžeme na stránkách RZ dočíst o uzavřených divadelních představeních, která se konala v libereckém divadle

Německý konzulát v Liberci udává v RZ 2. dubna, že příslušníci Velkoněmecké říše a Rakušané, kteří pobývají na území ČSR, se mohou zúčastnit voleb do Říšského sněmu. Jmenuje místa, kde je možné získat voličský průkaz (Liberec, Praha, Brno, Ústí nad Labem...). Noviny informují o vypravení zvláštních vlaků do Žitavy, kterými je možné se bezplatně dopravit až do míst s volebními místnostmi. Německá propaganda dělala vše proto, aby NSDAP získala ve volbách 99,9%.¹¹

O prohlubujícím se jednostranném zaměření novin svědčí i rozsáhlý oslavný článek věnovaný vůdcovým narozeninám. Tento den, 20. dubna 1938, vlály poprvé na domech v Liberci vedle československé státní vlajky i vlajky s hákovými kříži.¹²

Silnou podporou sjezdu SdP v Karlových Varech (24. dubna), kde byly spolu s hlásáním nacistické ideologie (mimo jiné i nové stanovy SdP obsahující árijský paragraf týkající se čistoty rasy ve straně) vyhlášeny i autonomisticko - federalistické požadavky, se stala oslava 1. máje v Liberci. RZ uvádí (v článku: Platí stav z roku 1918!, s podtitulkem: Máme právo žít ve svobodné vlasti jako svobodní Němci), že se průvodu zúčastnilo 43 000 lidí a setkání na výstavišti 50 000 lidí (Kniha o Liberci uvádí, že se podle RZ shromáždění zúčastnilo 42 000). Henlein ve svém projevu mimo jiné řekl: „Každá práce pro národ je čestná práce... Budeme bojovat všemi prostředky za naše práva. Požadavky z Karlových Varů jsou pouze minimální... Nebereme Čechům materiální hodnoty ani práva, chceme pouze rovnoprávnost... Německví je všude ve světě na vzestupu a spolu s ním i my... Budeme - li mít svá práva, udrží se mír ve státě i v Evropě... Nechceme být podřízeni panovačným národům.“ V dalších projevech se řečníci věnují nezaměstnanosti, kterou se v Německu podařilo díky hospodářské politice NSDAP snížit. Dále chválí Henleina, který sjednotil dělníky, rolníky (spojení s BdL) a ostatní občany.¹³

Kromě citací z projevů se z novin dovídáme i o atmosféře během oslav v Liberci. Články jsou plné nadšení a propagandy SdP. Autoři článků oceňují disciplínu účastníků, nadšené „hajlování“ se stává samozřejmou součástí každého setkání. To, že někteří účastníci oslav 1. máje dostali za účast od svých zaměstnavatelů zaplacen, Reichenberger Zeitung neuvádí. O oslavách pořádaných ostatními politickými stranami se deník vyjadřuje pohrdavě.

Počátek května je ve znamení oslavy 40. narozenin Konráda Henleina. RZ věnuje této události 6. května 1938 velkou pozornost. Podrobný životopis vůdce sudetských Němců vynechává jeho české předky a představuje ho jako bezchybnou osobnost. Noviny také uvádějí, že mezi velkým množstvím blahopřejných telegramů nechyběla přání od Hitlera a Goebbelse.

V květnu se také sloučila pod hlavičkou SdP většina organizací německé mládeže do Sudetendeutsche Junggemeinschaft. Také tělovýchovné spolky jako DTV a Verband der christlichen deutschen Turnerschaft se slučují do henleinovského sportovního hnutí. Jeho podporou se stává „Tag der deutschen Turnens“ konaný 26. června v Liberci. Podle RZ se akce zúčastnili všichni sudetští Němci, kteří mají rádi pohyb. Zúčastnění vyjádřili věrnost K. Henleinovi, zakladateli DTV a jeho straně.¹⁴

Do SdP se včleňuje Gebirgsverein a další kulturní organizace. Henleinovo hnutí se snaží ovládat i odbory. V rámci SdP působí i 13. května 1938 založená Freiwilliger Schutzdienst (dobrovolná ochranná služba). Počátkem června ovládla SdP i Svaz německých průmyslníků, jemuž poté předsedal Theodor Liebieg. Němečtí podnikatelé od Henleina očekávali prosazování svých hospodářských požadavků výměnou za podporu SdP. Liebieg ve svém projevu uvedl : „Jako němečtí průmyslníci nemůžeme stát stranou politického dění. SdP sjednotila německý národ. Doufáme, že vedení SdP podpoří naše požadavky. Na druhou stranu jsme připraveni plnit naše povinnosti vůči SdP.“¹⁵

Blížily se obecní volby, které měly probíhat v několika etapách: 22. května., 29. května a 12. června. V této době sílí kampaň henleinovců. Město Liberec se zaplňuje portréty Henleina, lidé si zdobí okna prapory SdP, členové SdP chodí ve svých oblíbených stejnokrojích (bílých podkolenkách a kožených kalhotách). Situace v pohraničí je velice napjatá, v tisku se objevují zprávy, že by mohlo dojít k zásahu Německa proti Československu, proto vláda vyhláší 20. května mobilizaci (vojáci obsazují pohraniční pevnosti a zajišťují pořádek ve městě, stráží pošty a státní úřady). Kronika města Liberce uvádí, že novinám je zakázáno podávat pravdivé informace a smějí zveřejňovat jen cenzurované zprávy, proto v RZ o mobilizaci nenajdeme žádnou

zprávu. Hitler se vyjadřuje k mobilizaci: „Praha potřebuje tento podvod jako záminku pro teritoriální šikanu a ovlivňování voleb.“¹⁶

Volby, které se měly konat již na podzim roku 1937, byly kvůli krizi vládní koalice přesunuty na rok 1938, ale ani tento rok se nové vládě nezdál příliš vhodný, neboť se v tomto roce měl konat Sokolský slet a byl to rok, ve kterém republika slavila 20. výročí vzniku. Rozpad aktivistického bloku přiměl vládu k co nejrychlejšímu řešení sudetoněmecké otázky vypsáním obecních voleb. Volby byly vypsány na tři termíny tak, aby ani jeden okres a ani jedno větší město nevolilo ve stejný den. To mělo ztížit postavení SdP, ale ve skutečnosti to uškodilo spíše menším stranám, neboť nebyly schopny kampaň organizačně zvládnout.

V první etapě voleb, konané v 33 oblastech získala SdP 84 132 hlasů, což bylo přes 90 % německých odevzdaných hlasů. I druhá etapa byla ve znamení vítězství SdP. V libereckém okrese získala v průměru 98 % hlasů. Podle RZ proběhly volby díky disciplíně členů SdP v klidu. Ve městě Liberci proběhly volby až 12. června, přičemž existovaly jen čtyři kandidátní listiny - SdP, Demokratický volební blok (DSDAP, DAWG, DDFP), Komunistická strana Československa a České spojené strany. Na území Liberce získala SdP 19 766 hlasů, což bylo 77,3 % a znamenalo to 94,7 % hlasů německých voličů, Demokratický volební blok 1 106 hlasů, komunisté 899 a České spojené strany 3 788 hlasů.¹⁷

Obecní volby se neobešly bez zásahu policie. Ředitel liberecké policie vydal 12. června oznámení o nevhodné výzdobě výloh obchodů příznivců henleinova hnutí. Ředitel upozornil na to, že se provinili proti živnostenskému zákonu, a že se voliči jiných národů cítí ohroženi. Policie si nechala úředně zjistit majitele obchodů a písemně (česky) je vyzvala k odstranění výzdoby. Dále jim udělila vysoké pokuty. Proti rozhodnutí policie se odvolalo 80 libereckých obchodníků prostřednictvím právního zástupce SdP k zemskému úřadu. V odvolání se uvádí, že vlajky byly vyvěšeny podle předpisů, a že se takto Němcům upírá ústavou zaručené právo na svobodné vyjádření politického názoru. Kromě toho si obchodníci stěžují, že policie se provinila proti jazykovému zákonu, neboť oznámení bylo podáno v češtině.¹⁸

Léto 1938 je ve znamení mohutných akcí podporujících jednotu Němců v Čechách. Jednou z nich byl svátek všech Němců (Fest aller Deutschen) konaný v Chomutově. Na této akci se 130 000 účastníky samozřejmě nechyběl ani Henlein. RZ informují o účasti libereckých Němců na této velkolepé akci.¹⁹

Volba libereckého starosty (uveřejněná spolu s životopisem v RZ) se konala v pátek 8. července v zaplněném sále liberecké radnice. Starostou se stal člen SdP Eduard Rohn, který získal 33 hlasů. Galerii radnice obsadili stoupenci Henleinova hnutí, kteří hlasitě provolávali „Sieg Heil“. Kniha o Liberci uvádí, že křik Rohnových obdivovatelů přehlušil projevy představitelů ostatních politických stran. Tento incident RZ „taktně“ zamlčují. Před radnicí vítal nového starostu dav německého obyvatelstva se zvednutou pravicí. Vyvěšená vlajka SdP musela být během volby na příkaz zemského úřadu odstraněna. Proti volbě Rohna se postavili Češi, neboť starosta neovládal češtinu. K tomuto protestu se vyjadřují i RZ a požadavky Čechů ironizují.²⁰ Na liberecké radnici, ale i na ostatních radnicích okresu Liberec převládají zastupitelé z SdP, kteří se sešli na zasedání konaném v Lidových sadech při příležitosti slavnostního uvedení starosty do funkce. Starostové z SdP zhodnotili volby jako velikou příležitost poděkovat vůdci a jeho národu.²¹

Srpnová vydání novin jsou zcela věnována návštěvě mise lorda Runcimana v Československu. 21. srpna zavítali členové mise Stopford a Ashton - Gwatkin do Liberce. Byli přivítáni členy SdP a spolu s anglickým konzulem Hedersonem navštívili liberecké trhy, kde je zdravila skupina příslušníků SdP „Sieg Heil“. Tato návštěva byla součástí okružní cesty, kterou členové Runcimenovy mise podnikali do pohraničních oblastí. RZ spolu s mnohými občany hodnotí návštěvu velice pozitivně, neboť většina sudetských Němců očekávala, že jim mise pomůže ke splnění požadavků autonomie.²²

V září 1938 dostávají události spád. Henleinovci v pohraničí organizují ozbrojené akce proti republice. 7. září vydává vláda tzv. čtvrtý plán řešení sudetoněmecké otázky. V této době ovšem henleinovci vyvolali incident v Ostravě, při kterém byl zraněn poslanec SdP May. Tento incident využila SdP jako záminku pro přerušení jednání s vládou. Do Ostravy byl vyslán pozorovatel z Runcimanovy mise,

který zjistil, že zákrok policie byl přiměřený. RZ celý zákrok policie ostře kritizují, poukazují na porušování lidských práv a opětovnou diskriminaci německého národa.²³

Henlein s Frankem mezitím odjíždějí na sjezd NSDAP do Norimberka a v sekretariátech SdP byla vyhlášena pohotovost. V neděli 11. září došlo v Liberci ke střetům sudetských Němců s policií. V 17 hodin se soustředilo asi 2 000 Němců na Soukenném náměstí a provolávali slávu Konrádu Henleinovi, který se zde měl objevit. Podle RZ bylo zraněno značné množství demonstrantů a česká policie informuje jinak nežli účastníci akce.²⁴ Kniha o Liberci uvádí, že demonstranti sborově křičeli „Heil“, zpívali bojovné písně, napadli strážníky holemi a kameny a rozbíjeli výlohy. Výsledkem bylo devět zraněných policistů, z toho dva těžce (zatčeni byli pouze tři demonstranti).

Hitler na již zmiňovaném sjezdu NSDAP 12. září žádá právo na sebeurčení pro sudetské Němce a ve své řeči uvedl: „Bůh nestvořil 7 milionů Čechů k tomu, aby utlačovali 3, 5 milionů Němců. Když nemají Němci v Československu právo a zastání, získají je od nás.“²⁵ Jako opatření proti nepokojům byl v Liberci a jiných městech vydán zákaz shromažďování. O dva dny později bylo vyhlášeno stanné právo, o němž informují i RZ. Vyzývá občany ke klidu a dodržování vyhlášky, přičemž varuje, že její porušení by mohlo být trestáno dokonce i smrtí.²⁶

Dne 16. září byla zakázána SdP a rozpuštěny oddíly FS. Republiku opouští Henlein (hrozí mu 5 - 20 let vězení) a ostatní funkcionáři SdP, Liberec opouští okresní vedoucí Kastner. O den později policie prohledala místnosti sekretariátu SdP. Noviny informují o vybírání peněz ze spořitelny a mohutném nákupu potravin. Večerní vydání RZ ze 17. září uvádí, že se cenzura dotkla i jich a mohou zveřejňovat pouze úřední zprávy. Demonstrativně otiskují prázdné cenzurované stránky.

Dne 17. září vláda vyhláší výjimečný stav na dobu tří měsíců, ve školách se nevyučuje, je omezena domovní i listovní svoboda a nadále platí cenzura. Henlein v této době organizuje v Německu oddíly freikorps, které mají za úkol provádět záškodnické akce v pohraničí. O střelbě na hranicích informují podle oficiálních zdrojů 22. září i RZ. Ve stejný den se objevuje prohlášení starosty Rohna jako reakce na ultimátum předložené československé vládě: „Občané města Liberce! Padlo rozhodnutí! Vrátime se domů, do říše! Sudetští Němci, zabraňte všemu, co by narušilo klid a pořádek!

Nesmíte se provinit proti zákonům. Dodržujte předpisy! Ať žije náš německý Liberec!“²⁷ Přijetí ultimáta vyvolalo v Praze vlnu demonstrací, v Liberci se naopak oslavovalo (městem projížděly vozy ozdobené hákovými kříži).

Po demisi vlády vyhlásila nová Syrového vláda 23. září mobilizaci (byl zrušen rozhlas z ciziny, pošta nepřijímala dopisy do zahraničí, přestalo fungovat vlakové spojení mezi Chrastavou a Žitavou). O den později bylo v Liberci zatčeno 60 Němců, kteří byli drženi jako rukojmí československé vlády.²⁸ Po Henleinově výzvě neuposlechnout mobilizační rozkaz utíká část sudetských Němců do říše.

Dne 26. září se RZ čtenářům omlouvají, že kvůli zablokování telefonu a telegrafu nemůžou čtenářům podávat lokální zprávy překračující hranice města. Dále noviny otiskují vyhlášku města Liberce: občané musí odevzdat rádia, zbraně, nákladní a osobní vozy, ve večerních hodinách musí být soukromé byty zatemněny, občané by se měli zapojit do výroby vojenského materiálu, rovněž se zakazuje volný pohyb v lesích v okolí města. Upozorňují, že bude od 19¹⁵ do 23⁰⁰ vypnut elektrický proud (během Hitlerova projevu).

Ve večerním vydání RZ 27. září vychází cenzurovaný projev A. Hitlera, ve kterém prohlašuje, že sudetská území jsou jeho posledním územním požadavkem. V této době se shromažďují německá vojska u Československých hranic. Večerní vydání z 30. září už může necenzurovaně informovat o Mnichovské dohodě a o osvobození sudetských oblastí.

Poznámky ke kapitole:

- 1) RZ 1. 1. 1938, s. 1
- 2) RZ 24. 1. 1938, s. 1, 4
- 3) RZ 29. 1. 1938, večerní vydání, s. 1
- 4) RZ 21. 2. 1938
- 5) Kronika města Liberce, 13. 3. 1938
- 6) RZ 23. 3. 1938, s.1, článek: BdL se sjednocuje s SdP, titulek je červeně zvýrazněn
- 7) RZ 24. 3. 1938, večerní vydání, s. 1
- 8) Tamtéž
- 9) Kniha o Liberci uvádí na s. 283, že Kostka zemřel 8. 7. 1938. Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder na s. 262 udává datum a místo smrti 23. 7. 1957, Praha.
- 10) RZ 28. 3. 1938, večerní vydání, s. 1 - 4
- 10) RZ 2. 4. 1938, večerní vydání, s. 1
- 11) Kronika města Liberce 20. 4. 1938
- 12) RZ 2. 5. 1938, večerní vydání, s. 1 - 4
- 13) RZ 27. 6. 1938, s. 7
- 14) RZ 2. 6. 1938, večerní vydání, s.1
- 15) Kronika města Liberce VII, 1937 - 1941, s. 923
- 16) RZ 13. 6. 1938, večerní vydání, s. 1
- 17) RZ 22. 6. 1938, večerní vydání, s. 1
- 18) RZ 4. 7. 1938, s. 3
- 19) RZ 8. 7. 1938, večerní vydání, s. 1
- 20) RZ 11. 7. 1938, s. 1 a 3
- 21) RZ 22. 8. 1938, večerní vydání, s. 1

22) RZ 8. 9. 1938, večerní vydání, s. 1

23) RZ 12. 9. 1938, s. 1

24) RZ 13. 9. 1938, s. 1, titulěk je červeně zvýrazněn

25) RZ 16. 9. 1938, s. 1

26) RZ 22. 9. 1938, večerní vydání, s. 1

27) Kronika: c.d., s. 951

4. 1. 7 Liberec po Mnichovu (Návštěvy představitelů třetí říše v Liberci: říjen - prosinec 1938)

Po Mnichovu začíná pro obyvatele Liberce období velkých změn. Jsou zahlceni množstvím vyhlášek, které jsou téměř za chodu upravovány. Dochází k přerušení vazeb s ČSR, které jsou nahrazeny orientací na říši.

Starosta Rohn vydává svolání k obyvatelům Liberce: „Dny velkých starostí jsou za námi. Můžeme doufat v mírové řešení sudetské otázky. Opustí nás úředníci ČSR, budeme patřit pod říši. Zachovejte pořádek a dodržujte nařízení stanného práva. Každé porušení předpisů a pouličních nařízení bude potrestáno. Neárijské obchody se nesmí stát předmětem výtržností. Nesmějí být uráženi příslušníci jiných národů. Vyvěšování praporů a nošení nacistických znaků nesmí nastat dříve, než k tomu budou vydány úřední pokyny.“ Dále varuje před pohybem mimo vytyčené zóny, aby nedošlo při osvobozování ke zbytečným střetům s německou armádou.¹

V RZ se začínají objevovat články s názvy (Celé Německo děkuje Führerovi, Radost sudetských Němců z návratu do říše, Osvobození sudetského území od Čechů, Děkuje osvoboditelům), které oslavují připojení k říši a vypovídají o postoji libereckých Němců. Situace byla nepřehledná. RZ 2. října uvádějí: „Jestliže německé vojsko osvobodí o víkendu Liberec, vyjde zvláštní vydání.“ To svědčí o tom, že ve městě nikdo neznal přesné datum příchodu německého vojska. Pro liberecké Němce zesílilo očekávání 3. října (tisíce Němců se shromáždili před radnicí), když se vojsko objevilo v Ruprechticích a Pavlovicích (tyto čtvrti nebyly v této době ještě částmi města Liberce).² Místo vojska přijíždí nejdříve do města oficiři a vůdci SS, aby se u představitelů města informovali o vybavenosti města (voda, plyn, elektřina, dostatek uhlí, výroba v továrnách...)³

Kvůli oslavným a děkovným projevům v novinách nezbyvá místo, aby informovaly o osudech českého a židovského obyvatelstva, které musí opustit město.

Dne 5. října si noviny stěžují na českou policii, která ještě drží ve vězení Němce uvězněné v době mobilizace. Následující den jsou propuštěni. Policie musí zůstat na území Liberce do 7. října a udržovat pořádek, mezitím se však připravuje na opuštění města. RZ si stěžují na to, v jak strašném stavu byly budovy předány do německé

správy: "...co nebylo přibito si česká policie odvezla. ...na stanici zůstal ohromný nepořádek, telefon a telegraf byl zničen." Ve stejné špatném stavu byla podle RZ i kasárna (vojáci musí být zpočátku ubytováni v soukromí) a pošta.

S postupem německé armády padají hraniční kameny a Liberec se stává celním územím a jsou zřízeny celnice v Pavlovicích, Růžodole a Ruprechticích. Se vstupem armády byla také zavedena jízda a chůze vpravo, rovněž byly zřízeny tři úřady říšských železnic. Do konce měsíce října byly staženy některé bankovky a vytváří se zde pobočka Německé říšské banky. Další změnou je přejmenování dalších náměstí a ulic v Liberci.

Ve dnech 5. a 6. října se v RZ objevují prázdné stránky. Není jasné, jestli v novinách působila cenzura, nebo vydavatel nedostal včas očekávané zprávy o postupu vojska. Až 7. října se objevuje sdělení starosty o způsobu přivítání armády: „...obyvatelé vyzdobí domy a okna vlajkami a portréty vůdce, z továren budou znít sirény a budou zvonit zvony. Vše musí být dokonale připraveno na tento významný den v dějinách sudetských Němců.“

Dne 8. října vycházejí RZ v nové slavnostní podobě - vyzdobené hákovým křížem. Vstup německé armády byl pojat opravdu pompézně. Ve 13 hodin vojsko uvítaly slavnostní sirény. Před radnicí je ve 14 hodin přivítal starosta, členové zastupitelstva, funkcionáři SdP a čestní hosté (mezi nimi i německý konzul v Liberci W. von Lierau, Theodor Liebieg a starosta Žitavy Zwingenberger). Poté provedl generál Bock slavnostní přehlídku. Část vojska se usídlila v libereckých kasárnách a zbytek se vydal do Jablonce nad Nisou. Slavnostní zasedání v prostorách radnice přenášel místní rozhlas. Při tomto zasedání došlo i k přejmenování náměstí Edwarda Beneše na náměstí Adolfa Hitlera a Masarykova náměstí na Bismarckovo (dnešní Sokolské).⁴ V 16 hodin potom začala vlastní oficiální oslava osvobození, kde svůj projev přednesl i Henlein, který mimo jiné uvedl, že 10. října bude ukončeno osvobození celého území, vytvoří se župa Sudety, jejímž centrem se stane Liberec, dále poděkoval členům freikorpsu a oznámil konání doplňovacích voleb, při jejichž příležitosti Liberec navštíví i vůdce. Ani ostatní projevy si neodpustily kritiku československého státu a oslavu říše. Tečku za oslavou udělala Nizozemská děkovná modlitba (Niederländisches Dankgebet). RZ líčí

akci: "Tisíce očí zářily hlubokou radostí a jejich odlesku bylo vidět vysvobození od všech příkoří, ...hrudi účastníků byly ozdobeny hákovými kříži, znaky SdP a medailemi starého Rakouska." Mezi účastníky patřili i členové DTV, kteří po pochodňovém průvodu ulicemi města završili slavnostní den v liberecké tělocvičně.⁵

Oslavy v Liberci pokračují, za přítomnosti Franka a Henleina jsou rozpuštěny freikorps a členům za svou odvahu byly uděleny čestné kříže. Frank je uvítal v osvobozené vlasti, ocenil jejich statečné akce na hranicích v době mobilizace a vyzval je ke vstupu do SA.⁶

Veškerou moc v Liberci měla armáda, která sídlila v hotelu Imperial. 11. října se do Imperialu stěhuje i vedení SdP. Pro nedostatek ubytovacích kapacit nabízí Henlein ubytování poslancům a členům SdP ve své vile.

Návštěvy představitelů třetí říše v Liberci říjen - prosinec 1938

V této době také roste počet oficiálních návštěv v Liberci, které jsou spojeny s vytvářením nového správního aparátu, nebo mají posilovat vazby na říši ve všech oblastech života. První oficiální návštěvu vykonali státní sekretář dr. Stuckard (vedoucí centrály pro převzetí sudetoněmeckých oblastí) a ministerský rada Hubrich, kteří zde jednali o nové správě.⁷ Slavnostnímu přivítání na radnici se nevyhnul ani předseda německé mládeže Rust. Důvodem jeho návštěvy byla příprava na včlenění sudetské mládeže do Hitlerjugend.⁸ Tento akt ukončil 17. listopadu Baldur von Schirach. Ve stejný den přijel i generálplukovník von Brauchitsch, který byl pověřen pro zmapování pohraničního opevnění.⁹ 17. října se pak ve městě objevuje obergruppenführer SA Hans Oberlinder, který chtěl ve městě vytvořit Svaz válečných obětí (Kriegsopferverband) s úkolem starat se o sudetoněmecké oběti války. Kvůli plánované výstavbě v Sudetech přijíždí říšský ministr Kerrl. Říšský ministr spravedlnosti Dr. Gürtler zde přebírá sudetskou justiční správu, která již dříve přešla do jeho pravomoci.¹⁰

Dne 20. října byla správa předána do rukou říšského komisaře Henleina, který tímto získal rozsáhlé kompetence - oddělení pro všeobecné vnitřní a kulturní záležitosti, policii, hospodářství, zemědělství, vodní hospodářství a propagandu. Jeho zástupcem se stal K. H. Frank.¹¹

Významnější osobností, která zavítala do města byl šéf německé policie Heinrich Himmler. Oficiálně šlo o přátelské setkání s vůdci SdP a nově jmenovaným gruppenführerem SS Henleinem. V pozadí setkání konaném v hotelu Imperial bylo vymezení pravomocí Henleina a jeho spolupracovníků v rámci Sudetské župy. Spory byly vedeny v otázkách policie a gestapa, Himmler však nakonec potvrdil Henleinem navržené kandidáty. Součástí oficiálního programu byl i projev na libereckém výstavišti, ve kterém Himmler hovořil k novým uchazečům o vstup do SS. Od počátku října se jejich počet zvýšil v Liberci o 1 200. Himmlerově návštěvě nevěnují sdělovací prostředky takovou pozornost jako návštěvám pozdějším. Podrobnější informace podává kronika města.¹²

Ve zcela jiném duchu se nesla návštěva Hitlerova zástupce Rudolfa Hesse. Od samého počátku jí byla věnována značná publicita a přípravy začaly již mnoho dní před ní. Na stránkách RZ se objevují pokyny Župního úřadu propagandy v Liberci pro slavnostní přivítání zástupce vůdce: „...všichni obyvatelé se shromáždí na příjezdových cestách, nechť je Liberec slavnostně vyzdoben, všichni majitelé domů a nájemníci se vyzývají k výzdobě domů a oken, učitelé přivedou školní mládež do předních řad u příjezdových cest...“¹³ Důvodem pozornosti Hessovy návštěvy dne 5. listopadu nebyla jen skutečnost, že šlo o zástupce samotného Hitlera, ale především měl oficiálně přijmout stávající členy SdP do NSDAP. Tímto krokem splynula SdP s NSDAP a Hessovou návštěvou přestává existovat. Liberec se stal svědkem posledního svěcení sudetoněmecké bojové zástavy a krátce nato byla vzdána pocta všem obětem boje za osvobození sudetoněmeckých území novou „krví potřísněnou“ vlajkou (Blutfahne) NSDAP. Na znamení vstupu SdP do celoněmecké NSDAP předal Henlein Hessovi dosavadní zástavu. Celá akce probíhala podle předem stanoveného harmonogramu. Ve večerních hodinách proběhla přehlídka čestných jednotek SS, SA a dalších složek branné moci. Po projevech představitelů strany následovala v nočních hodinách slavnost velkého čepobití, kterým skončila Hessova návštěva ve městě. Den po návštěvě se v tisku objevují zprávy zvlášť a pravděpodobně předem pro tuto příležitost připravené. Příkladem může být setkání Hesse s dvěma malými děvčátky, z nichž jedno mu předalo kytice tmavorudých růží a druhé své nejoblíbenější sněhobílé štěňátko, vše proběhlo za potlesku přihlížejícího davu.¹⁴

Neuplynulo ani 14 dní a do hlavního města Sudetské župy zavítala další významná osobnost říše, ministr propagandy Joseph Goebbels. Jeho přítomnost v Liberci byla spojena s blížícími se doplňovacími parlamentními volbami do říšského sněmu. Goebbels měl svým příjezdem 11. listopadu zahájit předvolební kampaň, která byla vedena zcela v duchu ideje konečného osvobození obyvatelstva trpícího pod českým diktátem. Obyvatelům odtržených území se mělo těmito volbami (podle německé propagandy) dostat přímé možnosti ukázat svoji oddanost říši a Hitlerovi. Ve volbách měli voliči možnost zatrhnout na kandidátce vedle Hitlera a představitelů sudetských Němců slovo ANO nebo NE. Goebbelsovým heslem při liberecké návštěvě bylo: Jednomyslné ano pro Hitlera a jeho činy, které budou zapsány do zlaté knihy německých dějin.¹⁵

Program Goebbelsovy návštěvy se příliš nelišil od Hessovy. Stejně i teď byli lidé vyzýváni k slavnostní výzdobě, shromažďování davu a tisk se předháněl v oslavných článcích. Ve svém hodinu a půl dlouhém projevu hovořil na výstavišti před 60 000 posluchači. Goebbels jako ministr propagandy potřeboval vytvořit atmosféru pro zdárný a jednoznačný průběh voleb.

Vrcholem předvolební kampaně v Sudetech byla 2. prosince dlouho očekávaná návštěva říšského kancléře Adolfa Hitlera. Smysl návštěvy byl dán předem - potvrzení národní svébytnosti, oficiální přistoupení sudetských Němců k Hitlerově politice a vystupňování volební kampaně.

Vůdcův příjezd se neobešel bez rozsáhlých bezpečnostních opatření, aby celá slavnost proběhla hladce, vychází v novinách nařízení pro občany města: „...Zakazuje se házení květin do vůdcova vozu! Fotografovat smějí jen držitelé povolení! Zakazuje se běžet podél vůdcova vozu! Zátarasy na ulicích nesmí být ničeny!...“¹⁶

Hitlerovi se dostalo bouřlivého a nadšeného přivítání, které Sudety do té doby nezažily. Již při překročení bývalé státní československé hranice se rozezněly zvony a sirény a nad speciálním vlakem letěla obří vzducholod' Zeppelin. Zcela výjimečný byl i počet přihlížejících, kteří se sjížděli do míst Hitlerovy trasy ze širokého okolí, aby „...alespoň na chvíli spatřili tvář milovaného vůdce.“¹⁷

V Liberci navštívil vůdce kromě radnice i Uměleckoprůmyslové muzeum, divadlo a ve večerních hodinách promluvil na výstavišti. Aby povzbudil obyvatele, přislíbil Liberci i celé župě nemalou finanční podporu na rozvoj hospodářství a kultury. S Hitlerovou návštěvou souvisí i založení nové pamětní knihy, přičemž vůdcův podpis měl být první. Na důkaz díků dostal Hitler od starosty zlatý brokát utkaný žáky místní textilní školy podle látky nalezené roku 1928 při otevření královské hrobky v pražském chrámu sv. Víta.¹⁸

Vzhledem k nadšení z připojení k říši a dobře připravené propagandě se nelze divit, že pro Hitlera ve volbách hlasovalo 98,9 % voličů. Všech 41 navržených kandidátů bylo zvoleno do říšského sněmu, který se ale postupně měnil v bezvýznamné seskupení.¹⁹

Návštěvy již zmiňovaných představitelů třetí říše v Liberci měly řadu společných rysů: spontánní přijetí, podobný program i cíl. Byl to velice promyšlený propagandistický tah, který dokázal vystupňovat euforii do nejvyšších mezí, kdy těsně před volbami do Liberce přijíždí Hitler. Spory mezi bývalými členy SdP a NSDAP zůstaly veřejnosti skryty, důležité bylo ukázat navenek jednotu.

Poznámky ke kapitole:

- 1) RZ 1. 10. 1938, s. 1
- 2) RZ 4. 10. 1938, s. 1
- 3) RZ 3. 10. 1938, večerní vydání, s. 3
- 4) Přejmenování některých ulic a náměstí na zasedání zastupitelstva 13. 10. 1938:
Tuchplatz Konrád Henlein - Platz, Kassernenplatz - Hermann Göring - Platz, Gablonzer Platz - Dr. Joseph Goebbels - Platz a Schützenstr. - Horst Wesel - Straße.
- 5) RZ 8. 10. 1938, večerní vydání, s. 1
- 6) RZ 11. 10. 1938, s. 3
- 7) RZ 11. 10. 1938, večerní vydání, s. 1
- 8) RZ 13. 10. 1938, s. 2
- 9) RZ 13. 10. 1938, večerní vydání, s. 1
- 10) Kronika města Liberce VII, 1931 - 1936, s. 999 - 1 000
- 11) RZ 22. 10. 1938, s. 1
- 12) Kronika c.d., s. 1002 - 1003
- 13) RZ 4. 11. 1938, s. 1
- 14) Die Zeit 6. 11. 1938, s. 4. Tímto dnem se mění RZ na Die Zeit, viz kritika pramenů.
- 15) Die Zeit 19. 11. 1938, s. 1
- 16) Die Zeit 2. 12. 1938, s. 11
- 17) Die Zeit, 3. 12. 1938, s. 1
- 18) Tomášek, D.: Deník druhé republiky, s. 101
- 19) Bartoš, J.: Okupované pohraničí..., s. 22

5. Závěr

Cílem diplomové práce bylo analyzovat vývoj sudetoněmeckého hnutí, které se formuje v době, kdy byla republika zasažena hlubokými hospodářskými, sociálními a národnostními problémy. Sudetští Němci potřebovali zástupce, který by prosazoval jejich zájmy a požadavky. Takovým zástupcem se stala SHF a její pokračovatelka SdP (pod vedením Henleina), která svoji činnost ukončuje téměř symbolicky v době, kdy se její členové domnívají, že strana již vyřešila zásadní problémy sudetských Němců.

Celá třetí kapitola se věnuje vývoji sudetoněmeckého hnutí v Československu v letech 1918 - 1938 a jeho začlenění do mezinárodních souvislostí. Další kapitola se zabývá vývojem SHF a SdP v Liberci v kratším časovém úseku, tedy v letech 1935 - 1938.

Vývoj sudetoněmeckého hnutí v Liberci se zpočátku od celostátního příliš nelišil. Zvláštní postavení v sudetské oblasti získal Liberec tím, že zde sídlil německý konzul. Dr. Lierau byl jmenován konzulem v květnu 1935 a vybudoval v Liberci přes konzulární pracovníky síť informátorů, která posílala zprávy o činnosti SdP do Berlína. Tyto kontakty a reprezentativnost města přiměly Hitlera k tomu, že jej jmenoval hlavním městem Sudetské župy.

Na radnici sídlil od roku 1929 starosta Kostka, který sice prosazoval nacionální zájmy, ale patřil do aktivistického bloku. Zákaz dvou negativistických stran DNP a DNSAP v říjnu 1933 a následné rozdělení jejich mandátů mezi německé strany zajistilo až do roku 1938 převahu aktivistických stran na radnici.

V diplomové práci je uvedeno mnoho citací z regionálního tisku: deníku Reichenberger Zeitung a jeho pokračovatele Die Zeit. Překlady článků se opírají o mou znalost německého jazyka. Připouštím, že některé formulace by mohly být přesnější nebo výstižnější. Pro slova, které nemají český ekvivalent jsem použila počestný německý tvar. V překladech názvů některých německých hnutí či spolků se literatura rozchází, proto jsem volila překlad, který se mi zdál nejvýstižnější. Pro termíny, jejichž překlady jsem nenašla v literatuře, jsem použila vlastní překlad.

Základním pramenem diplomové práce se stal deník Reichenberger Zeitung, který vychází jako noviny německého národa v Čechách, zpravidla dává přednost

událostem v říši, domácí události zůstávají v pozadí. Pro domácí dění je určena rubrika Nachrichten aus Stadt und Land (zprávy z města a země). Deník věnuje zpočátku všem německým stranám stejnou pozornost. Po vzniku SHF a s jejím rostoucím vlivem, který je zapříčiněn růstem členské základny, se množí zprávy o její činnosti, přičemž hodnocení jsou kladná i záporná. Kladná hodnocení využívají atmosféry mezi sudetskými Němci, kteří touží po vytvoření jednotné německé strany. Negativně nahlíží na SHF některé aktivistické strany, které kritizují nedemokratičnost a autoritativní přístup ke členům. S jejím vznikem se v Liberci vytváří Sudetoněmecká národní pomoc, která získává v novinách vlastní rubriku.

Počátkem roku 1934 se počet členů SHF blížil 13 000. Strana získávala do svých řad převážně nezaměstnané, kteří za své členství získávají různé výhody. Mezi nezaměstnanými bylo velké množství mladých lidí. SHF se snaží zastupovat i jejich zájmy, spolupracuje se Svazem Němců, který organizuje pracovní tábory pro mládež, získává podporu pro nezaměstnané, nebo zajišťuje pobyty dětí nezaměstnaných v přírodě. Na stránkách RZ nabádá BdD ke vstupu do svých řad, přičemž jeho veškerá činnost je spojena s podporou SHF. Mnohé strany kritizují SHF, dochází ke střetům se sociálními demokraty a komunisty, kvůli udržení pořádku zakazuje policie mnoho shromáždění SHF, což SHF považuje za omezování osobní svobody. Volební kampaň začíná v říjnu 1934 na setkání v České Lípě, kde je formulován i program strany. Od té doby se demonstrace SHF stávají masovými, jejich organizátoři dobře pochopili, co Němci chtějí a potřebují slyšet, myšlenka národního společenství se stala pojítkem pro všechny akce. Počet členů překračuje koncem roku 70 000.

V rámci předvolební kampaně dovedl Henlein získat všechny nespokojené Němce. Politická i hospodářská situace mu velice nahrávala. Kromě již zmiňované mládeže a nezaměstnaných oslovil i ženy a válečné veterány. Voliči SHF věřili, že vytvoření autonomie a větší podíl na správě státu odstraní nezaměstnanost. Silné kontakty sudetských Němců s Německem ukázaly, že řešení hospodářské krize nalezlo pouze Německo. Okolnosti, za kterých se tak stalo, sudetské Němce nezajímaly. Po úspěchu ve volbách roste členská základna. Mítinky, které SdP organizuje, mají někdy i stotisícovou účast. Je však pravděpodobné, že RZ úmyslně nadsazuje počty účastníků demonstrací. Henlein přinesl do strany zřejmě i organizovanost a pořádek, což se

objevilo i na demonstracích, které byly organizovány jako velkolepé divadlo, jehož hlavními aktéry se stali samotní sudetští Němci. Akce musely mít ohromný psychologický vliv a část účastníků, kteří zpočátku přicházeli pod tlakem Volkshilfe a strachu ze ztráty podpory, zde v myšlence národního společenství našla zalíbení. Masové akce a výsledky voleb daly straně mandát hovořit jménem všech sudetských Němců.

Henlein usiloval i o získání rolníků na svou stranu. V roce 1936 ještě BdL odmítá sjednocení s SdP, a proto SdP organizuje schůze rolníků, na kterých se prezentuje jako nejlepší ochránkyně jejich zájmů. Kromě domácí politiky se Henlein věnuje i zahraniční cestám do Londýna a Berlína. V Anglii se snaží udělat z problémů sudetských Němců mezinárodní záležitost, v Berlíně se během olympijských her schází s Hitlerem. RZ se věnují i hospodářské situaci v Liberci, kritizují malé množství státních zakázek, které Němci získali. Deník se ale nezmiňuje o tom, že se jednalo o vojenské zakázky, u kterých neměla československá vláda důvěru k německému obyvatelstvu. V Liberci usilují členové SdP o nové komunální volby, protože rozložení sil neodpovídá skutečnosti.

Do roku 1937 se SdP snaží vystupovat státotvorně, ale nyní dochází k obratu. SdP pořádá řadu demonstrací, z nichž nemalá část proběhla i v Liberci. Vedoucí představitelé SdP se hlásí k německému socialismu a usilují o vytvoření národních hranic. Na demonstracích je podkopávána autorita československého státu a vykřikují se protistátní hesla, proto musí stále častěji zasahovat policie. Některé incidenty vyvolávají i sami poslanci a zásah policie hodnotí jako nezákonný.

Vývoj SdP poznamenal anšlus Rakouska v březnu 1938. V Liberci odchází na nátlak SdP starosta Kostka počátkem dubna na zdravotní dovolenou. Na radnici získává převahu SdP, neboť se slučuje s BdL a CVP. I v RZ dochází ke změně vedení, deník se stává nástrojem SdP a dostává agitační ráz. Projevují se tendence zapojit všechny Němce, převážně mládež, do organizací, ve kterých má hlavní slovo SdP. Na intenzitě získávají iredentistické snahy, na demonstracích se již otevřeně hovoří o připojení Sudet k říši. V květnových obecních volbách získala SdP 98 % hlasů, novým starostou se stává Rohn, bývalý člen DNP. Snahy československých politiků a ani mise

lorda Runcimana (jejíž členové navštívili i Liberec) neřeší problém sudetských Němců, neboť Henlein klade stále nové požadavky. Po Hitlerově vystoupení 12. září 1938 bylo v Československu vyhlášeno stanné právo a přední vůdci SdP utíkají do Německa. 16. září byla SdP rozpuštěna. RZ upozorňují na cenzuru, která jim nedovoluje pravdivěji informovat. Všechna diplomatická jednání, která v této probíhala, končí podpisem Mnichovské dohody a sudetští Němci se stávají občany říše.

Po podepsání Mnichovské dohody prochází Liberec, jako hlavní město Sudetské župy, řadou změn. Obyvatelé Liberce se stávají občany říše. Dlouho očekávaný okamžik, který nastal, přinesl velké nadšení a uspokojení, které se objevilo i na stránkách RZ. Nacisté již nepotřebují Reichenberger Zeitung a jeho činnost je po 78 letech ukončena, pokračovatelem se stává Die Zeit, jako deník NSDAP v sudetské župě. Sudetští Němci ve městě očekávali velký podíl na samosprávě a zvláštní postavení v rámci říše. Skutečnost však přinesla rozčarování, správní úřady byly kromě nejvyšších funkcionářů SdP obsazovány Němci z říše. Hitler vzal všem organizacím, sdružením a samozřejmě i SdP samostatnost a začlenil je do říšských organizací. V této době přijíždějí do Liberce významní představitelé třetí říše a návštěvy se stávají součástí předvolební kampaně. 5. listopadu se SdP slučuje s NSDAP. Kampaň vyvrcholí dva dny před volbami, kdy do města přijíždí Hitler. Oficiálně se sudetští Němci přihlašují k říši volbami konanými 4. prosince 1938.

6. Seznam pramenů a literatury

6. 1. Seznam pramenů

Die Zeit, 6. 11. 1938 - 31. 12. 1938, SOA Liberec.

Kronika města Liberce VII, 1931 - 1936, SOA Liberec.

Kronika města Liberce VII, 1937 - 1941, SOA Liberec.

Reichenberger Zeitung, roč. 1933 - 1938, SOA Liberec.

6. 2. Seznam literatury

Bartoš, J.: Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938 - 1945. 2. vydání, Český svaz protifašistických bojovníků, Praha 1986, s. 158.

Barvínková, R.: Jazykové spory v česko - německých vztazích v Liberci od konce 19. stol. až do roku 1938. Dipl. pr., PF TUL, Liberec 1996, s. 122.

Beneš, E.: Mnichovské dny. Paměti. 1. vydání, Svoboda, Praha 1968, s. 555.

Biman, S. - Cílek, R.: Partie hnědých pěšáků. 1. vydání, SPN, Severočeské nakladatelství, Ústí nad Labem 1976, s. 260.

Biman, S. - Malíř, J.: Kariéra učitele tělocviku. 1. vydání, Severočeské nakladatelství, Ústí nad Labem 1983, s. 373.

Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder. Band II.: I - M. 1. Aufl., R. Oldenbourg Verlag, München 1984, s. 724.

Czizmazia, M.: Český regionální tisk v Liberci v letech 1918 - 1938. Dipl. pr., PF TUL, Liberec 1995, s. 62.

Čelovský, B.: So oder so. Řešení české otázky podle německých dokumentů 1933 - 1945. 1. vydání, Sfinga, Ostrava 1995, s. 544.

Češi a Němci, historická tabu. Tschechen und Deutschen, historische Tabus. 1. vydání, Prago Media, Praha 1995, s. 349.

- Dau, R. - Svatosch, F.: *Neueste Geschichte der Tschechoslowakei*. 1. Aufl., VEB Deutscher Verlag der Wissenschaft, Berlin 1985, s. 312.
- Deubner, K. A.: *Der Politiker Konrad Henlein*. 1. Aufl., Deutscher Sort Verlag, Bad Furt bei München 1938, s. 106.
- Douděra, K.: *Republika na úvěr*. 1. vydání, Novinář, Praha 1987, s. 282.
- Ermacora, F.: *Die sudetendeutschen Fragen - Rechtsgutachten*. 1. Aufl., Wiener Verlag, Himberg bei Wien, 1992, s. 284.
- Faltys, A.: *Postavení českého pohraničí v rámci Velkoněmecké říše v letech 1938 - 1945. Historie vojenství*, 1968, č. 3., s. 386 - 420.
- Franzel, E.: *Sudetendeutsche Geschichte*. 1. Aufl., Bechtermünz Verlag, Augsburg 1997, s. 491.
- Gebhard, J.: *Rok zkoušek a zklamání*. 1. vydání, SPN, Praha 1990, s. 50.
- Goebbels, J.: *Deníky 1938*. 1. vydání, Dialog, Liberec 1992, s. 296.
- Grünberg, K.: *SS - Hitlerova černá garda*. 1. vydání, Svoboda, Praha 1981, s. 484
- Habel, F. P.: *Die Sudetendeutschen. Studienbuchreihe der Stiftung Ostdeutscher Kulturrat, Band 1*, 1. Aufl., Langen Müller, München 1992, s. 261
- Hájek, M.: *Od Mnichova k 15. březnu*. 1. vydání, SNPL, Praha 1959, s. 179.
- Hass, G.: *Münchener Diktat - Komplott zum Krieg*. 1. Aufl., Dietz Verlag Berlin, Berlin 1988, s. 303.
- Hilf, R.: *Němci a Češi*. 1. vydání, Prago Media News, Praha 1996, s. 238.
- Hoensch, J. K.: *Geschichte der Tschechoslowakei*. 3. Aufl., W. Kohlhammer, Stuttgart 1992, s. 253.
- Holub, O.: *Souboj s abwehrem*. 1. vydání, Orbis, Praha 1975, s. 256.
- Horáková, L.: *Obsazení Liberecka čs. vojskem na konci roku 1918 in: Vznik samostatného Československa a severní Čechy*. 1. vydání, okresní archiv v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1968, s. 183 - 186.
- Jahn, R.: *Konrad Henlein*. 2. Aufl., Adam Kraft Verlag, Karlsbad 1938, s. 187.

- Karpaš, R. a kol.: Kniha o Liberci. 1. vydání, Dialog, Liberec 1996, s. 664.
- Komu sluší omluva. Češi a sudetští Němci (dokumenty, fakta, svědectví). 1. vydání, Erika, Praha 1992, s. 227.
- Král, V.: Dny, které otřásly Československem. 1. vydání, NV, Praha 1975, s. 331.
- Krofta, K.: Z dob naší první republiky. 1. vydání, SPNL, Praha 1938, s. 66.
- Křen, J.: Mnichovská zrada. Praha 1958.
- Kural, V.: Konflikt místo společenství? Češi a Němci v čs. státě (1918 - 1938), 1. vydání, R, Praha 1993, s. 272.
- Kural, V.: Místo společenství - konflikt! Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu (1938 - 1945). 1. vydání, ÚMV Praha, Praha 1994, s. 296.
- Kvaček, R. - Chalupa, A. - Hejduk, M.: Československý rok 1938. 1. vydání, Panorama, Praha 1988, s. 301.
- Kvaček, R.: Osudná mise. 1. vydání, NV, Praha 1958, s. 240.
- Lug, V.: Heimatskunde des Bezirkes (Kreises) Reichenberg, Sudetenland. Teil IV., Heft 2. Verlag der Lehrvereine des Reichenberger Bezirkes und Vereines für Heimatskunde des Jeschken - Iser Gaues. Reichenberg 1931 - 1940, s. 141.
- Lukeš, F.: Podivný mír. 1. vydání, Svoboda, Praha 1968, s. 369.
- Lvová, M.: Mnichov a E. Beneš. 1. vydání, Členská knihnice, Praha 1968, s. 285.
- Mnichov a březnová tragédie. Edice dokumentů. Praha 1979 - 1988 (součást široce koncipované edice dokumentů Protifašistický a národně osvobozenecský boj českého a slovenského lidu 1938 - 1945, připravované kolektivem pracovníků Státního ústředního archivu v Praze)
- Moulis, M. - Tomášek, D.: Život plný nenávisti. 1. vydání, MF, Praha 1977, s. 252.
- Mosse, R.: Zeitungskatalog der Tschechoslowakei und Plakatierungsbuch, Reichenberg 1937, s. 202.
- Novák, O.: Henleinovci proti Československu. 1. vydání, Naše vojsko, Praha 1987, s. 240.

- Olivová, V.: Dějiny Československa IV. 1. vydání, SPN, Praha 1967, s. 584.
- Pasák, T.: K historii českého fašismu. 1. vydání, Český svaz protifašistických bojovníků, Praha 1985, s. 94.
- Peroutka, Ferdinand: Budování státu I., 3. vydání, Lidové noviny, Praha 1991, s.442
- Peroutka, Ferdinand: Budování státu II., 3. vydání, Lidové noviny, Praha 1991, s.453
- Prinz, F.: Geschichte Böhmens 1848 - 1948. 1. Aufl., Langen Müller, München 1988, s. 479.
- Procházka, J.: Liberečtí komunisté proti henleinovcům. In: Severní Čechy a Mnichov. VŠST Liberec a PF Ústí nad Labem. Liberec. s.69-139.
- Rudiš, J.: Německý regionální tisk v Liberci 1918 - 1938. Dipl. pr., PF TUL, Liberec 1997, s. 123.
- Richter, K.: Sudety. 1. vydání, Fajma, Praha 1994, s. 199.
- Seibt, F.: Německo a Češi. Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy. 1. vydání, Academia, Praha 1996, s.464.
- Sudetenatlas, Liberec 1942.
- Technik, R.: Liberec minulosti a současnosti. 2. přepr. vydání, Severočeské nakladatelství, Ústí nad Labem 1980, s. 308.
- Tisíc let česko - německých vztahů. 2. aktual. vydání, Institut pro všeobecnou kulturu a politiku, Praha 1991, s. 281.
- Tomášek, D.: Deník druhé republiky. 1. vydání, NV, Praha 1988, s. 241.
- Tscherne, E.: Das ist Konrad Henlein. 1. Aufl., Verlag Karl H. Frank, Karlsbad 1938, s. 194.

Seznam zkratk

BdD - Bund der Deutschen

BdL - Bund der Landwirte

DAWG - Deutsche Arbeits- und Wirtschaftsgemeinschaft

DCV - Deutsche Christlichsoziale Volkspartei

DDFP - Deutsche demokratische Freiheitspartei

DGP - Deutsche Gewerbeartei

DKV - Deutscher Kulturverband

DNP - Deutsche Nationalpartei

DNSAP - Deutsche nationalsozialistische Arbeitspartei

DSAP - Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei

DSP - Deutschsoziale Partei

DTV - Deutscher Turnverband

FS - Freiwilliger Schutzdienst

HJ - Hitler Jugend

NSDAP - Nationalsozialistische deutsche Arbeitspartei /

RZ - Reichenberger Zeitung

SA - Sturmabteilung

SHF - Sudetendeutsche Heimatfront

SD - Sicherheitsdienst

SdP - Sudetendeutsche Partei

SOS - Stráž obrany národa

SS - Schutzstaffel

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 - Volby do libereckého obecního zastupitelstva

Příloha č. 2 - Volby do poslanecké sněmovny

Příloha č. 3 - Výzva K. Henleina k vytvoření Sudetoněmecké vlastenecké fronty
z 1. října 1933

Příloha č. 4 - Předvolební cesta Konráda Henleina

Příloha č. 5 - Návrh československé vlády z 18. února 1937 na uskutečnění tzv.
národnostního vyrovnání na základě požadavků německých
aktivistických stran

Příloha č. 6 - Karlovarský program SdP z 24. dubna 1938

Příloha č. 7 - Německé požadavky dle memoranda SdP z 7. června 1938

Příloha č. 8 - Henleinovo prohlášení o připojení sudetských zemí k říši z 15. září
1938

Příloha č. 9 - Výzva vedení SdP k vytvoření sudetoněmeckého freikorpsu ze 17.
září 1938

Příloha č. 10 - Ztráty ČSR v důsledku Mnichovské dohody

Příloha č. 11 - Seznam návštěv významných představitelů třetí říše v Liberci v
říjnu - prosinci 1938

Příloha č. 12 - Ukázky z regionálního tisku

Příloha č. 1 - Volby do libereckého obecního zastupitelstva

Rok	1919		1923		1929		1938	
Strana	Hlasů	Mandátů	Hlasů	Mandátů	Hlasů	Mandátů	Hlasů	Mandátů
České strany								
České spojené strany	2273	5	2962	6	1230	2	3778	6
Čsl. Sociálně demokratická str. dělnická					1234	2		
Čsl. Strana lidová					318	1		
Německé strany								
Spojené německé strany	9827	22						
Deutschen Wahlgemeinschaft			9934	19				
DAWG					4041	8		
Deutsche Nationalpartei					3904	8		
DNSAP			2655	5	2076	4		
Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei	6784	15	1559	3	2294	4		
Komunistická strana Československa			3442	7	2720	5	899	1
Deutsche christlichsoziale Volkspartei					2366	4		
Deutschsoziale Partei			983	2	1076	2		
Židovská kandidátka	384	0						
Deutsch Gewerbeartei					1305	2		
Sudetendeutsche Partei							19766	33
Demokratischen Wahlblock							1106	2

Příloha č. 2 - Volby do Poslanecké sněmovny

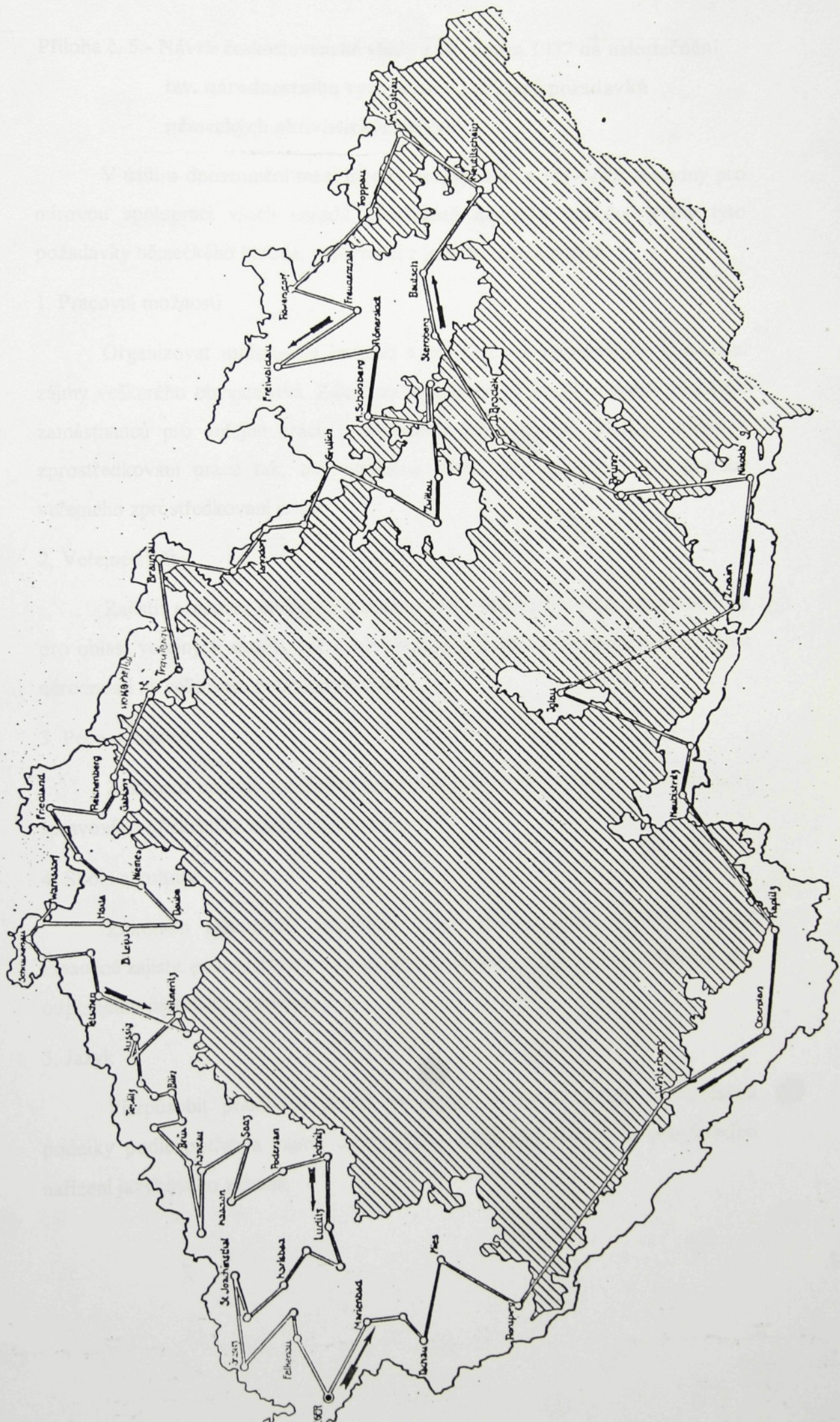
Rok	1920		1925		1929		1935	
Strana	Hlasů	%	Hlasů	%	Hlasů	%	Hlasů	%
České strany								
Čsl. sociálně demokratická str. dělnická			585	2,63	652	2,89	1073	4,28
Čsl. strana národně socialistická			777	3,49	807	3,57	823	3,28
Čsl. živnostenskoobchodnická strana středostavovská			468	2,1	435	1,93	446	1,78
Čsl. národní demokracie			853	3,83	662	2,93	893	3,56
Čsl. strana lidová			187	0,84	195	0,86	183	0,73
Národní strana práce			75	0,34				
Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu			50	0,22	97	0,43	133	0,53
Čsl. strana agrární a konzervativní			42	0,19				
Liga proti vázaným kandidátním listinám					108	0,48		
Národní obec fašistická							19	0,08
České strany	3465	16,53						
Německé strany								
Deutsche Nationalpartei	8581	40,84	6243	28,06	3535	15,65		
DNSAP			2517	11,31	2069	9,16		
DSAP	5614	26,71	2187	9,83	2863	12,67	1254	5
Komunistická strana Československa			2729	12,27	1442	10,81	1160	4,63
nezávislí komunisté			10	0,04				
Deutsch - demokratische Freiheitspartei	1537	7,31						
Deutsche christlichsoziale Volkspartei	1421	6,74	3531	15,87	3747	16,59	1110	4,43
židovská kandidátka	327	1,54	572	2,57	253	1,12		
Bund der Landwirte	73	0,33	1419	6,38	4725	20,92	93	0,37
Sudetendeutsche Partei							17497	69,8
Sudetendeutsche Wahlblock							354	1,41
Partei der Schuldner							29	0,12

Karpaš, R. a kol.: Kniha o Liberci. 1. vydání, Dialog, Liberec 1996, s. 648.

Příloha č. 3 - Výzva K. Henleina k vytvoření Sudetoněmecké vlastenecké
fronty z 1. října 1933

Všem sudetským Němcům!

Pokusy sloučit v dnešní době plné hrozných útrap existující sudetoněmecké strany v jeden velký, sevřený politický útvar ztroskotaly... Národ má už dost toho malodušného partajničení. Národ si už nežádá ani nenávisti mezi stranami a národy, nýbrž touží po spravedlivém budování národního společenství překonáním stranického a třídního boje a po mírumilovném soužití národů v tomto státě... „Sudetoněmecká vlastenecká fronta“ usiluje pojmout v sebe všechny Němce v tomto státě, kteří stojí pevně na půdě národního společenství a křesťanského světového názoru... „Sudetoněmecká vlastenecká fronta“ bude na půdě, na niž nás osud postavil, s uznáním kompetence státu a za použití všech zákonně přípustných prostředků pracovat na dosažení těchto cílů... „Sudetoněmecká vlastenecká fronta“ bude vystavěna na stavovském základě, aby umožnila pojmout bez výjimky všechny soukmenovce... Dělníci, občané a rolníci! Semkněte řady! Věnujme veškeré úsilí své vlasti!

**Příloha č. 5 - Návrh československé vlády z 18. února 1937 na uskutečnění
tzv. národnostního vyrovnání na základě požadavků
německých aktivistických stran**

V úsilí o dorozumění mezi národy našeho státu a vytvoření základny pro mírovou spolupráci všech národů předkládají německé koaliční strany tyto požadavky německého národa, vyplývající z jeho životních potřeb.

1. Pracovní možnosti

Organizovat umístování investic s ohledem na hospodářské a sociální zájmy veškerého obyvatelstva. Zákonem zabezpečit přijímání místních dělníků a zaměstnanců pro veřejné práce prováděné v jejich oblasti. Rozšířit zákon o zprostředkování práce tak, aby uvolněná místa byla vyhrazena pro potřeby veřejného zprostředkování práce.

2. Veřejné služby

Zajistit pracovní možnosti a postup pro příslušníky všech národností jak pro oblast veřejných služeb, tak i pro veřejné podniky, a to podle podílu každé národnosti na celkovém počtu obyvatelstva.

3. Péče o mládež

Zákonem upravit sociální a zdravotní péči o děti a mládež tak, že bude spravována příslušníky vlastní národnosti.

4. Škola a kultura

Zákonem zabezpečit vyučování všech dětí v jejich rodném jazyce. Finančně zajistit existující kulturní a osvětová zařízení, jakož i jejich vybavení, aby odpovídalo národním potřebám

5. Jazyk

Přizpůsobit používání jazyka ve styku se soudy, úřady a veřejnými podniky podle potřeb a zájmů obyvatelstva. Odstranit článek 52 prováděcího nařízení jazykového zákona.

6. Parlament

1. Umožnit příslušníkům všech národností ve státě vykonávání parlamentních funkcí. Uskutečnit potřebné jazykové úlevy. Rozšířit překlady pořizované parlamentem na veškerý parlamentní materiál.

7. Parlamentní komise pro stížnosti

1. Vytvořit parlamentní komisi pro stížnosti, která bude přijímat všechny stížnosti vyplývající z nedodržování shora navrhovaných norem.

2. Všechny oběžníky vlády, které jsou adresovány všem národnostem, musí být přeloženy do všech národních jazyků.

3. Vytvoření zákona, který stanoví, že každý občan má právo podat stížnost na vládu, pokud se domnívá, že vláda porušuje jeho práva.

4. Odstranění bariér, které brání lidem s tělesným postižením vstoupit do vládních budov a veřejných míst.

5. Ustanovení a provedení zákona, který stanoví, že každý občan má právo na zaměstnání.

6. Úplná svoboda příměří a svoboda projevu (nacistů).

Příloha č. 6 - Karlovarský program SdP z 24. dubna 1938

1. Sjednání úplné rovnoprávnosti a rovnocennosti pro německou národní skupinu s českým národem v ČSR.
2. Uznání sudetoněmecké národní skupiny jako právní osobnosti, aby její rovnoprávnost ve státě mohla býti zachráněna.
3. Stanovení a uznání německého národního území.
4. Vybudování německé národní samosprávy v německém národním území ve všech oborech veřejného života, pokud se jedná o zájmy a záležitosti německého národního tělesa.
5. Vytvoření zákonných ochranných opatření pro ty státní příslušníky, kteří bydlí vně rámce uzavřeného území jejich národnosti.
6. Odstranění bezpráví, které se stalo sudetskému německému národu od roku 1918, a reparace hmotných škod, jež tím bezprávím byly učiněny.
7. Uznání a provedení zásady, že v německém území mají být jen němečtí veřejní zaměstnanci.
8. Úplná svoboda přiznání se k německé národnosti a k německému světovému názoru (nacismu).

Příloha č. 7 - Německé požadavky dle memoranda SdP z 7. června 1938

1. Uznání národností za subjekty práva.
2. Rozdělení území na Siedlungsgebiete a nové rozdělení okresů.
3. Rozšíření samosprávy - od obce až k Volkstagu.
4. Volkstag a zemská nacionální zastupitelstva.
5. Katastr národností.
6. Národnostní sekce v ministerstvech.
7. Němečtí úředníci do Siedlungsgebiet.
8. Národnostní proporcionalita úředníků.
9. Nové jazykové právo (v úřadech a parlamentě).
10. Národnostní klíč v rozpočtu.
11. Kontrola provedení národnostního klíče v rozpočtu.
12. zastoupení v centrálních institucích hospodářských, finančních, pojišťovacích, sociálních, hygienických, atd.
13. Odškodnění za politiku od roku 1918 (školy minoritní, sanace bank, reforma pozemková, universita atd.).

**Příloha č. 8 - Henleinovo prohlášení o připojení sudetských zemí k říši
z 15. září 1938**

Soukmenovci, jako nositel Vaší důvěry a vědom si své odpovědnosti konstatuji před celou světovou veřejností, že systém utlačování ze strany českého národa dosáhl svého vrcholu použitím kulometů, obrněných vozů a tanků proti bezbranným sudetským Němcům. Tím český národ ukázal celému světu s konečnou platností, že je nemožné žít s ním v jednom státě.

Zkušenosti dvacetiletého tyranství, a především těžké krvavé oběti posledních dnů opravňují mě prohlásit:

1. V roce 1919 bylo nám upřeno slavnostně slíbené právo na sebeurčení a byl nám proti naší vůli vnucen český stát.
2. aniž bychom se někdy zřekli práva na sebeurčení, pokusili jsme se za těžkých obětí o všechno, abychom zajistili v českém státě svou existenci.
3. Všechno úsilí, abychom český národ a jeho odpovědné činitele přiměli k čestnému a spravedlivému vyrovnání ztroskotalo na jejich nesmiřitelné snaze vyhladit nás.

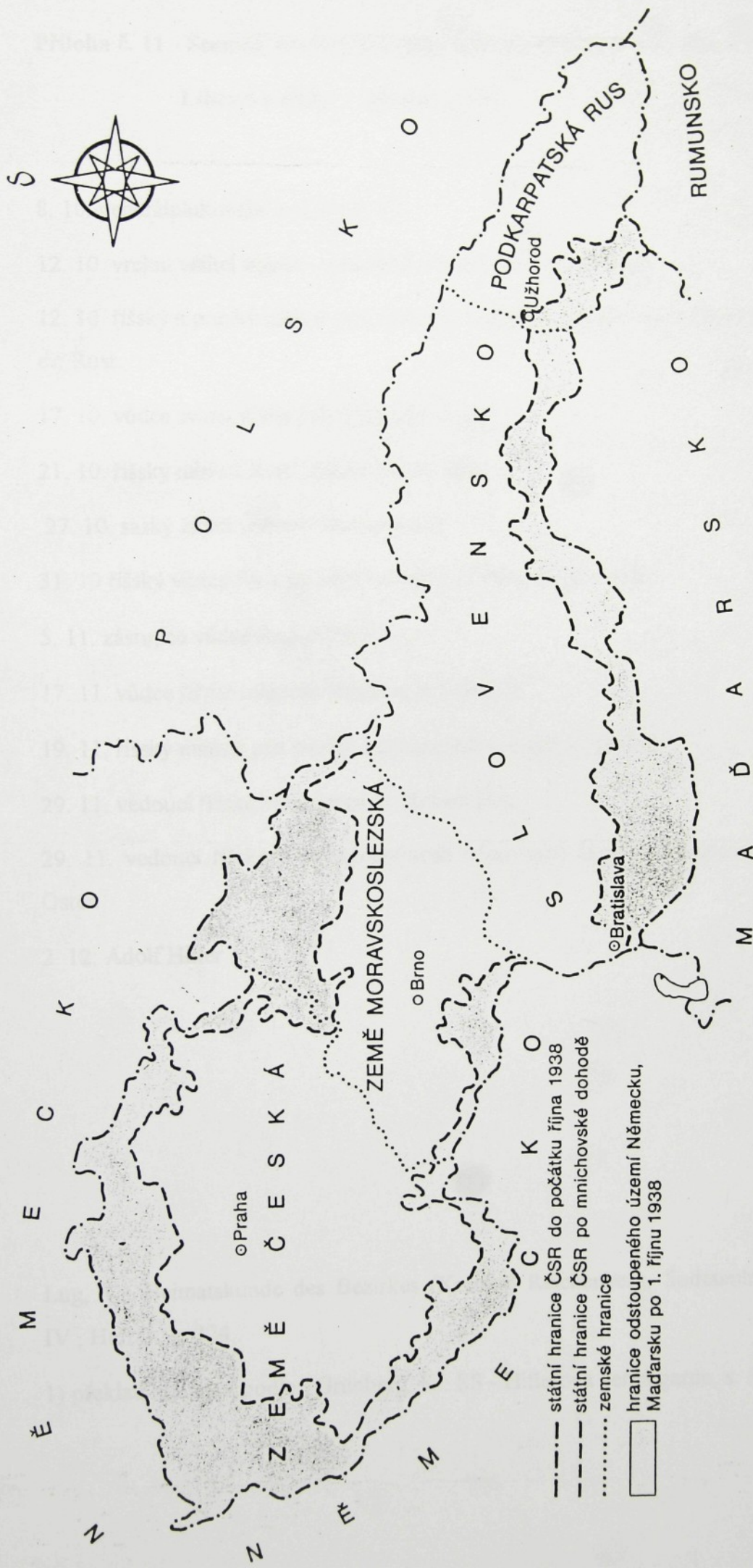
V této hodině útrap sudetských Němců předstupuji před Vás, německý národ a celý civilizovaný svět a prohlašuji: Chceme žít jako svobodní němečtí mužové a ženy! Chceme opět mír a práci v naší vlasti! Chceme domů do říše!

Bůh žehnej nám a našemu spravedlivému boji!

17. září 1938

Sudetští Němci, 1. října 1933 vyzval Konrád Henlein sudetské Němce k vytvoření sudetoněmecké Heimatfronty v poctivé snaze zajistit Němcům v českém státě životní práva cestou vyrovnání s českým národem. Tuto snahu projevovali sudetští Němci průkazně po dobu pěti let. Dnes musíme konstatovat, že veškeré úsilí o vyrovnání cestou klidné práce ztroskotalo na nesmiřitelném vyhlazovacím úsilí českých držitelů moci. Zatímco jsme se my snažili posilovat mezi sudetskými Němci ochotu ke spolužití, na české straně se plánovitě rozněcovala nenávist proti všemu německému. Zatímco dále pražská vláda svými projevy, sliby a jednáním svatouškovsky předstírala ochotu k dohodě, vystupňovaly české strany bezuzdný šovinismus českého lidu, zatímco se pražská vláda snažila promyšleně oklamat světovou veřejnost projevy, sliby a bezvýznamnými ústupky, byl zároveň veden urputný a bezohledný vyhlazovací boj proti nečeským národům všemi státními prostředky, v němž pak pokračovali orgány téže vlády a jí cílevědomě podporované české bojové svazy.

V posledních týdnech odhodili čeští držitelé moci svou masku. Česká vláda již vůči bolševicko - husitským živlům není pánem situace. Dokonce v této chvíli obelhává a klame pan Beneš svůj národ o skutečné situaci. Je příliš zbabělý, aby před českými rolníky a dělníky přiznal zhroucení své politiky. Svou poslední naději upírá na evropskou katastrofu. Ač si je vědom následků, žene bolševicko - husitské hordy v uniformách a v podobě české soldatesky plné nenávisti proti bezbranným sudetským Němcům. Nezměrné utrpení postihlo naši sudetoněmeckou vlast. deset tisíc našich, kteří se ničeho nedopustili a pouze se hlásili ke svému národu, museli uprchnout za hranice, aby unikli záhubě nebo odvezení jako bezbranní rukojmí. Milióny jich však jsou vydány napospas cizímu násilí. Jsme ve stavu nejhlubší tísně. Jestliže se nyní chápeme zbraní a zřizujeme sudetoněmecký freikorps, pak tím uplatňujeme pro sebe právo na sebeobranu národů, užívané za všech dob.

Příloha č. 11 - Seznam návštěv významných představitelů třetí říše v

Liberci v říjnu - prosinci 1938:

- 8. 10. generálplukovník¹ von Bock
- 12. 10. vrchní velitel vojska - generálplukovník von Brauchitsch
- 12. 10. říšský a pruský ministr pro výchovu, vzdělání a vyučování a župní vedoucí dr. Rust.
- 17. 10. vůdce svazu válečných obětí Oberlinder
- 21. 10. říšský ministr Kerrl, říšský ministr Gürtel
- 27. 10. saský župní vedoucí Mutschmann
- 31. 10. říšský vůdce SS a šéf německé policie Heinrich Himmler
- 5. 11. zástupce vůdce Rudolf Hess
- 17. 11. vůdce říšské mládeže Baldur von Schirach
- 19. 11. říšský ministr pro osvětu a propagandu Joseph Goebbels
- 29. 11. vedoucí říšské organizace dr. Robert Ley
- 29. 11. vedoucí říšských tělovýchovných organizací. Hans von Schommer und Osten
- 2. 12. Adolf Hitler

Lug, V.: Heimatskunde des Bezirkes (Kreises) Reichenberg, Sudetenland. Teil IV., Heft 2., s. 324..

1) překlad hodností podle: Grünberg, K.: SS - Hitlerova černá garda, s. 437.

Reichenberger Zeitung

Tagblatt für das deutsche Volk in Böhmen

Reichenberg, Montag, den 20. März 1933.

Organisation des Friedens. Viermächte-Konferenz in Rom.

Zünftiger Auslands- und politischer Waffenstillstand: England, Frankreich, Deutschland und Italien.

Rom, 20. März.

Wie gemeldet wird, ist im Zusammenhange mit der Besprechung des englischen Ministerpräsidenten mit dem Duce an Frankreich und Deutschland die Einladung Macdonalds und Mussolinis ergangen, die Außenminister nach Rom zu entsenden, so daß die von Macdonald ins Auge gefasste Konferenz der vier Großmächte sofort im Anschlusse an die römischen Besprechungen stattfinden könnte.

Der Plan Mussolinis findet in Berlin freundliche Aufnahme.

Politischer Pakt zur Zusammenarbeit der vier Westmächte.

London, 19. März. Der den englischen Ministern Macdonald und Simon in Rom vorgelegte Abstimmungsentwurf trägt den Titel: „Ein politischer Pakt der Entente und Zusammenarbeit zwischen den vier Westmächten.“ Die vier westlichen Mächte sind England, Frankreich, Deutschland und Italien.

Der Vertrag legt die gesamte politische Zukunft Europas fest und kann alle bestehenden Vertragsverpflichtungen einschließlich des Locarno-Vertrages erneuert, ohne aber England auf neue Verpflichtungen festlegen. Zudem wird ein zünftiger Waffenstillstand vorgeschlagen. In einer Anzahl des Vertrages wird gesagt, daß die Revision der Friedensverträge nur durch die Maschine des Völkerbundes vorgenommen werden kann. Diese Bestimmung ist mit Rücksicht auf Frankreich eingelegt worden. Die Unterzeichnung des Vertrages würde nach Ansicht Mussolinis die politische Atmosphäre Europas klären und den Erfolg der Weltwirtschafts-Konferenz sicherstellen. Der ursprüngliche Vertragstext wurde nur sowohl in französischer als auch in deutscher Sprache veröffentlicht. Der Vertrag wurde dem deutschen Völkern v. Hasselt vorgelegt worden.

Die Aufnahme in London und Paris.

London, 20. März. Der von Mussolini vorgeschlagene Pakt der vier Westmächte findet die volle Zustimmung „Times“, die die dringende Notwendigkeit, baldigst die in Versailles beschlossenen Strafmaßnahmen in Deutschland zu beilegen. Auch in Rom sei ein Erfolg, der bereits die Spannung der Lage in Europa beenden werde. Das Blatt weist auf die Zonierung Englands und Italiens als Garant des Locarno-Vertrages sowie darauf hin, daß Mussolini und Macdonald eine schrittweise und vorübergehende Revision der Friedensverträge ohne Anwendung von Gewalt eingeleitet seien. Der Erfolg der Zusammenarbeit zwischen den vier Westmächten werde davon abhängen, inwieweit die Regierungen in der Praxis an die von ihnen von einem gemeinsamen Standpunkt herangehen könnten. Die „Times“ weist dann auf den Plan für England hin, daß der Plan für England nicht sei. Die Grundlagen der Zusammenarbeit zwischen den vier Westmächten werde davon abhängen, inwieweit die Regierungen in der Praxis an die von ihnen von einem gemeinsamen Standpunkt herangehen könnten. Die „Times“ weist dann auf den Plan für England hin, daß der Plan für England nicht sei.

Die Grundlagen der Zusammenarbeit zwischen den vier Westmächten werde davon abhängen, inwieweit die Regierungen in der Praxis an die von ihnen von einem gemeinsamen Standpunkt herangehen könnten. Die „Times“ weist dann auf den Plan für England hin, daß der Plan für England nicht sei.

Verhandlung sei nur möglich, wenn man sich an die Lösung dieser Fragen heranmache. — Der „Daily Telegraph“ erklärt, daß das Konzept der vier Westmächte nichts weiter als eine Wiederbelebung des Locarno-Abkommens sei, und daß die Befestigung der Abstände, unter denen die europäische Gemeinschaft leide, die notwendige Voraussetzung für die Erhaltung des Friedens sei. — Die liberale „News Chronicle“ schreibt, es sei schwer einzusehen, wie Deutschland einem Waffenstillstand zustimmen könne, der die Frage des polnischen Korridors auf fünf Jahre hinaus ungelöst lasse. Andererseits könne man kaum annehmen, daß Mussolini Vorschläge unterbreite, ohne vorher die Zustimmung Deutschlands unterhandelt zu haben. Außerdem könne der Pakt eine Vertragsrevision annehmend nicht aus.

Paris, 19. März. In dem Echo der Pariser Presse zum Besuche Macdonalds in Rom spiegelt sich die ganze Unsicherheit der französischen Politik, das Schwanken zwischen Hartnäckigkeit und Reiznation, zwischen Hoffnungen und Pessimismus. Fast überall ist das Bestreben erkennbar, die Lage Frankreichs nicht durch offene Feindseligkeiten gegen Macdonald und Mussolini noch zu verschlechtern und vielmehr die Regierung nachstehende Organe benützen sich eines besonders heftigen Tones. Der als offiziell zu betrachtende Außenpolitiker des „Petit Parisien“ meint, Mussolini habe bezeugt, daß er durch gewisse Gesten und Reden Bewegungen begunstigt habe, deren gefährlicher Charakter ihm

heute klar geworden sei. Vor allem sei Mussolini ebenso wie Frankreich ein Gegner des Anschlusses, der aus leicht schnell einen deutschen Hafen machen würde. Mit diesem Optimismus steht indessen der „Petit Parisien“ ziemlich allein da. Die unabhängige Presse spricht offen aus, daß die Zusammenkunft zwischen Macdonald und Mussolini den Druck auf den Versailler Vertrag zweifellos verstärken würde. Macdonald habe sich bereits zum Revisionismus bekannt. — Das Blatt Toloziers bekennt offen: „Deutschland, auch das hitlerische Deutschland, hat keine bösen Absichten gegen Frankreich. Die beiden Länder, die von Angst vor einem plötzlichen Angriff befreit sind, können ruhig schlafen. Aber Deutschland hat europäische Pläne, die man genau kennen muß, um zu wissen, ob sie für Frankreich annehmbar sind und in welchem Maße. Schon jetzt muß man Deutschland warnen, daß es gefährliche Wege geht, auf die sich Frankreich nicht drängen lasse.“ — Die Redakteure des „Echo“ auf den Vorschlag Mussolinis mit dem Hinweis auf die Verpflichtungen Frankreichs gegenüber den kleineren Staaten ab. Petinar schreibt z. B. im „Echo de Paris“: Die Verträge, die wir mit Polen und der kleinen Entente abgeschlossen haben, verbieten uns, in den römischen Klub einzutreten, in diesen sogenannten Friedensklub, der aber in Wirklichkeit ein Kriegsklub ist. — Das „Journal“ schreibt: Dieser schöne Plan führt uns zur Überwindung und dann zur Revision der Verträge.

Gründung des Sudetendeutschen Volksrates.

Reichenberg, 19. März.

Unter der Leitung des Präsidenten des Deutschpolitischen Arbeitsamtes in Prag, Dr. Ledebur-Wicheln, und des Vorsitzenden des Reichenberger Bezirksvolksrates, Dr. Hans Weirauch, fand heute nachmittags in der großen Volkshalle des Rathauses zu Reichenberg die Gründung des Sudetendeutschen Volksrates statt.

Die aus allen Teilen des sudetendeutschen Sprachgebietes von allen deutschbewohnten Parteien und den in Betracht kommenden Organisationen zahlreich besetzte Tagung fand nach eingehender Berichterstattung unter begeistelter Zustimmung den Beschluß, den von unserem geliebten sudetendeutschen Volke geforderten Sudetendeutschen Volksrat in das Leben zu rufen. Nach einer lebhaften, von einheitlichem Willen getragenen Aussprache, gelangte in feierlicher Abstimmung ein vorläufiges Grundgesetz zu einheitlicher Annahme, nach dem die Vereinigungen in den Volksrat vorzunehmen sind, dem dann die Beratung und Beschlußfassung über die endgültigen Volksratsstatuten obliegt. Mit der Durchführung der einschlägigen Arbeiten wurde der Reichenberger Bezirksvolksrat beauftragt.

Die für unser sudetendeutsches Volk geschädigte Tagung gipfelte in der einmütigen Annahme der folgenden

Rundgebung:

Die am 19. März in Reichenberg anläßlich der Gründung des Sudetendeutschen Volksrates zahlreich versammelten Vertreter aller deutschbewohnten politischen Parteien

und Stände machen alle verantwortlichen deutschen Stellen, aber auch die tschechoslowakische Regierung auf die in den deutschen Gebieten herrschende große Not neuerlich aufmerksam und verlangen, daß die neue Investitions-Aktie vor allem zur Hebung dieses kaum mehr tragbaren Notstandes verwendet wird.

Sie verlangen aber auch, daß alles getan wird, die drohende Vermehrung der wirtschaftlichen Schwierigkeiten auszuhalten. Darin sind auf jedem Wege Verhandlungen mit den bisherigen tschechoslowakischen Wirtschaftsexperten, vor allem aber mit Deutschland, einzuleiten und alle Einschränkungen des wirtschaftlichen Verkehrs zu beseitigen.

Sie verlangen ferner, daß in der kürzesten Weise gegen planmäßige Verklammerung der sudetendeutschen Wirtschaft eingeschritten wird. Eine solche vollständige Verklammerung erblicken sie in der Frage der Zentralbank der deutschen Sparkassen; denn diese Bank ist in der Hauptsache doch nur durch staatliche und politische Maßnahmen — Kreditanstalten und Übernahme der Kosten bei der Trennung von der Wiener Zentralbank — in Schwierigkeiten geraten, und es müßte daher als böse Absicht angesehen werden, wenn in diesem Falle aus den Mitteln der dafür zum großen Teile aus Beiträgen der deutschen Anstalten mitgeschaffenen Fonds nicht die erforderlichen Beträge zur Verhängung der

stellt werden. Es wäre um so mittragbarer, als andere unter tschechischem Einfluß stehenden Anstalten Tausende Millionen erhielten. Sie verlangen schließlich in letzter Stunde, daß diese Frage in einer für die deutschen Bewohner dieses Staates annehmbaren Form gelöst wird.

Alle deutschen Wirtschafts-körper werden bei dieser Gelegenheit auf ihre Verantwortung gegenüber ihrem Volke aufmerksam gemacht. Jedes deutsche Unternehmen muß sich darüber klar werden, daß es staatliche Zugriffe selbst ermöglicht, und selbst daran mitschuldig wird, wenn es nicht in vorbildlicher Weise geführt wird.

Die Einleger der deutschen Sparkassen und Volksgeldanstalten aber werden aufgefordert, die sudetendeutsche Wirtschaftsmacht nicht noch durch Angstabwehungen bei diesen Geldanstalten zu verschärfen, zu denen noch von ihnen getroffenen Vorkehrungen und ihnen auch von der Regierung eingeordneten Rechten keinerlei Anlaß vorhanden ist.

Am Zeichen der Gründung des Sudetendeutschen Volksrates stand auch die 14. Jahresversammlung des Deutschpolitischen Arbeitsamtes.

Die Sonntag vormittags gleichfalls im Rathause zu Reichenberg stattfand. Der Vorsitzende Dr. Eugen Ledebur-Wicheln konnte Vertreter aller politischen Parteien, vieler freier Organisationen, von Bezirksräten und Ortsräten begrüßen. Vor allem begrüßte er den Bürgermeister der Stadt Reichenberg Senator Kosta und dankte ihm für die Gastfreundschaft der Stadt Reichenberg. Mit der Abhaltung der diesjährigen Jahresversammlung in der größten Stadt des geschlossenen deutschen Siedlungsgebietes wollte das Deutschpolitische Arbeits-

die in seinem Lande lebenden Minderheiten so behandelt, wie es den moralischen und sittlichen Gesetzen entspricht.

Abgesehen von dieser besonderen Frage erscheint es mir wichtig, noch einmal darauf hinzuweisen, daß es in Mitteleuropa immer unbefriedigende Grenz-

ziehungen geben wird. Das Ziel mitteleuropäischer Politik kann deshalb weder die Revision, noch die Antirevision sein; weder das Bestreben, Grenzen zu errichten, noch Grenzen zu ändern, sondern ausschließlich das Bestreben, die Grenzen als trennende Mauern unwirklich zu machen.

Innerpolitische Zielsetzung.

Nachdem ich nun die Stellung der „Sudetendeutschen Heimfront“ zu den wichtigsten äußeren Problemen festgelegt habe — die Stellungnahme übrigens, die wir seit Beginn unserer politischen Tätigkeit grundsätzlich und praktisch eingenommen haben —, muß ich über unsere nationalpolitische Zielsetzung innerhalb der Tschechoslowakischen Republik sprechen. Obgleich wir es schon hundertmal erklärt haben und es sich aus den vorübergehenden Ausführungen ergibt, habe ich nochmals fest, daß wir

streng zu der demokratisch-republikanischen Staatsform der Tschechoslowakei

stehen. Allerdings — das sage ich ganz offen — wollen wir keine Demokratie, die sich in Worten und Phrasen erschöpft, oft aber im wirklichen Leben keinen demokratischen Geist vernimmt. Nein, wir wollen die echte, lebendige Demokratie der entschlossenen Tat und der sittlichen Persönlichkeit. Wahre Demokratie heißt uns aber nicht, die Herrschaft dieser oder jener Gruppe, heißt uns nicht, die Herrschaft dieser oder jener Partei über ihre engen Sonderinteressen, sondern Demokratie heißt uns echte Volksherrschaft.

Eine Demokratie, die nicht imstande ist, wirklich dem Willen des Volkes Rechnung zu tragen, die sich zu allerlei Mitteln flüchtet, um nicht den klaren und eindeutigen Willen des Volkes zur Geltung zu bringen, ist in sich selbst keine Demokratie.

Aus diesem Grunde und aus unserer gesamten Einstellung heraus treten wir für die freie und uneingeschränkte Wahrung der dem Menschen gebührenden sittlichen und politischen Rechte ein. Aus politischem Grunde äußert sich die wahre Demokratie aber vor allem in der Freiheit der Rede, der Presse und der Versammlungsfreiheit. Denn gerade diese — übrigens in der Verfassungsurkunde feierlich gesicherten Rechte — ermöglichen es dem Volke überhaupt, seinen Willen zum Ausdruck zu bringen.

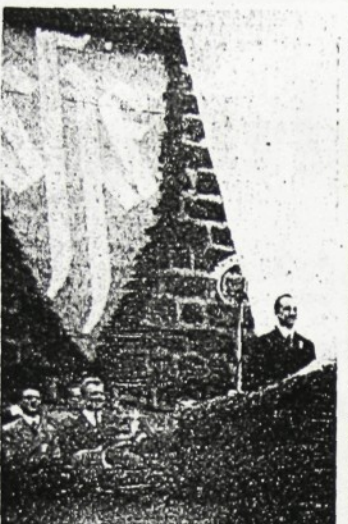
Wir treten damit auch selbstverständlich für die Entpolitisierung der Verwaltung und der Justiz ein. Denn in beiden Bereichen staatlicher Hoheitsaktivität haben wir — wenn ein Staatsvolk in Ordnung sein soll — den Interessen dieser oder jener Gruppe oder den Willkür an der Macht befriedigen zu dienen, sondern sie haben sich ausschließlich dem gesamtstaatlichen Wohle und dem Gelingen zu widmen. Das ist in diesen beiden vielleicht wichtigsten Bereichen staatlicher Souveränität aber nur zu erhalten, wenn sie vollkommen unabhängig und unbeeinflusst gehandhabt werden. Es gibt wohl kaum einen besseren Ratgeber für die wirkliche praktische Demokratie als die Rechtspflege, für die nur eine Grundhabe Geltung haben darf: das Recht muß unter allen Umständen Recht bleiben.

Alle Staatsbürger hat das gleiche Recht zu gelten, gleichgültig, zu welcher Nation sie gehören, gleichgültig, welche Parteilegitimation sie besitzen. Auch gegenüber den Exekutivorganen muß rücksichtslos der Rechtspunkt zur Geltung gebracht werden und jeder Übergriff staatlicher Gewalt muß schärfstens gehandelt werden, wenn nicht das Vertrauen der Bevölkerung in die fundamentalsten Grundlagen

eines demokratischen Staatswesens erschüttert werden sollen. Vor allem aber wäre eines notwendig:

Der Schutz der anständigen und aufrechten Bürgerschaft unseres Staates vor einem Denunziantentum, das überhaupt keine Grenzen mehr kennt.

In neuerer Zeit hat man versucht, uns eines angeblichen Totalitätsanspruches zu überführen, um uns daraus anti-demokratische Gesinnung nachzuweisen. Aus unseren bisherigen Aus-

Konrad Heine liest das national- und staatspolitische Programm der SPD.

führungen geht es zweifellos hervor, daß wir nicht gegen Parteien an sich sind. Wohl aber nehmen wir gegen solche Parteien Stellung, die lediglich rein parteiegoistische Ziele verfolgen und nicht bereit sind, sich den höheren Erfordernissen einer wahren und lebendigen Volksgemeinschaft unterzuordnen. Im übrigen muß es jedem Staatsbürger der Tschechoslowakischen Republik im Sinne ihrer demokratischen Verfassung unbenommen bleiben, sich für die Partei zu entscheiden, der er sein Vertrauen zu schenken bereit ist.

Wenn heute die Massen zu uns strömen, wenn man heute die Varianten einer neuen Politik in uns sieht, wenn man uns

so unendlich viel Vertrauen entgegenbringt, das uns durch alle Nöte und Aufseindungen hindurch getragen hat, das uns stolz macht, das uns aber auch mit der schwersten Verantwortung vor der Zukunft unseres Stammes belädt, so freut uns das. Aber es ist doch etwas sonderbar, wenn man uns daraus einen Vorwurf machen will, daß wir das Vertrauen unserer Bevölkerung genießen; denn diese Schuld liegt ja nicht bei uns, sondern bei jenen, die eben nicht imstande sind, sich in gleicher Weise das Vertrauen aller unserer Bevölkerungskreise zu erwerben.

Und wenn wir heute wirklich die stärkste politische Gruppe des Sudetendeutschentums sind — und das kann heute niemand mehr bestreiten, so sehen wir tatsächlich in der Sudetendeutschen Heimfront den Willen unseres Sudetendeutschentums verkörpert. Wir zählen in unseren Reihen nur freiwillige Anhänger, denn uns steht ja auch nicht das geringste Zwangsmittel zur Verfügung, durch das wir die Anhängerschaft an uns fesseln könnten. Die Sudetendeutsche Heimfront aber wird getragen von dem spontanen und absolut freien Willen unserer Anhängerschaft.

Demokratie und Volksrechte schützen.

Wenn aber echte und wahre Demokratie „Volksherrschaft“ bedeutet, dann muß es uns höchste und heiligste Aufgabe sein, die Volksrechte der einzelnen Volksgruppen zu wahren und zu schützen, dann muß sie die in den einzelnen Volkstämmen lebendigen politischen Kräfte zur Auswirkung kommen lassen, dann muß sie nach den heiligsten Grundsätzen einer wahren Demokratie mit höchster Sorgfalt die den Volksgruppen gebührenden Volksrechte schützen und verteidigen. Demokratie aber heißt dann auch gleichzeitig echter und

wahrer Volksstaat, d. h. sie muß auf den in einem Nationalitätenstaat lebenden Volkskörpern aufgebaut sein. Das aber bedeutet politisch gesprochen: daß wahre und echte Demokratie nur dort wirklich vorhanden ist, wo die Staatsbürger in selbst- und mitverantwortender Tätigkeit im Auf- und Ausbau des Staatswesens beteiligt sein können: „Demokratie ist Selbstverwaltung“, um mit den Worten unseres Staatsoberhauptes zu sprechen. Wir sind daher

gegen jeden Zentralismus,

der notwendiger Weise zu einer Lähmung aller schöpferischen Kräfte führt. Dort, wo alles reglementiert oder verordnet wird, wo das gesamte Leben nach einem einzigen Schema geleitet werden soll, muß es zu einer geistigen Verödung und zu einer Erstarrung kommen, weil weder der einzelnen Persönlichkeit noch der einzelnen Volksgruppe innerhalb eines solchen Staates die Möglichkeit zu wirklich fruchtbarer Entfaltung gegeben ist. Daß ein solcher Zentralismus von vornherein zugleich die Bürokratisierung des gesamten öffentlichen Lebens mit sich bringt, ist eine so allgemein bekannte Tatsache, daß ich hier wohl nicht näher davon zu sprechen brauche. Bürokratismus aber steht wieder in offenem Widerspruch mit der Forderung der Demokratie, die ja vom Grunde aus, ausgeht, alle lebendigen und fähigen Kräfte dem Gesamtwohl dienlich zu machen. Das aber kann nur dadurch geschehen, daß man in viel weiterer Nähe, als dies heute der Fall ist, das Volk selbst zur Mitarbeit an den staatlichen und sonstigen öffentlichen Geschäften heranzieht. Darin liegt ja auch der Grundgedanke jeder Selbstverwaltung

Sudetendeutsches Parlament ist Unsinn: Einheit des Staates und der Staatsführung muß gesichert sein!

Man bringt heute dem Worte Selbstverwaltung vielfach Mißtrauen entgegen, weil man glaubt, es könne dadurch die Einheit des Staates gefährdet werden. Hier aber verwechselt man einheitliche Staatsführung mit Zentralismus. Es ist selbstverständlich, daß die Einheit des Staates und der Staatsführung gesichert sein muß. Es ist daher auch unsinnig, wenn man glaubt, Selbstverwaltung könne ein eigenes sudetendeutsches Parlament oder ähnliches bedeuten. Im Gegenteil: Es soll offen ausgesprochen werden, daß und jeglicher Mißbrauch der Selbstverwaltung im Sinne destruktiver Einflüsse auf die staatspolitische Entwicklung völlig fernliegt. Wir verstehen dabei unter Selbstverwaltung die Dezentralisierung aller Bereiche staatlich-gesellschaftlichen Lebens, die nicht als Ausdruck der staatlichen Souveränität unmittelbar durch Staatsorgane sichernd verwaltet werden müssen.

Tschekisches Verständnis und „Verstehenwollen“.

Wenn wir bei einer solchen Neuorganisation der staatlichen Verwaltung von einem Verständnis des tschechischen Volkes gegenüber dem Sudetendeutschentum sprechen wollen, obwohl diese Forderung ja nur den Grundgedanken eines wirklich demokratischen

Staatsaufbaues entspricht, so können wir den Tschechen und damit dem gemeinen Tschechen Staat nur das eine sagen:

Daß ein solches „Verstehenwollen“ für den Staat selbst die reichsten Früchte tragen würde. Denn dann erst können wir Sudetendeutsche auch mit innerer Befriedigung am Auf- und Ausbau des Staates teilnehmen, wenn wir wirklich sagen können, daß dieser Staat auch unser Staat ist, an dessen Gegenwart und Zukunft wir mitbauen.

Bevölkerungsschlüssel für alle Zweige der Verwaltung.

Wir müssen deshalb auch darauf bestehen, daß auch im rein staatlichen Verwaltungsdienst, im Heer, in den Exekutivorganen, in der Justiz und Finanz, im Verkehrswesen usw. soviel wie in den obersten wie in den unteren Instanzen die Bezeichnung der Posten nach den Bevölkerungsverhältnissen des Wirkungsbereiches erfolgt. Damit würde auch die Lösung der leidigen Sprachengerechtigkeitsfrage erleichtert, wobei wir es selbstverständlich betonen, daß Staatsbedienstete in gemischten nationalen Gebieten und in allen höheren Instanzen alle Landessprachen ihres Wirkungsbereiches ebenfalls

Der Tag der Heimfront in Böhm.-Weipa. Die einzelnen Kreise versammeln sich zum Marsch auf den Festplatz.

Schlüterbrot
hält, was es verspricht.

Reichenberger Zeitung

Die gestrigen Wahlen.

Durchschlagender Erfolg der Sudetendeutschen Partei.

Sie dürfte 40 bis 45 Mandate erhalten.

Schwere Verluste aller anderen deutschen Parteien.

Prag, 20. Mai.

Nach den bis Mitternacht eingelaufenen Berichten über die Wahlen sieht vor allem eines fest: Die Erfolge der Sudetendeutschen Partei Konrad Henleins übertreffen die kühnsten Erwartungen. In einer Reihe von Bezirken haben sich sogar mehr als 75 Prozent aller Wähler für diese Partei der sudetendeutschen Einigung entschieden. Es gibt keinen deutschen Bezirk, in welchem die Sudetendeutsche Partei nicht die Mehrheit errungen hätte.

Soweit ein Überblick derzeit möglich ist, wird diese Partei im Abgeordnetenhaus zumindest 40 bis 45 Mandate zugeteilt erhalten. Schon daraus ergibt sich, daß die Zusammensetzung der parlamentarischen Vertretung des Sudetendeutschtums sich von Grund auf gewandelt hat.

Die beiden Regierungsparteien, die deutschen Sozialdemokraten und der Bund der Landwirte, haben schwere Verluste erlitten. Ob der Bund der Landwirte das Quorum erreicht, ist gegen Mitternacht noch zweifelhaft. Auch die deutschen Christlichsozialen haben trotz ihrer Oppositionsstellung erhebliche Einbußen erlitten. Der Sudetendeutsche Wahlblock, der durch ein Wahlbündnis mit den ungarischen Parteien technisch, zwar gesichert ist, hat eine vollkommen vernichtende Niederlage erlitten und konnte nirgends eine ins Gewicht fallende Stimmengahl aufbringen.

Was das Ergebnis der Prager Wahlen betrifft, so ist bezüglich der Deutschen bemerkenswert, daß auch hier die Sudetendeutsche Partei an die erste Stelle rückt, während der Sudetendeutsche Wahlblock erst den dritten Platz einnimmt.

Im tschechischen Lager scheint der Umschichtungsprozeß seinen durchgreifenden Umfang angenommen zu haben. Die Nationale Vereinigung (Kramarisch-Stribny) hat in Prag beträchtliche Erfolge errungen; hingegen konnte sie in der Provinz ihre Stellungen nicht nur nicht ausbauen, sondern hat sogar an einigen Stellen Verluste erlitten.

Gut gehalten haben sich die tschechischen Agrarier und die tschechischen Sozialdemokraten.

Die tschechischen Nationalsozialisten erlitten — soweit ein Überblick schon möglich ist — unerhebliche Verluste. Das gleiche dürfte von der

tschechischen Volkspartei gelten. Die tschechische Gewerkepartei konnte aus ihrer Oppositionsstellung Nutzen ziehen. Die Kommunisten weisen größere Einbußen auf.

Die Wahl in Reichenberg.

Sudetendeutsche Partei: 70% aller Stimmen.

In Reichenberg ist der Wahlsonntag bei starker Wahlbeteiligung — von den 27.455 Wahlberechtigten übten nicht weniger als 25.067, d. h. 90%, ihr Wahlrecht aus — lebhaft, aber ohne Ruhesörung verlaufen.

Für die Wahl in das Abgeordnetenhaus wurden 25.067 gültige Stimmen abgegeben. Davon entfielen auf die

Sudetendeutsche Partei (Henlein) . . . 17.497
Deutsche Sozialdemokraten . . . 1.254
Kommunisten . . . 1.160
Deutsche Christlichsoziale . . . 1.110
Sudetendeutscher Wahlblock . . . 354
Bund der Landwirte . . . 93
Partei der Schuldner . . . 29

Von den tschechischen Parteien erhielten die

Tschechischen Sozialdemokraten . . . 1.073
Narodni Sjednoceni . . . 893
Tschechische Nationalsozialisten . . . 823
Tschechische Gewerkepartei . . . 446
Tschechische Volkspartei . . . 153
Tschechische Agrarier . . . 133
Tschechische Jesuiten . . . 19

Die Sudetendeutsche Partei (Konrad Henlein) hat somit in Reichenberg siebzig Prozent aller abgegebenen Stimmen auf sich vereinigt.

Für den Senat wurden 22.615 gültige Stimmen abgegeben, u. zw. für die Sudetendeutsche Partei (Henlein) . . . 15.582
Deutsche Sozialdemokraten . . . 1.159

Deutsche Christlichsoziale . . . 1.101
Kommunisten . . . 1.064
Sudetendeutscher Wahlblock . . . 359
Bund der Landwirte . . . 87
Von den tschechischen Parteien erhielten die
Tschechischen Sozialdemokraten . . . 968

Wahl in das Abgeordnetenhaus

am 19. Mai 1935	am 27. Oktober 1929
Wahlberechtigti 27.455	Wahlberechtigti 24
Gültige Stimmen 25.067	Gültige Stimmen 22

Sudetendeutsche Partei (Henlein) 17.497	Deutsche Wahlgemeinschaft: (Bund der Landwirte und TNSG) 4
Sozialdemokraten 1.254	Christlichsoziale und Gewerkepartei 3
Christlichsoziale 1.110	Deutsche Nationalpartei und Land- bund 3
Sudetendeutscher Wahlblock . . . 354	Sozialdemokraten 2
Bund der Landwirte 93	Nationalsozialisten 2
Wirtschaftspartei der Schuldner . 29	Kommunisten 2
Kommunisten 1.160	Tschechen 2
Tschechische Parteien 3.570	Jüdische Partei

Teilergebnisse der Wahlen.

Im folgenden geben wir die Ergebnisse der gestrigen Wahlen, soweit sie in der Nacht eintrafen, wieder. Die Ergebnisse sind nach den Listen-Nummern geordnet, und zwar zunächst die Listen der deutschen Parteien, die Stimmenanzahl der tschechischen Parteien wurde zusammengezogen. Es bedeutet daher:

- 4 = Kommunisten,
- 6 = Deutsche Sozialdemokraten,
- 8 = Bund der Landwirte,
- 9 = Deutsche Christlichsoziale,
- 11 = Sudetendeutscher Wahlblock,
- 12 = Sudetendeutsche Partei (Henlein)
- 15 = Schuldner-Partei,
- Tsch. = Tschechische Parteien.

Wo Ziffern in Klammern (—) stehen, bedeuten sie das Ergebnis der Parlamentswahlen vom Oktober 1929.

Gerechtsbezirk Reichenberg.

Altstadtdorf: 4: 341 (579) und 322; 6: 74 (184) und 70; 8: 31 und 33; 9: 76 und 82; 11: 32 und 32; 12: 1054 und 933; 15: 1; Tsch.: 50 und 44.

Alt-Parz: 4: 255 und 235; 6: und 118; 8: 113 und 108; 9: 99 und 11; 72 und 77; 12: 1668 und 1484; 1 Tsch.: 143 und 132.

Alt-Paulsdorf: 4: 231 und 220; 6 und 100; 8: 21 und 21; 9: 36 und 11; 9 und 7; 12: 912 und 823; Tsch. und 73.

Verzdorf: 4: 216 und 197; 6: 35 und 8; 23 und 24; 9: 14 und 11; 12: 256 217; 15: 1; Tsch.: 22 und 20.

Dörfel bei Reichenberg: 4: 452 (794) 417; 6: 182 (350) und 167; 8: 60 und 9; 96 und 108; 11: 65 und 58; 12: und 1154; 15: 2 und 0; Tsch.: 304 und

Giesdorf: 4: 230 (237) und 209; (95) und 47; 8: 28 und 25; 9: 61 und 11; 10 und 9; 12: 572 und 491; — tschech.: 1: 5 und 5; 2: 434 und 373; 3 und 137; 5: 7 und 8; 10: 78 und 16; 38 und 32.

Frankendorf: 4: 241 (453) und 6: 167 (286) und 151; 8: 5 und 4; und 40; 11: 28 und 30; 12: 1023 und Tsch.: 343 und 319.

Narodni Sjednoceni
Tschechische Nationalsozialisten . . .
Tschechische Gewerkepartei
Tschechische Volkspartei
Tschechische Agrarier
Tschechische Jesuiten

Die folgende Zusammenstellung soll vergleichende Übersicht ermöglichen der Ergebnisse von gestern und jener der Parlamentswahl im Oktober 1929. Ein Vergleich ist jedoch nur in sehr beschränktem Maße möglich, da gestern und im Herbst 1929 Gruppierung der Wahlparteien eine weslich verschiedene ist. Nur die Kommunisten und die Sozialdemokraten sind bei beiden Wahlen mit selbständigen Listen aufgetreten. Die beiden Tabellen beziehen sich auf die

...endenschaft, fudentendeutsche
 ...rad Henlein eine Einheit
 ...heit bleiben. Und in dieser
 ...ns alle erfüllt, glaube ich, **daß wir mit Recht alle einstimmen in den
 Siegesruf unserer Bewegung: Unser
 Volk, unsere Heimat und Konrad
 Henlein Sieg Heil!**

inde bekennen sich zu Konrad Henlein.

fundgebung wurde von
 leiter Kam. Forsthe
 ...nders die Kameraden Dr.
 n. Mgr. Kuchel, Sen.
 ...leiter Abg. Schlik sowie
 er von Friedland und
 n ihren Abordnungen be-

Bild: Elsa Schöner.

r. Sebelwisch sagte:
 hat Klarheit geschaffen nach
 en und nach außen."

...leider Forsthe fuhr dann,
 die Ankunft Konrad Henleins
 a. N. gemeldet wurde, fort:
 ...nere Tagung steht unter den
 n: Arbeit, Recht und
 ...halte es für die größte Ehre,
 ...führer den geschlossenen Auf-
 es Zirkles beenden zu können.
 ...sine Wille, der sich hier offen-
 von allen zur Kenntnis ge-
 den, im Inlande wie im Aus-
 dieser Wille wird uns zum
 t.

- Tag der Volksgemeinschaft.

Begrüßung Konrad Henleins
 leiter Forsthe sprach Kreis-
 ter der Angestellten.

Kam. Karl Reichelt:

war der 1. Mai ein Tag des
 ...ienkampfes und des bewußten
 ...Kampfs lange ist dieser
 ...des Arbeiters dazu
 ...ht worden, um den Arbeiter
 ...eigenes Volk aufzuwiegen
 ...und völkerverniedlichend
 ...er haben die deutschen Arbeiter

bevoogen, an diesem Tage für Interessen
 der Internationale zu marschieren. Der
 deutsche Arbeiter ist hinter diesen fremden
 ...hnen solange marschiert, bis er seinen
 eigenen Arbeitsplatz verloren
 hatte. Die Internationale hat aber für den
 deutschen Arbeiter keinen Zünger gerührt.
 Seine tscheischen Genossen, die nicht genug
 ...ant die Solidarität mit dem deutschen Ar-
 beiter betonen konnten, wenn es sich dar-
 um handelte, ihn gegen seine eigenen Volks-
 ...genossen aufzuheben, sie haben immer zu-
 ...gesehen, wie tausende und aber tausende
 deutsche Arbeiter ihren Arbeitsplatz ver-
 ...oren, wie viele frohe deutsche Menschen
 der Not und Elend jahrelanger Arbeits-
 ...losigkeit preisgegeben wurden. Die Tragik
 des judenteutschen Arbeiterkampfes hat
 aber den deutschen Arbeiter klar erkennen
 ...lassen, daß sein Schicksal mit dem
 des Volkes unzertrennbar ver-
 ...bunden ist und daß die gemeinsame Hei-
 mat nur gemeinsam gesichert werden kann,
 daß es ohne diese Sicherung der Heimat
 auch keine Sicherung des Arbeitsplatzes gibt.
 Heute feiern wir den 1. Mai als den Tag
 der Volksgemeinschaft und wir wollen dem
 ...Manne, der uns diesen unseren 1. Mai ge-
 ...geben hat, wir wollen Konrad Hen-
 ...lein aus tiefstem Herzen für
 diesen Tag dankbar sein. (45.000
 Hände stiegen bei diesen Worten in die
 Höhe und immer wieder erbraust der Ruf:
 Wir danken unserm Führer.) Wenn aber
 dieser 1. Mai nach den Gesetzen dieses
 Staates auch ein Staatsfeiertag ist, so
 sagen wir:

Ein wahrer Staatsfeiertag

wird der 1. Mai erst dann sein, wenn alle
 Völler und Arbeiter dieses Staates an
 diesem Tage wahre Zufriedenheit
 darüber bekunden können, daß sie in Arbeit
 stehen und daß sie in voller Gleichberech-
 ...tigung nebeneinander leben. Solange der
 1. Mai aber diesen Voraussetzungen nicht
 entspricht, solange bleibt er nur als
 Staatsfeiertag ein Tag der Kundgebung
 des Willens zur Arbeit, der weithin sicht-
 ...baren Bekundung unseres Rechts auf
 Arbeit, das wir in unserem judenteutschen
 Lebensraum für uns in Anspruch nehmen,
 und des machtvollen Bekenntnisses zu den
 Forderungen der vollen Gleichberechtigung
 aller Völler. Deshalb ist der 1. Mai ein

Tag des Rufes nach nationaler und sozialer Ordnung

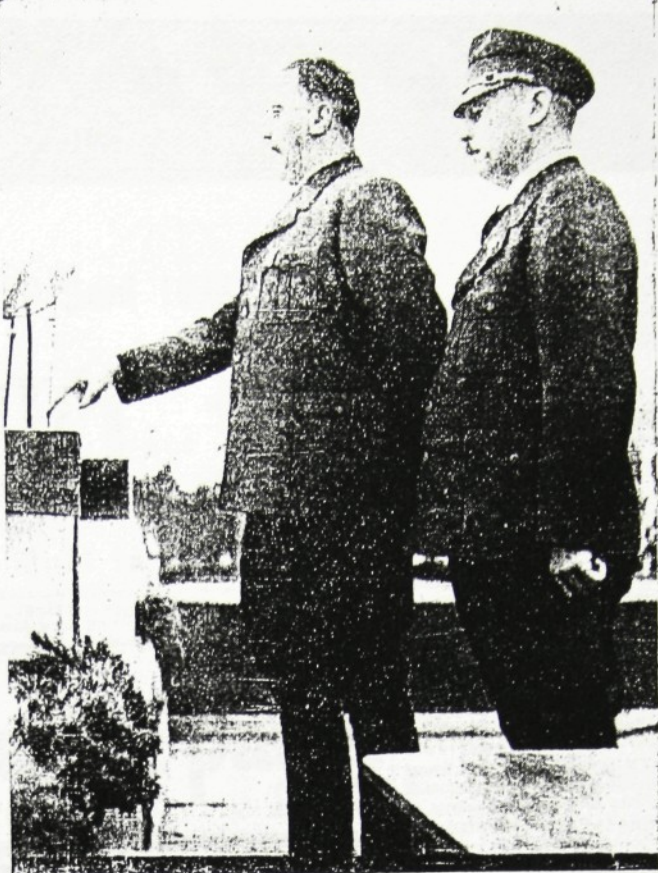
zugleich. Wir deutschen Arbeiter und An-
 ...gestellten haben zu unserem Führer Konrad
 Henlein das volle Vertrauen, daß er uns
 in diesem Kampfe zum Siege führen wird.
 Deshalb geloben wir an diesem 1. Mai von
 neuem, wie bisher unentwegt zu seiner
 ...Folgne zu halten und mit ihm den Kampf
 um Heimat und Volk, um Recht und Gleich-
 ...berechtigung, um Arbeit und Brot durchzu-
 ...setzen bis zum Siege, der unser sein muß.
 (Spontaner Handgeloben.) Kreislandesver-
 ...treter für Handel und Gewerbe

Kam. Majaske

führte aus: Am heutigen Feiertag der deut-
 ...schen Arbeit marschieren freudigen und

Die Mai-Feier in Gablonz a. N. Bild: P. Gollner.

Konrad Henlein während seiner großen Rede. — Rechts von ihm der Reichenberger Bezirksleiter Forsthe. Bild: Elsa Schöner.

überbollen Herzens an ihrer
 Seite der judenteutsche Handwerker und
 der judenteutsche Kaufmann. Deshalb,
 getragen vom Stolz auf unsere Arbeit und
 auf unseren Ruf, gilt der alte Treckschlag:
 Meister, Lehrling und Geselle, weil wir
 wissen, daß nur damit die wahre Gemein-
 ...schaft in unseren Betrieben, die Volks-
 ...gemeinschaft hergestellt werden kann. Es
 war deutscher Sozialismus, der es
 ermöglicht hat, daß tausende und aber-
 ...tausende Arbeiter in unseren Werkstätten,
 trotzdem hürdenreiche Beschäftigung nicht
 vorhanden war, ihre Arbeitsplätze behalten
 konnten. Der 1. Mai ist wie kein anderer
 Feiertag des Jahres die Gelegenheit zum
 Beweise unserer politischen und sozialen
 Verbundenheit. Wir wollen an ihm
 das große Bekenntnis zu den
 Idealen wahrer Betriebs- und
 ...gesinnungsgemeinschaft ab-
 ...legen. Es erfüllt mich mit Stolz und
 Freude, hier Euch, der angetretenen Ge-
 ...meinschaft, aber auch unserem Führer mel-
 ...den zu können: Handwerk und Handel des
 Kreises IV stehen geschlossen in Eueren
 Reihen und hinter unserem Führer Konrad
 Henlein. Sieg Heil! — Im Namen der
 Bauernschaft sprach

Bezirksbauernführer Kam. Krause,

Rosenthal 1. Dem Rufe, am Ehrentage
 der Arbeit aufzumarschieren, seid Ihr heute
 in einer Zahl von Zehntausenden gesellt:
 Arbeiter und Handwerker, Bürger und
 Bauer, kurz das ganze Volk steht hier,
 Schulter an Schulter, um in dreifacher
 Hinsicht ein Bekenntnis abzulegen:

1. Nach Überwindung des Klassenkampfs-
 gedankens sind wir alle bereit, am 1. Mai
 dem Arbeiter für die unserer Völler und
 unserer Wirtschaft geleistete Arbeit öffent-
 ...lichen Dank abzustatten. Der Bauer be-
 ...achtet von nun an den Tag der Arbeit auch
 als seinen Feiertag. Weil Ihr Arbeiter unsere
 Volksgenossen seid, fühlen wir Bauern uns
 mit Euch auf bündelische Art verbunden.
 Wenn Ihr Arbeiter in der Zukunft um Eure
 Lebensrechte kämpft, kommt Ihr auch auf die
 Hilfe des Bauern rechnen. Wir mit Euch und
 Ihr mit uns.

2. In diesen Wochen sind wir judente-
 ...nischen einzig geworden. Was in unserer Ge-
 ...schichte bisher nie als der Fall war,
 ist Wirklichkeit geworden. Auch das Bauern-
 ...tum hat seit der letzten Märzwoche seine
 Einigkeit gefunden und drängt auf den Vor-

...ern ist wieder der Friede eingeleitet. Gerade
 das läßt den diesjährigen 1. Mai zu einem
 geschichtlich bedeutungsvollen Tage werden, denn
 erstmalig kommen wir an diesem Tage keine
 Parteien mehr, sondern nur noch judente-
 ...nische, denn die, die am heutigen Tage
 noch auf anderen Plätzen aufmarschierten,
 sind längst nicht mehr zu unserem Volke zu
 zählen. — Und alles das wäre nicht, hätten
 wir nicht zur richtigen Zeit den richtigen
 Führer gehabt.

3. Deshalb steht unsere heutige Reichen-
 ...berger Kundgebung auch im Zeichen eines
 aufrichtigen und dankbaren Bekenntnisses zu
 unserem Führer Konrad Henlein, der Mann,
 der uns Bauern, Arbeiter und Bürger ge-
 ...eint und zusammengeführt hat, spricht heute
 zu all den Menschen, die entschlossen sind, mit
 ihm bis zum siegreichen Durchbruche unsere
 Rechte zu kämpfen. Wie wir Bauern in
 vergangenen Zeiten unsere Heimatshölle ge-
 ...genüber allen Anstürmen verteidigt haben,

Bild: Gollner.

Kam. Krause (Rosenthal 1.) sprach im Namen der Bauernschaft des Reichenberger Bezirkes.

Reichenberger Zeitung

Tagblatt für das deutsche Volk in der Tschechoslowakei

Umfang 38 Seiten

Morgen früh:

R.Z.-Montagsblatt

Vertrieb: 2. Aufl. 3366 und 2252.
Eingelagert: 3335.
Abteilung u. Nachverteilung (Zettel & Co.) 3387.

Monatspreis mit Abendsblatt, Wochenbeilage „Bilder vom Tage“ und Unfallversicherung Kč 19.50,
Einzelnummer mit Abendsblatt wochentags Kč 1.—, Sonntags Kč 1.10.

Für unerlangte Beiträge keine Gewähr
und keine Rücksendung.

sländlich der Gemeindevahlen erscheint
„Reichenberger Zeitung“ morgen
als Montagsblatt (acht Seiten,
die Wahlergebnisse werden laufend in
Aushängesüstern der Redaktion der
3., Herrengasse 4, bekanntgegeben.

Die dritte Runde.

ante findet die dritte und letzte
pe der Gemeindevahlen statt.
Geschichte dieser Wahlen ist ein Kapitel
sch. Vor mehr als Jahresfrist lebte die
alition bereits im Wahlfeber. Da-
s hatte die Regierung den Beschluß ge-
nommen, die Gemeindevahlen im Laufe des Jah-
res 1937 durchzuführen. Als Stichtag wurde
14. November genannt. Selbstverständ-
lich nur Gruppenwahlen in Betracht.
Koalition hält nun einmal an diesem
nicht, der anderswo kaum verstanden wer-
den würde, mit großer Zähigkeit fest, weil sie
Meinung ist, daß sie sich durch die Ver-
einigung der einzelnen Wahlabschnitte auf
ein im voraus berechneten längeren Zeit-
raum besser gegen unvorhergesehene Ereigni-
se wappnen kann. Aus diesen damaligen
Überlegungen haben sich die Gemeindevahlen
als Wahlprobe gehalten, die bereits in
den Einzelheiten ausgeklügelt waren, ist be-
achtlich nichts geworden. Sie fielen ins-
tatsache, wie so mancher Versuch, den die
alition im verflochtenen Jahre gefaßt hatte.
Koalitionswahlen hatten sich anfänglich
die Ausdehnung der Gemeindevahlen
Herbst mit einer Begeisterung eingeleitet,
daß die alle Welt in Erstaunen versetzt
wurde. Sogar die sozialistischen Parteien,
aus mancherlei Gründen den Wahlen
trotz gemischten Gefühls entgegenstanden, hat-
ten sich mit einem Überser, der in merk-
würdigem Gegensatz zu ihrer Überzeugung
und für rechtzeitige Durchführung der
Wahlen ausgesprochen. Es wurden Wähler-
versammlungen abgehalten, die Propaganda-
apparate eingesetzt und auch die Parteimit-
glieder in den Dienst der Vorbereitung der
Wahlen gestellt. Schon damals flüsterte
man hinter den Kulissen, daß der Wahlkreis
nicht ganz ernst genommen werde.

Dann kam die Sommerpause des Stabi-
litäts, die wegen der Getreidepreise zum
Austritt der Gesamtregierung
führte. Heute weiß man, daß die ungeklärte
Lage der Gemeindevahlen an der Regie-
rungsseite einen wesentlichen Anteil hatte.
Die Koalition wollte keine Wahlen,
im mindesten nicht sofortige Wahlen. Nach
Ausscheidung der Regierungsseite wurde end-
lich das Wort gesprochen, das insbesondere
den sozialistischen Parteien wie eine Er-
lösung vorkam: die Gemeindevahlen werden
nicht nur im Jahre 1937 nicht stattfinden,
sondern auch nicht im Jahre 1938. Das
ergangene Jahr wurde als unannehmbar an-
gesehen, weil die Koalition vor der Lösung
dringender Aufgaben gestellt gewesen sei, die
eine Ablenkung verzögern und das Jahr
1938 sei noch weniger geeignet, weil die
kolonialen Aufgaben und das In-
dustriemessjahr in politischer Hinsicht ge-
eignet werden müsse.

Wir zweifeln auch nicht daran, daß es
in heurigen Jahre zu keinen Ge-
meindevahlen gekommen wäre, hätte nicht
der Aufbruch des deutschen Aktivi-

Sudetendeutsche Partei Stadt Reichenberg Liste 3

mus und der damit zusammenhängende Um-
bruch im sudetendeutschen Lager, der das
Nationalitäten-Problem in sei-
ner ganzen Tragweite aufgerollt hat, die Re-
gierung gezwungen, sich über alle politischen
Wenden hinwegzusetzen und die längst fäl-
ligen Gemeindevahlen endlich doch auszu-
schieben. Wenn die Regierung trotz ihrer
Verdrängung und ungeachtet des Erstes der
interpolitischen Lage immer noch an dem
Traktatensystem festhält, so wird das aus der
Traktion der Vergangenheit begründete
Traktatensystem in diesen bewegten Zeiten
kaum zu rechtfertigen sein. Technische Schwie-
rigkeiten können nicht ins Treffen geführt
werden, da das Innenministerium seit lan-
gem alle zur Durchführung der Wahlen not-
wendigen Vorbereitungen getroffen hatte.
Man hat keine andere Erklärung für das
Zögernde, auf drei Wochen verteilte Ansehen
der Wahltermine, als die übertriebene Vor-
sicht der Koalition, die es nicht liebt, durch
die Ereignisse überrollt zu werden.
Sei denn wie immer, der bisherige
Wahlverlauf hat dank der Diszipli-
niertheit der Wählerkraft den Beweis er-
bracht, daß sogar derartige höchst überfüllte
Experimente gewagt werden können, ohne
das Staatsleben in Gefahr zu bringen. Für
die Zukunft würde es sich aber doch emp-
fehlen, mit einem Bruch aufzuräumen, der
die parteipolitische Taktik der Koalition über
den höheren gemeinsamen Zweck stellt. Die
Sudetendeutschen sind solchen wahlpoliti-
schen Erwägungen und Berechnungen gegen-
über, wie sie der um ihren Besitzstand ange-
strengt bejagten tschechischen Koalition zur
Nichtsnut gedient haben, völlig unbewegt

geblieben. Für die Sudetendeutschen ist es
im Grunde gleich, ob die Wahlen auf drei
Wochen oder drei Monate verteilt werden.
Sie haben am ersten und zweiten
Wahlsonntag bewiesen, daß die nach
langen Kämpfen erzwungene Einheit der
Bewegung fest und unerschütterlich dasteht,
sie werden diesen Beweis auch am heuti-
gen letzten Wahlsonntag erbringen.

Nationale 10 km vor Castellon.

Feindliche Front aufgerollt.

Teruel, 11. Juni.

Die nationalen Truppen haben die Stadt
Lucena del Eid, die seit gestern völlig
eingekreist war, besetzt. Lucena ist der
bedeutendste Ort der Umgebung von Ca-
stellon; er diente den Roten als wichtige
Verteidigungsbasis. Die Truppen des Ge-
nerals Aranda haben sich nuncmehr Ca-
stellon bis auf zehn Kilometer
genähert. Sie erreichen bereits den um
die Stadt gelegten Verteidigungsgürtel.

Bei Gefangenen wurden Dokumente ge-
funden, aus denen die schweren Ver-
luste der Roten ersichtlich werden. So
erlitt die 32. Brigade in den letzten vierzehn
Tagen 1000 Mann Verluste an Toten
und Überläufern, während andere Brigaden
für die gleiche Zeit bis zu 400 Toten
meldeten.

Panikartige Flucht der Gegner.

Auch Albocacer besetzt.

An der Castellon-Front setzen trotz des
stürmischen Wetters die nationalen Truppen
mit unbeschreiblicher Wucht ihren Vormarsch
auf Castellon fort. Im Außenabstand
konnte dank der seit einigen Tagen einge-
leiteten Operationen die wichtige
Stadt Albocacer besetzt werden.
Von hier aus wurde die gesamte feind-
liche Front zwischen Albocacer und der
Küste aufgerollt. Die Roten ergriffen
panikartig die Flucht, während die
nationalen Angriffssäulen auf beiden Haupt-
straßen, die vom Norden parallel der Küste
nach Castellon führen, unaufhaltsam
vordrangen. Die Truppen von Villanueva
de Alcolea und Torredonja vor Castellon
wurden besetzt. Die in diesem gewaltigen
Vorstoß aufgerollte rote Front stellte die
Hauptverteidigung Castellons dar, die nach
Aussagen des roten Regierungschefs und
Kriegsministers Reguin unannehmbar sein
sollte. Westlich von Castellon rückte eine
weitere nationale Angriffssäule unter
General Garcia Valino vor, besetzte das
Vortorriegel und erreichte die von Norden
kommende Straße bei der Trübsucht Vorrat,
die schon vorher unter nationalem Feuer
lag.

Die nationalen Truppen sind an dieser
Stelle nur noch zehn Kilometer
von Castellon entfernt. Allgemein hat
man den Eindruck, daß dieser Vormarsch
einen der größten nationalen Kriegserfolge
darstellt. In wenigen Stunden ist der ge-
samte Verteidigungsgürtel um
Castellon ins Wanken geraten. Der
in wilder Flucht zurückstehende Feind hat
u. a. drei Batterien 10.5 Geschütze und zwar
Panzerabwehrkanonen zurückgelassen. Eine
nationale Kolonne machte allein über 500
Gefangene. Seit gestern nachts gerieten
über zweitausend Gegner in die
Gefangenschaft.

Reichenberger Zeitung

Tagblatt für das sudetendeutsche Volk

Vertrieb: Schriftleitung 230 und 4282,
Anzeigenabteilung 3335,
Verkaufsstellen in Reichenberga (Schriftl. & 6. u. 3. 3007).

Monatspreis mit Abendblatt, Wochenbeilage „Wörter vom Tage“ und Unfallversicherung Kd 19.50,
Einzelmummer mit Abendblatt wochentags Kd 1.—, Sonntags Kd 1.10.

Für unerlangte Beiträge keine Gen
und keine Rücksendung.

Wir danken unserem Führer!

Sudetstürme empfingen die deutschen Truppen im deutschen Reichenberg.

Unbeschreiblicher Jubel erfüllt
sere Herzen. Nach zwanzig-
riger nationaler Unterdrückung,
in den letzten Monaten uner-
gänglich geworden war, ist unsere
sudetendeutsche Heimat frei und
das Großdeutsche Reich ein-
gedeckt worden.

Mit tiefster, unauslöschbarer
Anbarkeit gedenken wir zuerst des

**Führers und Reichskanzlers
Adolf Hitler.**

rettete unser Volk aus schwer-
völliger Not und gab ihm
der ein deutsches Vaterland.
erfüllte sein Versprechen, daß
keinen Teil des deutschen Vol-
an den Grenzen seines Reiches
en sehen wolle. Ohne Waffen-
halt gliederte er unsere Heimat
Deutschen Reiche ein. Durch
e einzigartige staatsmännliche
blieben unserer Heimat die
reden des Krieges erspart und
opa blieb der Friede erhalten.
tionen von Menschen danken
Führer aus ganzer Seele für
es Friedenswerk.

für Reichenbergs Bevölkerung
Deutschland seit jeder Sehnsucht
hoffnung. Nun ist dieser Wunsch
lt und die Stadt liegt wohlge-
en in den Grenzen des Dritten
hes. Die großen Opfer, die

unsere Stadt im Weltkriege gebi-
hat, sie blieben nicht vergeblich:

**Unsere Söhne ließen ihr Le-
für ein größeres Deutschland**

Schmerzhaft betrauert in
Stadt die Toten, welche der sude-
deutsche Freiheitskampf erford
Sie können das Glück nicht r-
schauen, das die von ihnen so l-
geliebte Heimat ob ihrer Helden-
das Reich empfindet. Ihr Opfer
uns heiliges Vermächtnis bleib

Reichenberg begrüßt aus li-
vollem Herzen die Truppen
Deutschen Reiches. Sie bringen
Erlösung aus schweren Tagen
drückender Not. Unter ihrem Sch-
kann die Bevölkerung nun wi-
ihrer friedlichen Arbeit nachge-

Das Reichenberger Rathaus
die Häuser der Stadt zieren Ha-
kreuzfahnen. Reichenberg grüßt
erbietig die Hoheitszeichen des ne-
Deutschen Reiches. Unter ih-
wollen wir leben, arbeiten
kämpfen für das Deutschland A-
Hitlers, des großen Führers
Schöpfers des Dritten Reiches
Reichenberg, im Oktober 1938

Heil Hitler!

Bürgermeister Eduard Roh-
für die Stadtgemeinde.

Wenzel Kastner,
für die politische Leitung.